

K drugemu slovenskemu prevodu sv. pisma.

Spisal Dr. JOSIP GRUDEN.

Izza reformacijske dobe je bil prevod sv. pisma za Slovence važno slovstveno vprašanje. Znano je, da so se z Dalmatinovo biblijo kakor tudi s Kreljevim prevodom Spangenbergove postile okoristili predvsem slovenski duhovniki, katerim sta obe knjigi dobro služili pri njihovih pridigah. Zato jim je Hren l. 1602. izprosil od rimske kongregacije „inquisitionis“ dovoljenje, da smejo čitati krivoverske knjige. Od 1500 izvodov, kolikor je štela vsa izdaja, jih je nad 800 ostalo na Kranjskem in od teh se jih je le malo prodalo¹⁾. Zato je moral zalog biti še precej velik, ko je l. 1616. prešel v last jezuitov. Katerih pravil so se jezuitje držali glede čitanja slovenskega protestantskega sv. pisma, nam ni znano. Pač pa moramo sklepati, da Dalmatinova biblija v rokah duhovnikov ni bila posebno redka prikazen, ako jo je škof Karel Herberstein pred letom 1780. njim izrecno priporočil in se je morala tudi med prostim ljudstvom še tu in tam nahajati, ker se novomeški prošt Albreht še okoli l. 1820. opisuje kot posebno vnet iztirjevalec Dalmatinovih biblij.

Čudno se mora zdeti, da glavni zastopnik naše protireformacije, škof Hren, ni nič poskrbel za katoliški prevod sv. pisma, ker je bil vendar za duhovnike zelo potreben. Ko l. 1605. v poročilu na papeža razklada svoj književni načrt, piše tako: „Et ad rite docendi munus, varii orationum, precationum et cantionum libelli in linguam nostram Slavicam sunt a me translati, multique alii tractatus, quos parturio, Deo volente ac favente in materno nostro ac vernaculo idiomate ad communem ecclesiae catholicae in his partibus utilitatem . . . propediam, quantumque publica munia licuerit, ut ab ipsis respirare aliquamdiu concessum erit, reddentur in lucemque prodibunt“²⁾. Torej molitveniki, pesmarice in „mnogo drugih razprav“. Toda še od tega književnega

¹⁾ Šmid: Über Entstehung und Herausgabe der Bibel Dalmatins (Mittheilungen des Musealvereines für Krain 1914. str. 72 sl.)

²⁾ Kapit arhiv fasc. 57. št. 17.

programa Hren pravzaprav sam ni ničesar izvršil. Izšli so le Čandikovi evangeliji in njegovi katekizmi. S tem je bilo slovensko slovstvo za pol stoletja odpravljeno.

Vendar je ostal katoliški prevod sv. pisma „in votis“ naših književnikov skozi vso „katoliško dobo“ in ni manjkalo poizkusov, da se izpolni ta občutljiva vrzel. Že prvi pomenljivejši pisatelj, Matija Kastelec, je izdelal okoli l. 1686. prevod sv. pisma stare in nove zaveze, ki je pa vsled žalostnih tiskarskih razmer ostal v rokopisu in se slednjič izgubil. O njem poroča Pohlin v svoji „Bibliotheca Carnioliae“, ko našteva med Kastelčevimi spisi: „Simplex translatio St. Bibliorum veteris, et novi testamenti secundum articulos, tomis III. Ubi lateat, vel num periret, nusquam potui pervestigare³⁾. V začetku 18. stoletja je dovršil slovenski prevod sv. pisma bosonogi avguštinec P. Ksaverij Vorenz, katerega imenuje Pohlin „in conscribendis pro bono patriae libris in carniolico idiomate praesertim indefessus et plus nimio diligens“. Ta je zapustil v samostanski knjižnici rokopis v šestih zvezkih z naslovom: „Zelu Svetu Pismu noviga inu stariga Testamenta“, ki tudi ni nikdar zagledal belega dne⁴⁾.

Omenjena prevoda sta bila gotovo v prvi vrsti namenjena slovenskim duhovnikom, ker je bila katoliška cerkev glede čitanja sv. pisma v ljudskem jeziku v tedanjem času precej stroga. Tridentinski cerkveni zbor sicer ni prepovedal čitanja sv. pisma v ljudskem jeziku, pač pa je postavil papež Pij IV. na njegovo pobudo l. 1564. gotove pogoje in varnostne odredbe za tako čitanje (regula III. et IV. indicis). Stari zakon naj bi smeli čitati s škofovim dovoljenjem le učeni in pobožni laiki, katoliške prevode novega zakona pa vsi tisti verniki, katerim bi po sodbi njihovega župnika ali izpovednika iz takega čitanja ne nastala kaka duhovna škoda, marveč bi se s sv. pismom le še bolj potrdili v veri⁵⁾. Ako se spomnimo, da so bili prevodi sv. pisma glavno agitacijsko sredstvo protestantov, nam postanejo take omejitve lahko umljive. Posebno naše slovensko ljudstvo je bilo že odnekdaj dovetno za pietistične sanjarije, ki so jih deloma utemeljevali s svetim pismom. Le pomislimo, koliko privržencev so našli pri nas srednjeveški bogomili, skakači, prekrščevalci, zamaknjenci in „štiftarji“, katerim je bil vsem skupen znak: subjektivno pojmovanje krščanstva na podlagi sv. pisma.

Kakšna praksa je veljala pri nas glede sv. pisma nam pripoveduje Paglovec v predgovoru k „Tobiovim bukvam“. Tamkaj piše:

³⁾ Marci a. s. Paduano Bibliotheca Carnioliae str. 13.

⁴⁾ Bibliotheca str. 61.

⁵⁾ Wetzler und Welte: Kirchenlexikon sub v. Bibellesen.

„Potreba pak je letukai veidit, nu Inati, de szer je skus ta tridentinski concilium tem gmain ludem prepovedanu to sueito Pismu ali Biblio brati s' tiga urshaha dokler Suetu Pismu velike nu vifoke skriunofti v' febi lapopade, na lamorejo ti gmain ludie taifte lgruntati nu fastopit inu toku to branie Suetiga Pisma bi nym dostikrat k nobenimu nuzu ampak vzhasi she k' enimu lapeluvaniu bilu. — Vender pak letè Tobiove Bukve, koker tudi Bukve Judit nu Ester so v nemshkih deshelah tim gmain ludem perpufhene, fatu kir usebi velikih skriunosti nimajo, ampak vezh tal letè historie, tu je diane, nu shiulene enih nu drugih mosh ali shen naprei nefo. Take manenge je ta Inani imenitni uzhenik Jacobus Mandantius v bukvah „Hortus pastorum“ imenovanih“⁶⁾.

Torej le prevajanje in čitanje nekaterih zgodovinskih knjig starega zakona je bilo splošno dovoljeno. Novi zakon je pa bil že itak ljudstvu večinoma znan iz „Evangelijev in listov“.

Znatno je razširil cerkveno prakso papež Benedikt XIV. ko je l. 1757. dovolil prevode sv. pisma v ljudski jezik, „ako so ti prevodi od apostolske stolice potrjeni ali izdani z opombami, povzetimi iz spisov svetih cerkvenih očetov ali drugih učenih katoliških mož“⁶⁾. Vsakdo vidi, da pomenja navodilo Benedikta XIV. nasproti Paglovčevi praksi znaten napredek. Zdaj je bila katoliškemu prevodu sv. pisma odprta pot.

Prvi, ki je hotel izrabiti nov položaj, da izpolni že zdavno gojeno željo, je bil — otec Marko Pohlín.

Leta 1768. je v prvi izdaji svoje „Kraynske grammatike“ razodel svojim rojakom, da ima prevod že izgotovljen in čaka le še založnika. Na strani 151 piše sledeče: „O um wieviel ruhmwürdiger wäre es jetzt den Crainern, wenn sie sich etwas weniges kosten liessen die katholische Bibel, die ich im Manuscript schon bei Handen habe, drucken zu lassen.“

In ko je Matija Chöp, učitelj jezikov na Dunaju v javni kritiki njegove slovnice Pohlína opozoril, da utegne s prevodom sv. pisma imeti težave, ker se je bati, da se bodo z njim razširjale razne zmote, ga je ta zavrnil, češ da se tega ni bati, ker hoče izdati prevod z opombami in razlago težavnih mest⁷⁾.

Ako pravi Pohlín, „da ima pri rokah prevod katoliške biblije“, menda to ni razumeti tako, kakor da bi bil že sam dovršil prevod

⁶⁾ Paglovec: Tobiove bukve; izdaja iz l. 1733.

⁷⁾ Kraynska gramatika II. izdaja: „Mit der Bibel könnten sie mehr Anstösse haben, aus Furcht, es möchten sich vielleicht, wie vormals in Kärnten und Oberösterreich auch in Krain mit der Zeit Irrthümer einschleichen.“

svetopisemskih knjig z opombami vred, marveč merijo te besede na že omenjeno Vorenčevo „Zelu Svetu pismu“, kateremu je bilo treba pridejati le še potrebno razlago, in je menda Pohlin hotel počasi knjigo za knjigo pripravljati za tisk.

Precej časa se mu ni hotela nuditi zaželjena prilika, dasiravno je bil že v dobi svojega delovanja v dvornem samostanu sv. Avguščina na Dunaju priredil tekst prve Mojzesove knjige z razlago za natis. Pridobil si je od dunajskega škofijstva tudi že potrebni „imprimatur“ dne 27. aprila 1778. in upal, da je že blizo cilja, ko so ga pozvali spomladi l. 1781. kot subpriorja v Ljubljano.

Isto leto so v Ljubljani obnovili akademijo operosov, kamor je bil zaradi svojih zaslug za slovensko slovstvo sprejet tudi O. Marko Pohlin pod imenom „Novus“. Treba je le zasledovati, kako se je poslej Pohlin vedno podpisoval s svojim akademičnim imenom, da spoznamo, kako zelo ga je ta čast razveselila. Kot akademik je hotel zdaj najprej objaviti svoj slovenski prevod sv. pisma.

V ta namen si je zagotovil še pomoč deželnega glavarja grofa Franca Lamberga, ki je bil redovnikom zelo naklonjen, in je poleti l. 1781. predložil svoj rokopis škofu Karolu Herbersteinu v potrjenje. Toda skromni avguštinec iz „menihovša“ ob „velkih cestah“ pač ni vedel, kako se svet sedaj suče in da mu tudi vplivna beseda grofa Lamberga ne bode nič pomagala.

Koncem novembra ga je iznenadil sledeči škofov odlok, ki je bil naslovljen na deželnega glavarja: „Adornatam pro communi voto a P. Marco a S. Antonio Ord. S. Aug. Disc. carniolicam libri geneseos versione a theologis nostris perlegi fecimus eamque textui vulgatae latinae a concilio Tridentino approbatae, quantum idioma carniolicum admittit, conformem esse intelligentes, hisce perlibenter approbamus. Adnexas a praefato P. Marco sive annotationes sive expositiones utpote aut superfluas aut nullius momenti aut ex non probatis ss. litterarum expositoribus desumptas omnes reicimus. Dabamus Vieniae die 14. Novembris 1781“⁸⁾.

K temu Herbersteinovemu dekretu je treba nekaj pripomb. O tekstu prevoda pravi škof, da se strinja z latinsko Vulgato, „kolikor to dopušča kranjsko narečje“, pridejane razlagavne opombe pa zavrača, češ da so „deloma nepotrebne, deloma brez pomena ali pa povzete iz nezanesljivih razlagavcev sv. pisma“. Ni mi treba tukaj na dolgo in široko dokazovati, da Pohlin pri razlaganju sv. pisma gotovo ni zakrivil kaznive površnosti, tem manj, ker mu je bilo dunajsko škofijstvo že dalo svoj „imprimatur“ za njegovo delo. Ako

⁸⁾ Protocollum št. 68. v knezoškof. arhivu.

se torej Herberstein tu postavlja v odločno nasprotje proti dunajskemu kardinalu Migazziju, je to storil zaradi tega, ker je imel o izdaji sv. pisma popolnoma drugačne nazore, kakor pa avguštinec P. Marko in njegov dunajski zavetnik. Tudi „zanesljivi razlagavci“ so bili v Herbersteinovih očeh čisto drugi ljudje, kakor pa po mnenju P. Marka Pohlina in njegovih prijateljev. O vsem tem hočem skoraj obširneje razpravljati. Tu bi le še omenil, da Pohlin ni mogel preboleti brce, ki jo je dobil od ljubljanskega škofa. Trpko se spominja v „Biblioteki“ svojega slovenskega prevoda prve Mojzesove knjige, ki je bil na Dunaju potrjen, v Ljubljani pa se ni smel natisniti in dostavlja svetopisemske besede: (Eccl. 44) „omnes labores hominum et industrias animadversi patere invidiæ proximi.“ Tolažil se je tudi s klasičnim rekom: „Pro meritis male tractarunt Agamemnona Graii“⁹⁾. Enako, kakor Pohlin sam, so tudi njegovi prijatelji in somišljeniki britko občutili krivično zapostavljanje svojega redovnega tovariša. O tem nam pripoveduje anonimni pisec brošure „Glaubensbekenntniss“: „Wie freute ich mich, da ich hörte, dass P. Marcus, ein Barfüßseraugustiner die krainerische Bibel mit der nötigsten Auslegung zu schreiben anfangte, ja dass sie schon verfertigt und selbst in Wien zum Drucke erlaubt sey? Allein wie schmerzlich war es mir zu vernehmen, dass ihm dasjenige, was ihm dort in Wien erlaubt wurde, hier in Laibach, wo es gewiss nicht bessere Doktoren der hl. Schrift gibt, zu drucken verbothen worden? . . . Man sagte mir, dieses geschehe wegen der beigefügten Auslegung der heil. Väter. Allein ist nicht eben die Auslegung auch schon zu Wien erlaubt worden? Und ist denn dies so sehr gefehlt, dass, wenn jemand den Text nicht versteht, er gleich die Auslegung dabey habe, damit er nicht Ursache habe, denselben nach seinem Kopfe auszulegen? . . . Es soll aber, wie man stille ins Ohr zischet, noch eine andere Ursache seyn, warum allhier die Ausgabe der krainischen Bibel mit der Auslegung nicht gestattet wird, und diess, dass der Autor davon ein Mönch ist“¹⁰⁾.

Zadnje besede neznanega pisca že dovolj jasno pričajo, da so posegali v to literarno vprašanje tedanji verskopolični boji, ki so v zvezi z našo janzenistično reformno strujo. V svojih posledicah pa je prav ta nova struja povzročila drugi slovenski prevod sv. pisma.

Znano je, da je bil škof Herberstein najizrazitejši janzenist, kar jih je kedaj sedelo na avstrijskih škofijskih stoliceh¹¹⁾. Janzenizem

⁹⁾ Bibliotheca Carnioliae str. 35.

¹⁰⁾ Vörwetz: Glaubensbekenntniss Gradetzi 1783. str. 28 sl.

¹¹⁾ Prim. moj članek: „Pričetki našega janzenizma“ v Času 1916. str. 121 sl.

pa lahko kratko označimo kot obnovitev starokrščanske discipline v cerkveni ustavi, upravi in vsem verskem življenju. Ker je hotel janzenizem urediti cerkvene razmere po starokrščanskem vzoru prvih petih ali šestih stoletij in s tem izločil tisočletni razvoj, se je moral na zunaj pojaviti kot silovit odpor proti nastalim in udomačenim razmeram. Najbolj drzni so bili poizkusi spraviti papeško oblast na stališče šestega stoletja, mesto nje pa dvigniti oblast škofov in metropolitov.

Vsakdo tudi ve, kolikega pomena je bilo sveto pismo v življenju praksičanskih vernikov. O tem nam pričajo nešteti komentarji in spisi cerkvenih očetov. Zato so tudi janzenisti hoteli napraviti sveto pismo za pravo ljudsko knjigo, iz katere naj bi zajemalo pouk, tolažbo in izpodbudo. Oče praktičnega janzenizma, Antoine Arnauld, je v svojih spisih priporočal čitanje sv. pisma, kot glavni pripomoček obnove verskega življenja in z vso silo pobijal nasprotno prakso katoliške cerkve¹²⁾. Še bolj jasno je formuliral nazore janzenistov o čitanju sv. pisma Paschasius Quesnel († 1719), o priliki, ko je izdal Novi Testament z refleksijami (*Réflexions morales*). Mnogo tu izraženih naukov je papež Klemen XI. l. 1713. v buli „Unigenitus“ zavrgel, n. pr. sledeče trditve o sv. pismu: „Koristno in potrebno je na vsakem kraju, ob vsakem času in vsakemu stanu, preiskovati in spoznavati duha, pobožnost in skrivnosti sv. pisma.“ „Čitanje sv. pisma je za vse ljudi.“ „Temnost besede božje za laike še ni razlog, da se oprostite od nje čitanja“ itd.¹³⁾. Obsodbi pa se janzenisti niso podvrgli. V Utrechtu je tedaj nastala razkolna metropolija s kakimi 5000 verniki, ki je zlasti z avstrijskimi deželami imela tesne zveze¹⁴⁾. Cesar Jožef II. je celo ukazal bilo „Unigenitus“ izrezati iz vseh cerkvenih zbornikov. —

Novi nauki o sv. pismu, ki so se sredi 18. stoletja iz Francoske in Holandije pričeli hitro razširjati po nemških in avstrijskih deželah, so povzročili več novih prevodov sv. pisma. Francozom sta preskrbela nov prevod Antoine Arnauld in Isaac Le Maistre de Sacy. Imenuje se navadno „Version de Mons“, ali po avtorjih „Version de Port-Royal“. Za avstrijske Nemce so prevajali sv. pismo praški profesor Christian Fischer, olomuški profesor in janzenistiški pisatelj Lauber, dunajski prošt Wittola, benediktinec Henrik Braun in še drugi. Iz med teh je najvažnejša dunajska izdaja prevoda, ki ga je napravil

¹²⁾ *Ouvres de Messire Antoine Arnauld, docteur de la maison et société de Sorbonne. Ed. Lausanne 1777. Tom. VIII.*

¹³⁾ Denzinger: *Enchiridion Symbolorum. Ed. 12. str. 377.*

¹⁴⁾ Prim. moj članek „Pričetki našega janzenizma“ v „Času“ 1916. str. 126.

Frančišek Rosalino, ker je služila našim slovenskim prevajalcem za predlogo.

Herberstein, ki je vedno raje sprejemal navodila za svoje delovanje z Dunaja in Utrechta, kakor pa iz Rima, je hotel preskrbeti svojim vernikom prevod sv. pisma po svojih nazorih. Zato je verjetno, da je že ob času, ko je zavrnil rokopis P. Marka Pohlina, imel v svojih načrtih tudi slovensko sv. pismo. Na to meri opazka že imenovanega pisca brošure, ki pravi: „Man hat schon Anstalten, die besten, die sichersten Anstalten getroffen, sagt man mir immer zu, dass doch auch von anderen mit Ausschliessung der Mönche, die krainerische Übersetzung der Bibel, sobald es nur möglich, im Drucke erscheint¹⁵⁾).

Na izdajo slovenskega prevoda sv. pisma je poleg škofa Herbersteina silil zlasti njegov notar Jurij Zupan¹⁶⁾. Misel pa se je dala tem lažje izvršiti, ker so imeli pri rokah dobrega prevajalca Jurija Japlja.

Herberstein je spoznal Japlja v Trstu, kjer je služboval kot kapelan pri sv. Antonu in se že bavil s slavističnimi študijami¹⁷⁾. Po smrti svojega škofa 1774. se je Japelj preselil v Ljubljano kot dvorni kapelan ljubljanskega škofa. Z dekretom od dne 1. novembra 1775. je bil imenovan notarjem ali voditeljem kancelije. Slovstveno delovati pa je začel, ko je škof Herberstein l. 1777. ustanovil komisijo za prevajanje „Velikega katekizma“. Edini pravi prevajalec je bil Japelj. Izdaja nujno zaželjenega prevoda se je vendar zavlekla dve leti in Herberstein je spoznal, da mora svojega kancelarja razbremeniti, ako ga hoče porabiti za slovstvena dela, ki jih je imel v načrtih. Zato ga je določil za direktorja novoregulirane Schillingove ustanove pri Sv. Petru v Ljubljani, ki je po vladni odredbi dobila veljavo z 14. oktobrom 1778. Japelj je dobil dekret za novo službo dne 8. julija 1779. Nalagal mu je dolžnosti, da upravlja zemljišča in drugo imovino Schillingove ustanove, in da s štirimi beneficiati, ki so bili hkrati imenovani, skupaj živi. Skrbeti mora, da se vzgledno obnašajo in brez njegovega dovoljenja hiše ne zapuščajo. Preskrbuje naj jih s primerno hrano; dušno pastirstvo pa naj opravljajo po navodilih župnika ali njegovega vikarja. Japelj sam ni imel

¹⁵⁾ Vörwetz: Glaubensbekenntniss str. 31.

¹⁶⁾ Čop — Šafařiku: „Da (zu Zeiten Herbersteins) fühlte man unter andern das Bedürfniss einer neuen Bibelübersetzung. Supan drang vorzüglich darauf und war der Hauptrevisor der Arbeit. (Zbornik Mat. Slov. I. str. 147.)

¹⁷⁾ Ker podatki v Glaserjevi „Zgodovini slovenskega slovstva“ niso zanesljivi in tudi poročila Benkovičeva v spisu „Jurij Japelj“ (Dom in Svet 1894.) niso popolnoma točna, hočem tu podati glavne date na podlagi knezoškofijskih protokolov.

nikakega posla z dušnim pastirstvom in se je lahko popolnoma posvetil literarnemu delu¹⁸⁾. Ostal je pri Sv. Petru do l. 1787. Ko so začeli z dohodki Schillingove ustanove dotirati nove župnije, ki so se imele ustanoviti v okrožju stare prostrane šentpeterske fare, je bil tudi Japelj s svojo direktorsko službo vred (cum suo officio) premeščen na novo kuracijo Ježica, dokler bi se zanj ne dobila kaka primerna župnija (donec tibi de alia parochia, prout benique intendimus, provisum fuerit.) Tudi na Ježici je imel Japelj malo pastirskega posla, ker je oskrboval le 723 duš, in slej ko prej je bilo njegovo delo posvečeno prevajanju knjig in jezikoslovnim študijam.

Dokler je Japelj bival pri Sv. Petru in na Ježici (do l. 1795.), je sam nosil breme prevajanja sv. pisma. Pomagal mu je le Kumerdej, ki je bil zelo večč jezikoslovec, dokler ni bil premeščen v Celje. Šele po odhodu Japljevem v Naklo so na njuno mesto stopili drugi prevajalci: Traven, Skrinjar, Rihar, Šraj in Wolf. — Za presojno prevoda je postavil Herberstein posebno revizijsko komisijo, ki se je shajala v semeniški knjižnici in pri kateri je imel najvplivnejšo besedo škofijski notar Jurij Zupan. Tudi dva meniha, ki sta si pridobila Herbersteinovo naklonjenost, sta bila v tej komisiji, namreč frančiškana Cerar in Jevnikar.

Delo je šlo čvrsto izpod rok in l. 1784. je izšel prvi del „Noviga Testamenta“, ki je obsegal štiri evangelije, dve leti pozneje pa drugi del z listi apostolov, apostolskim dejanjem in s „Skrivnim Razodenjem“. Leta 1791. je pričelo izhajati „Svetu pismu Stariga Testamenta“ z Mojzesovim pentatevhom in potem druge svetopisemske knjige v sedmih zvezkih, dokler ni bilo l. 1802. celo delo završeno.

Ko se je vse to na Kranjskem godilo, je bival stari otec Marko Pohlin v dvornem avg. samostanu na Dunaju. Pa tudi tu ni pozabil svoje domovine. Poleg drugih del je spisoval kranjsko bibliografijo, ki je bila pozneje natisnjena pod imenom „Bibliotheca Carnioliae“. Zabeležil je vestno v njo tudi zvezke Japljevega prevoda, kolikor jih je do tedaj izšlo, a omenil tudi tragično usodo svojega prevoda in ko je poročal, da je že njegov redovni brat P. Ksaverij a S. Ignatio imel prevedeno celo sv. pismo, je bridko vzdihnil: „Sic vos non vobis nidificastis aves“¹⁹⁾. Niste sebi gnjezda spletali, janzenisti so se vanj vsedli.

Ni dvoma, da je bil Japljev prevod mnogo boljši, kakor bi ga bil napravil Pohlin. Tudi sta se Japelj in Kumerdej v „Novem Testa-

¹⁸⁾ Le enkrat se navaja v šentpeterskih matrikah kot krščevalec in enkrat kot poročevalec.

¹⁹⁾ Biblioth. str. 61.

mentu“ prvikrat odločno postavila na lastno jezikoslovno stališče in odklonila pravila „Kraynske gramatike“ in njeno jezikobrodje, gotovo ne v škodo slovenščine in njenega daljnega razvoja. Nas vsi ti dogodki le uče, kako so takrat cerkvenopolitični razlogi reševali literarna in jezikoslovna vprašanja.

Po Herbersteinovi nameri naj bi sv. pismo postalo prava ljudska knjiga in zato jo je hotel kar najbolj razširiti. „Novi Testament“ je res izšel v drugi izdaji l. 1800. (I. del) in 1804. (II. del). Da bi ljudstvo pripravil in privadil na svetopisemsko duševno hrano, je Jurij Gollmayr l. 1783. izdal knjižico „Sveta maša inu kerhhanfku premi-hluvanje sa ufsak dan is l. pifma.“ V tem molitveniku je bila le ena sv. maša, prevedena iz latinskega misala, potem je sledilo za vsak dan v mesecu po eno premišljevanje o svetopisemskem tekstu, po zgledu Quesnelovih „Refléxions morales“, spokorni psalmi in litanije. Pravi avtor te knjižice je francoski janzenistiški pisatelj F. P. Mes-senguy († 1763), ki jo je izdal z naslovom: „Exercices de piété, tirés de l' écriture sainte et de pères de l' église“. To knjižico so zdaj naši janzenisti z vso vnemo razpečavali in menda ga ni bilo nikdar slovenskega molitvenika, ki bi bil tako razširjen, kakor ta. Nič manj ko 17 natisov štejemo, zadnji je izšel l. 1839. pri Blazniku v Ljubljani. Od 12. natisa do 16. je vse izdaje oskrbel Matej Ravnikar, jih pomnožil z raznimi izpovednimi in obhajilnimi molitvami, v nje uvedel svojo lepo prozo, pa si tudi z rabo part. perf. act. na „ši“ nakopal Prešernov očitek:

Gorjancev naših jezik potujč'vavši
Si kriv, da kolne kmet, molitve bravši.

Kako pa sta duhovščina in ljudstvo sprejela novi prevod sv. pisma?

Gotovo je, da mu glede na pravovernost ni bilo mogoče ničesar očitati. Prelagatelji tudi sami večkrat povdarjajo, da se niso prav nič oddaljili od latinske vulgate, oziroma grškega teksta (tutum omnino lectorem reddimus, nil nisi orthodoxum ac summe authenticum in utroque textu prodiisse). Vendar se nov prevod v tem ni strinjal s cerkvenimi predpisi, da je izšel brez razlagavnih opomb in dostavkov. Tudi so imeli mnogi duhovniki pomisleke, če vernike ne veže še regula III. et IV. indicis, ki je pripuščala čitanje sv. pisma z dovoljenjem župnikovim ali izpovednikovim le razumnim možem. Ko so l. 1784. izšli evangeliji, se odpor še ni pojavil, ker je bila vsebina itak znana iz pridig. Večje razburjenje pa je nastalo, ko je l. 1786. izšel drugi del Novega testamenta s „Skrivnim razodenjem sv. Janeza“. Ta knjiga je s svojimi preroškimi vizijami že od nekdanj dražila domišljijo duševno prenapetih ljudi in dajala raznim sanjarijam ugodna

tla. Zato jo duhovniki niso nič kaj radi videli v rokah vernikov in začeli celo podjetje kritikovati. V predgovoru k Mojzesovim knjigam se Japelj l. 1791. pritožuje: „Sed proh dolor! Quis credet auditui nostro? Immensus fere hic labor suos habet adversarios, qui publice in versionem hanc Veteris Testamenti non minus, quam in illam Novæ legis debachantur, non quod suo eam merito destitutam credant, sed quod Religionis abscondita profanis nunc oculis patere et viam pestiferis erroribus per illam reclusam arbitrentur.“

V aktih se nam je ohranil tak slučaj²⁰).

Mošenjski župnik Peterman je l. 1787., torej leto pozneje, ko je izšel drugi del Novega testamenta, 4. nedeljo po Sv. Treh Kraljih pridigoval o čitanju sv. pisma. Omenil je, da čitanje Skrivnega razodenja ni primerno za ženske in da je tudi čitanje nekaterih drugih iz francoščine prevedenih knjig (s tem je meril na Messenguyjev molitvenik) papež Pij VI. pod cerkvenimi kaznimi prepovedal. O tem dogodku je kmalu potem „Wiener Kirchenzeitung“ objavila obsežen dopis, češ, da se s takimi pridigami ljudstvu „vceplja stud do čitanja in pisanja in tako obtežuje ljudska izobrazba, ki jo hoče po Najvišjem namenu doseči ljudska šola.“ Škof Herberstein take ovadbe seveda ni mogel prezreti. Župnik Peterman je najprej 25. julija 1787. dobil od škofijstva obsežen pouk „o pravih nazorih glede čitanja sv. pisma“, kjer mu je bilo tudi povedano, da je sklicevanje na „vierte Regel des sogenannten Index, bei der heutigen Aufklärung für jeden Priester fürwahr sehr unschicklich“. Gorjanski dekan Blaž Muhovec pa je dobil še posebej nalog, da gre 14. nedeljo po Binkoštih v Mošnje in tam med glavno božjo službo mošenjske farane pouči, zakaj je treba čitati sv. pismo in tako popravi, kar je župnik zagrešil.

Menda so se enaki slučaji dogajali tudi drugod, ker je ljubljanski duhovnik Janez Krstnik Debevc na prošnjo prelagateljev spisal „Govorjenje od branja S. Pisma“ in je objavil za uvod 3. zvezka (peterih Mojzesovih bukev). V njem dokazuje iz svetega pisma in cerkvenih očetov, „de tudi deshelfki ludje imajo pravizo, ja tudi dolshnoft, kolikur samorejo, Svetu Pismu brati“. Spis je kratek izvleček iz razprave Antona Arnaulda: „De la lecture de l'Écriture Sainte“²¹).

V veliko nevarnost je prišlo svetopisemsko podjetje ob smrti Herbersteinovi, ker je bilo komaj pričakovati, da zasede ljubljansko stolico zopet škof, ki bi s toliko odločnostjo poudarjal janzenistiška načela. Zato pravi Japelj v predgovoru k 3. zvezku: „Nova se vul-

²⁰ Protokol št. 70 v knezoškof. arhivu.

²¹ Ouvres. Ed. Lausanne 1777. Tom. VIII. str. 13 sl.

gando operi in dies opponebant obstacula, quæ non iam moram, sed iacturam plane eidem minabantur.“ Na prošnjo pomožnega škofa Mikoliča pa je tudi novi nadškof Brigido prevod priporočil v rabo — duhovščini.

S tem je svetopisemsko podjetje izgubilo agitatoričen pomen, ki ga je imelo pod Herbersteinom. Ker je manjkalo razlagavnih opomb, so začeli prelagatelji k posameznim svetopisemskim knjigam pisati dolge uvode, izmed katerih imajo nekateri obseg male knjižice, tako uvod v knjigo Job, Visoko Pesem, in preroške knjige (40 do 70 strani).

Ko so l. 1804. na Angleškem ustanovili biblično družbo za razširjanje sv. pisma (The British and Foreign Bible Society), je posvetil dr. Jakob Zupan tudi naši biblični komisiji in janzenistiški svetopisemski propagandi sledeče verze:

Kranjzi Anglam l. 1804. od bibelske drushbe.

Med nami nehala,
Med Vami zazhne —
Velika nam hvala,
Od nas fe uzh'te.

Kolika važnost se je polagala v tistih časih na vzoren prevod sv. pisma spoznamo tudi iz tega, da so naši janzenisti kmalu potem, ko je bilo Japljevo delo l. 1802. završeno, že pripravljali drugo popravljeno izdajo, v kateri so hoteli svetopisemski tekst starega zakona podati po hebrejskem, knjige novega zakona pa po grškem tekstu. O teh pripravah nam poročajo mnogo podrobnosti Kopitarjeva pisma na dr. Jakoba Zupana²²⁾. Kopitar sam se je zanimal za podjetje, ker je upal, da bode novi prevod imel še čistejši jezik in boljši slog, kakor Japljev. Tudi so hoteli pri drugi izdaji uporabiti novi Metelkovi pravopis.

Komisija se je osnovala, ko je prišel mladi doktor Jakob Zupan l. 1810. z Dunaja za kapelana k sv. Petru v Ljubljano. Glavna prevajalca sta bila Zupan in Ravnikar, svojo pomoč so obljubili: kanonik Jurij Zupan, Debevc, Waland, Skrinjar in drugi. Skupno je komisija štela 11 delavcev. Škof Kavčič podjetja ni oviral, a prevod vedar ni prišel preko petero Mojzesovih knjig, ki so Ravnikarju ostale v rokopisu²³⁾.

²²⁾ Jagić: Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar und anderen Süd- und Westslaven. Berlin 1897. str. 182–270. — Izvleček iz teh pisem je objavil dr. Rudolf Molè v „Carnioli“ l. 1910. str. 101 sl.

²³⁾ Kopitar — Dobrowskemu 27. okt. 1811.: „Supan und Raunicher arbeiten brav an der Übersetzung der hebr. Bibel; nolunt enim versionem vertere. Absolverunt vero vix priores duos Moisis. Episcopus et ordinariatus acquiescunt.“

O drugih prelagateljih čitamo le toliko, da je Andrej Gollmayer poslovenil evangelije in so njegov prevod pregledali Jurij Zupan, Blaž Potočnik in Jožef Burger. Poslednji ga je izdal l. 1834²⁴⁾.

Čop, ki ni bil prijatelj našim „janzenistom“ in je imel z njihovimi slovstveniki zaradi Metelčice hude prepire jim vendar priznava za slugo, da so pospeševali med ljudstvom znanje svetega pisma. Gornja izvajanja to potrjujejo.

Popis knjiga, koje su izašle u jugoslavenskoj protestantskoj tiskari u Urachu-Tübingenu u XVI. stoljeću.

Priopćio Dr. Franjo BUČAR u Zagrebu.

Kada je osnovana u Urachu jugoslavenska protestantska tiskara, vodio je njezin glavni propagator i pomagač Ivan barun Ungnad točan popis o primitku i izdatku oko troškova za tiskaru. Ujedno je bio vodjen i točan popis svih izdanja, te koliko se je od pojedinih knjiga prodalo, poklonilo i uopće kako se je iste raspačalo. Iz tog popisa saznajemo točno naslove knjiga, njihove naklade, i koliko ih je iza raspačanja još preostalo u Urachu na skladištu.

U svemu je izašlo iz te tiskare u god. 1561—1563. do 25.000 primjeraka knjiga na hrvatskom, slovenskom i talijanskom jeziku, i to izdanih glagolicom, ćirilicom i latinicom. Samih hrvatskih izašlo je do 19.000 primjeraka. Osim toga izašlo je još god. 1564. i 1565 u istoj štampariji još oko 4000 knjiga, koje nisu spomenute u tom popisu. Jednako je izašla jedna brošura od Vergerija prije tog vremena i dvije knjige od Konzula i Dalmatina kasnije u Regensburgu, te je tako u toj periodi izašlo do 25.000 poglavito hrvatskih protestantskih knjiga.

Hrvatskih knjiga, koje su do god. 1564 izašle, raspačano je ukupno 14.407 primjeraka, dok ih je u Urachu do Jurjeva iste godine, kada je Ungnad položio račun, preostalo još 6013 komada.

U popisu se napominje točno i kome su se te knjige poklanjale, a to su bile ponajviše osobe, koje su tiskaru pomagale, i koje su bile u bud kakovom savezu s hrvatskom protestantskom tiskarom i s pokretom reformacije među Hrvatima. Takodjer je popis i s tog gledišta zanimljiv, jer se u njem napominje i kakove su knjige hrvatski reformatori još nakanili izdati, od kojih su neke knjige i uistinu i izašle.

²⁴⁾ Glaser: Zgod. slov. slovstva II. str. 169.

Napose zahvaljujem prof. dr. Gustavu Šamšaloviću, suplentu za nje-njemačku literaturu na sveučilištu u Zagrebu, koji mi je prijepis rukopisa pregledao i isporodio ga sa originalom iz Tübingena. — Slovensku augs-buršku konfesiju kao i slovenske psalme izdao sam jur napose u Carnioli II. (g. 1911), str. 286—289, gdje je izašao i sumarni Popis slovenskih, hrvatskih, ćirilskih i talijanskih djela iz tübinške tiskare, koji je prilično jednak onomu, koji se sad priopćuje.

Beschreibung was für Windische Crabatische Cirulische unnd well-sche Büecher Getruckt verschickt, und verschenckt worden — In dreyen Jaren 1561, 1562, 1563 ¹⁾.

Crabatische Probzedl, darauff alle crabatische Alphabet gross und klein sambt dem vatter vnnser vnd dem 1. capitl Pauli zun Römern auch dem 117 Psalm ²⁾.

Seind getruckht 200 Exemplar-Daun hiebey 1 Expl. — Dise seind zue Nürn-berg getruckht vnd von dannen hatt die allspald herr Steffan auf Labach, Wienn, vnd andere orth verschickht, vnd allenthalb, als die Erste Prob aussgetheilht, damit die besehen ob der truckh gerecht. — Seind alle ann gemelte orth vnd vonn dannen weiter verschickht.

Cirulische Probzedl darauff alle cirulische Alphabet gross und clein, sambt dem vatter vnnser, vnd dem 1. capitl Pauli zun Römern auch den 117 Psalmen ³⁾.

Seind getruckht 300 Expl. — Daun hiebey 1 Expl. — Diese seind zue Vrach getruckht, vnd wie die vorigen, als die erste Prob gen Wienn, Labach, Croatian vnd anndere orth verschickht, damit man die allenthalb sehen lass, ob der truckh gerecht. — Von disen seind der Rö. Mt. auch den Chur vnd fürsten die vmb hilff ersuecht inn die 20. Exemplar geschickht worden. — Die annderen alle ann obgemelte orth, vnd von Dannen weiter.

Crabatisch Abcedaria, oder catechismi on die Ausslegung ⁴⁾.

Seind getruckht 2000 Exp. — Daun hiebey 1 Expl. — Vnnser gnädigen Fürsten vnd herrn von Würtemberg beeden herrn hoffpredicanten, als Sy inn der truckerey zue Vrach gewesen, hat man geschennckht 2 Expl. — Gen Wienn Ambrosien Frölich seind geschickht worden zuerkhauffen vngelunden 500 Expl. — Vmb die Er sein Raittung vberschickht. Genn Labach Seind geschickht worden 1018 Expl. — Die inn Fabian Khirehbergers einer Ersamen Landschafft inn Crain Khriegssecretarien Raittung einkhomen. — Herrn Simon Walter aus Pommern ver-ehrt 3 — Dem Khlobner geen Labach geschennckht 9 — Den jungen Preussischen herrn oder Edelleuthen, die bey dem Vergerio gewest, geschennckht 4. Bartholome

¹⁾ Isporedi: Chr. Fried. Schnurrer, Slavischer Bücherdruck in Würtemberg im 16. Jahrhundert. Tübingen, 1799, str. 82—110. — Dr. Franjo Bučar: Povijest hrvatske protestantske književnosti za reformacije izdala Matica hrvatska. Zagreb 1910, te rasprave od Elzea u Jahrbuch für die Geschichte des Protestantismus in Oesterreich. 1884. 1893. 1894. 1895.

²⁾ Pokusni list, glagolicom. Nürnberg 1560.

³⁾ Pokusni list, ćirilicom, Urach 1561.

⁴⁾ Glagolski abecedarij. Tübingen 1561.

schober Burger zue Nürnberg geschennckt 1. — Micheln Claus Apoteckher geschennckt 2. — Gabrieln Paldersteiner des herrn Vngnaden schreiber geschennckt 1. — M. Samueli Hailland Rectory Stipendii zue Tübingen vnd M. Nicolao jeczigen diacono daselbst verehrt 2 Expl. — Dreyen Behaimischen Edelleuthen, welche dise Truckherey Besichtigt, geschennckt 6 Expl.

Lattus 1549

Herrn Iacaro Pöckhel Burger zue Regenspurg geschennckt 1 Expl. — Der Rö. Khö. Mt. auch den Chur vnd Fürsten, welche vmb hilff ersuecht, sind geschickt worden inn 20 — Herzog Albrechten inn Bayren, auf Seiner fürstlichen gnaden begeren, ist geschickt worden, was man derselben zeit haben khünden, Nemblich Ein Crainerisch buech, darinnen die Loci Communes die 4 Euangellisten vnd der Apostelgeschicht, vnd ein ganze Postill.

Mehr ein Crainerisch buech, darinnen vier Episteln Pauli, nemblich die zun Römern, die 2. zun Corinthern, vnd die zun Gallatern.

Item Crabatisch Abcedarii, ains 1 — Marggraf Carl zu Baden 1 — Nicolai Radziuilis Fürsten inn der Littaw sun geen Strassburg geschickt 1. — Der Statt Strassburg 1. — Der Statt Franckhfurt 1. — Der Statt Reutlingen 1. — Der Statt Nürnberg 1. — Der Statt Rottenburg ann der Tauber 1. — Der Statt Tonawerdt 1. — Der Statt Ulm 1. — Der Statt Augspurg 1. — Der Statt Khempten 1. — Der Statt Khauffpeurn 1. — Der Statt Lindaw 1. — Der Statt memingen 1.

Latus 37

Herrn Pettern Grauen zu Eberaw etc. vnd Baan inn crabaten vnd windischen Lanndt sind geschickt 50 Expl. — Herrn Christoffen Vngnaden freyheren zu Sonegg etc. gen Varasdin 50 Expl. Herrn D. Jacoben Andreae Brobst vnd Cancezler zue Tübingen 1. — Herrn Francisco Barbo hauptman zu S. Veit am Pflaumb 1. — Herrn Wolffen schreiber 1.

Latus 103

Suma diser Sort büecher verschickt vnd verschennckt 1689 Expl. — Seind noch zue Vrach 311 Expl.

Cirilische Abcedaria oder catechismi on Die ausslegung ⁵⁾.

Seind getruckht 2000 Expl. — Dauon hiebey 1 Expl. — Vnnsers gnedigen Fürsten vnd herrn von Würthemberg etc. beeden herrn Hoffpredicanten alls sy inn der Truckherey zu Vrach gewesen, hat man geschennckt 2 Expl. — Geen Wien Ambrosien Frölich sind geschickt worden zuerkhauffen vngedunden 700 Expl. — Dauon hiebey Sein Raittung — Geen Labach Fabian Kirchberger einer Ersamen Lanndtschafft inn Crain Khriegssecretarien sind geschickt worden 1090 Expl. — Dauon sein Raittung. — Mehr Mathesen Khlobner vor disem bey einem Potten geschickt 9 Expl. — Herr Simoni Walter aus Pommern geschennckt 7 Expl. — Etlichen jungen herrn auss Preussen, die bey dem herrn Vergerio gewohnt geschennckt 4 Expl. — Christoffen Horsstorffer Burgern zue Nürnberg der dises Werckh inn anfang helfen fürdern, geschennckt 2 Expl. — Micheln Clauss fürstlichem wirtembergischen Apoteckher geschennckt 2 Expl. — Gabrieln Paldersteiner dess hern Vngnaden etc. schreiber geschennckt 1 Expl. — M. Samuelli Hailland Rectori Stipendii zue Tübingen, vnd M. Nicolao jeczigen diacono daselbst verehrt 2 Expl.

Latus 1820

Dreyen Edelleuthen, aus Behaim, welche den truckh besehen. vnd vmb etliche Exemplar mit inen inn Behaim zuftiern gepetten, jedem 2 Expl. verehrt

⁵⁾ Cirilski abcedarij, Tübingen, 1561.

6 Expl. — Dem hern Laczaro Pöckhl Burgern zue Regenspurg welcher dern von Purekhhaussen hilff gefördert, verehrt 1 Expl. — Danieln Rattmansdorffer Burgern zue Velckhenmerckht inn Kherndten gescheneckht 1 Expl. — M. Michaelii Scheyer der Edlen Knaben der Landschafft inn Kherndten Preceptor zue Klagenfurt, gescheneckht 2 Expl. — Der R5 Kh5. Mt. auch Chur vnd fürsten, die vmb hilff ersuecht seind geschickht worden, inn 20 Expl. — Herzog Albrechten inn Bayern 1 Expl. — Marggraff Carln zu Baden 1 Expl. — Herr Steffan des Marggraffen Predicanten geben 2 Expl. — Nicolai Radziuilis Fürsten inn der Littaw Sun geen Strassburg geschickht 1 Expl. — Der Statt Strassburg 1 Expl. — Herr Steffan hatt den Predicanten daselbst Aussgetheillt 4 Expl. — Der Statt Franckhfurt 1 Expl. — Der Statt Reuttlingen 1 Expl.

Latus 42

Der Statt Regenspurg 1 Expl. — Der Statt Nürnberg 1. — Der Rottenburg ann der Tauber 1. — Der Statt Thonawerdt 1. — Der Statt Ulm 1. — Dem Predicanten daselbst 1. — Der Statt Augespurg 1. — Den Predicanten daselbst 1. — Der Statt Kheempten 1. — Den Predicanten daselbst 1. — Der Statt Khauffpeuren 1. — Den Predicanten daselbst 1. — Der Statt Lindaw 1. — Den Predicanten daselbst 1. — Der Statt Memingen 1. — Vorgenannten Herrn Grauen zue Eberaw vnd Baan 15. — Herr Christoffen Vngnaden Freyherrn zue Sonegg etc. gen Varasdin 15. — Herrn D. Jacoben Andreae Bropst vnd Canczler zue Tübingen 1. — Herrn Francisco Barbo hauptman zu S. Veit am Pflaumb 1.

Latus 47

Herrn Wolffen schreiber 1 Expl.

Latus P. Se.

Summa dieser Sort Büecher verschickht vnd verschenckht 1910 Expl. — Seind noch zue Vrach 90 Expl.

Crabatisch catechismi mit der auslegung, vnd ainer predig vom rechten glauben ann Christum ⁶⁾.

Seind getruckht 2000 Exemplar — Dauon hiebey 1 Expl. — Der K5. Rh5. Mt. auch denen Chur vnd Fürsten, welche vmb hilff ersuecht, seind inn 20 Exemplar geschickht worden 20 Expl. — Herr Nicolao Gallo, herrn Wolffgang Waldtner herrn Stattschreiber, vnd herrn Latzaro Pöckhel zue Regenspurg die zu einer hilff gefördert, gescheneckht 8 — Hannssen Eisenhaimer Teutschem Schuelmeister zu Burckhaussen gescheneckht 2 — Bartholomea Schober vnd Christoffen horstorffer Burgern zue Nürnberg gescheneckht 6 — Herrn Oswaldo Ruelandt dechant vnd dem Pflieger zu Cham gescheneckht 2 — Herrn Thomae Pistorio vnd herrn Leonardo Martio Predicanten zue Thonawerdt, gescheneckht 2 — Micheln Claus auff sein begern geben, so Er inn Sibenbürgen geschickht 13 — M. Samuelli heillandt Rectori Stipendii vnd M. Nicolao jeczigem diacono zue Tübingen gescheneckht 2 — Herrn Bonifacio Pfarrhern zue Pinguent inn Histria gescheneckht 2

Latus 58

Simon Walter aus Pommern gescheneckht 2 Expl. — Jacoben Khrebs Burgermeister zue Rottenburg ann der Tauber, gescheneckht 2 — M. Micheln Kherner Schuelmeister zue Schwäbischen Hall gescheneckht 1 — Herzog Albrechten inn Bayren 1 — Marggraff Carln zue Baden 1 — Nicolai Radziuilis Fürsten inn der Littaw Sun geen Strassburg geschickht 1 — Der Statt Strassburg 1 — Der Statt

⁶⁾ Katekizam, glagolicom. Tübingen, 1561.

Franchfort 1 — Der Statt Reuttligen 1 — Der Statt Regensburg 1 — Der Statt Nürnberg 1 — Der Statt Rottenburg an der Tauber 1 — Der Statt Tonawerdt 1 — Der Statt Ulm 1 — Der Statt Augspurg 1 — Der Statt Khempten 1 — Der Statt Khauffpeurn 1 — Der Statt Lindaw 1 — Der Statt memingen 1 — Gen Labach Mathesen Khlobner geschickht, dauon sein Raittung hiebey 1200 Expl. — Gen Wien Ambrosyen Frölich geschickht, dauon sein Raittung hiebey 700

Latus 1921

Dem Abt zue Walderbach, der herrn Steffan die Behemischen Bibl gelichen 2 Expl. — Dem herrn Alten Burger zue Salezburg 2 Expl. — Herrn Hansen Frölich. Einem Pfarher bey Wien 2 — Herrn D. Jacoben Andre Brobst vnd Canezler zue Tübingen 1 — Herrn Francisco Barbo hauptman zu S. Veit am Pflaumb 1 — Herr Wolffen Schreiber 1 — Herrn Christoffen Grueber Freyheren zue Prattenaw 1 — Georgen Gruppenpacher Buechtruckher zue Tübingen geschennckht 1

Latus 11

Summa diser Sort büecher verschickht vnd verschenckht 1990 Expl. Seind noch zue Vrach 10 Expl.

Cirulisch catechismi mit der Auslegung vnd ainer Predig vom Rechten glauben Ann Christum 7).

Seind getruckht 2000 Expl. — Dauon hiebey 1 Expl. — Gen Wienn Ambrosien Frölich zuerkhauffen geschickht ungebunden 500 Expl. — Dauon Sein Raittung hiebey — Gehen Labach seind geschickht worden, Dauon Fabian Khirchbergers Raittung 1129 Expl. — Herrn Simoni Walter aus Pommern seind geen Stuetgart geschickht worden 22 Expl. für die er bezallt 1 Taller, der inn Raittung einkhomen 22 Expl. — Herrn Primusen Truber geben 4 Expl. — Dem Khlobner geen Labach geschickht 8 Expl. Denen jungen Herrn aus Preussen die bey dem Vergerio gewesen verehrt 4 Expl. — Samuelli Budine von Labach geschennckht 1 Expl. — Bartholomeo Schober vnd Christoffen Horstorffer Burgern zue Nürnberg welche etwas mit den Crabatischen buechstaben gefürdert verehrt 2 Expl. — Micheln Claus fürstlichem Wirtembergischen Apoteckher geschennckht 2 Expl. — Herrn Nicolao Gallo, Herrn Wolffgann Waldner vnd dem Stattschreiber zu Regensburg verehrt 5 Expl.

Latus 1677

Mehr Mathesen Klombner gen Labach geschickht 1 Expl. — Herrn Hannsen Pfarrherr zue Steinheim ann der Muer geschennckht 1 Expl. — Herrn Osswaldt Ruelandt dechant zue Cham vnd dem herrn Pfleger daselbst verehrt 2 — Gabriellen Paldersteiner dess herrn Vngnaden schreiber geschennckht 1 — M. Samuelli Haylanndt Rectory Stipendii zue Tübingen, vnd M. Nicolao jetzigem diacono Dasselbst verehrt 2 — Dreyen Behmischen Edlleuthen welche dise Trueckherrey besehen geschennckht 3 — Herrn Laczaro Pöckhel Burger zue Regensburg geschickht, die er den Burgern zue Burckhhaussen geben, daher ein hilf erfolgt, Laut Raittung 2 — Danieln Ratmansdorffer Burgern zue Velckhenmarekht inn Kherndten geschennckht 1 — Der Rö. Khö. Mt. auch Chur vnd Fürsten Die vmb hilf ersuecht seind geschickht worden inn 20 — Herzog Albrechten in Bayren 1 Expl. — Marggraf Carln zue Baden 1 Nicolai Radziuilis Fürsten inn der Littaw Sun geen Strassburg geschickht 1 — Der Statt Strassburg 1

Latus 37

Der Statt Franchfort 1 Expl. — Der Statt Reuttligen 1 Expl. — Der Statt Regensburg 1 Expl. — Der Statt Nürnberg 1 — Der Statt Rottenburg ann der

7) Katekizam, cirilicom. Tübingen 1561.

Tauber 1 — Der Statt Thonawerdt 1 — Der Statt Vlm 1 — Der Statt Augspurg 1 — Der Statt Khempten 1 — Der Statt Khauffpeuren 1 — Der Statt Lindaw 1 — Der Statt Memingen 1 — Dem herrn Baan in Crabaten 15 — Herrn Christoffen Vgnaden 15 — Herrn D. Jacoben Andreae Brobst vund Canzler zue Tübingen 1 — Herrn Francisco Barbo haubtmann zu S. Veit am Pflaumb 1 — Herrn Wolffen Schreiber 1 — Herrn Christoffen Grueber Freyherrn zue Prattenaw 1 — Seinem Dienner Josephen Costysch 1 — Georgen Grubenbacher Buechtruckher zue Tübingen geschennckht 1

Latus 48

Einem Studioso aus der Littaw, welcher bey dem herrn Vgnaden etwas zuerriichten gehabt. Vnd die Truckherey besichtiget, verehrt 1 Expl.

Latus

Summa diser Sort buecher verschickht, verkhaufft vnd verschennckht 1763 Expl. — Seind noch zue Vrach 237 Expl. (Dalje prih.)

Naše ujede.

Spisal dr. Janko PONEBŠEK.

Veliki skovik, pisorhina scops (L.).

(Dalje.)

Ta naša najmanjša uharica, ki sta ji sloveča prirodoslovca Brehm in Gmelin nadela ime kranjska sova, je ptica zmernega in gorkega pasu. Vobče gnezdi v pokrajinah ob Sredozemskem morju, t. j. po južni, srednji in jugovzhodni Evropi, severni Afriki od zapadnih Kanarskih otokov čez Maroko, Alžir in Tunezijo, potem v Mali Aziji, Perziji in Turkestanu. V srednji Evropi gnezdi približno do 48° severne širine, posamezno tudi dalje proti severu.

Po Landbecku gnezdi vsako leto v južnem Črnem gozdu na Virtemberškem, dr. O. le Roi celo trdi, da gnezdi v Holandiji v srednji in severni Nemčiji ²⁾. Le mimogrede omenim, da je neka samica te vrste znesla jajca v berlinskem akvariju ³⁾. Posamezne zaletete ptice so pa dobili že po Nemčiji, Veliki Britaniji in po Irskem ⁴⁾.

Na Avstro-Ogrskem je povsod navadna in veliko pogostejša ptica kakor se sploh misli. Če velikega skovika prezremo, je vzrok njegova neznatna barva in pritlikava postava. Radi pičlih in nezanesljivih podatkov, ki so mi na razpolago glede Češke, Moravske in Šlezije, lahko le toliko omenim, da je veliki skovik v teh kronovinah zelo redka,

²⁾ O. M. B. 1908, str. 109.

³⁾ J. f. O. 1878, str. 155.

⁴⁾ O. M. Sch. 1911, str. 222 in 314; 1912, str. 203.

izredna prikazen⁵⁾, kajti za Češko jih je bilo do l. 1899 dokazanih le šest⁶⁾, za avstrijsko Šlezijo pa samo eden⁷⁾. V vzhodni Galiciji je najredkejša sovja vrsta in živi le semtertje v naselbinah, ne da bi se moglo natančno utemeljiti, zakaj je ponekod ni⁸⁾. Na Gorenje-Avstrijskem je veliki skovik poletna ptica in redka gnezdilka, ki se drži ravnine⁹⁾.

Na Predarlskem je redek, enako na severnem Tirolskem; na južnem Tirolskem (Trentino) je poleti prav mnogoštevilen. Spomladi se seli v gorovje; maja ali junija znese samica 3—4 jajca. Ob selitvi je veliki skovik vedno v krdelih po 8—10¹⁰⁾. Ljudevit baron Lazarini je opazil dne 28. avgusta 1884 na starih črešnjah blizu Villa pri Inostu ob 9. uri zvečer 3 velike skovike¹¹⁾. Tirolski gatilec Strasser omenja koncem osemdesetih in v začetku devetdesetih let, da je to vrsto večkrat dobil ter da so mu prinesli okoli l. 1895 tudi 4 mladiče, ki jih je vzgojil¹²⁾. Na Solnograškem je ta sova zelo redka; dozdej so dokazani za to kronovino samo 2 ozir. 3 veliki skoviki¹³⁾. Na Nižje-Avstrijskem gnezdi precej pogosto¹⁴⁾. Enako velja glede Sedmograškega in Ogrskega¹⁵⁾; jeseni se preseli v južnejše kraje, odkoder se vrne proti koncu aprila¹⁶⁾. Na Koroškem je v severnem goratem delu redek in semtertje tudi gnezdi; v nižjem južnem delu je po Lavantinski dolini in tudi okoli Celovca pogost gnezdilec.

Številnejši kakor v katerikoli imenovanih deželah je veliki skovik na Štajerskem, kjer je v severnem bolj goratem delu znatno redkejši

⁵⁾ Ph. C. Dalimil Vlad. Vořečka: Über das Vorkommen der Zwergohreule (Scops zorca, Sav.) in Böhmen, Mähren und Österreichisch-Schlesien. M. O. V. W. 1892, str. 219—222 in 231—232.

⁶⁾ K. Kněžourek: Weitere ornith. Beob. aus der Umgebung von Starkoč bei Časlau. O. J. 1902, str. 139.

⁷⁾ E. C. F. Rzehak, Die Raubvögel Österr.-Schlesiens. M. O. V. W. 1892, str. 87.

⁸⁾ Pražák: J. f. O. 1897, str. 442—443.

⁹⁾ V. R. v. Tschusi zu Schmidhoffen, Übersicht der Vögel Oberösterreichs u. Salzburgs. 74. Jahresb. d. Museum Francisco-Carolinum. Linz 1916, str. 16.

¹⁰⁾ A. Bonomi, Die Vögel des Trentino. M. O. V. W. 1893, str. 172.

¹¹⁾ von Dalla Torre u. Fr. Anzinger: M. O. V. W. 1897, str. 114.

¹²⁾ Rudolf R. v. Tschusi zu Schmidhoffen: Kurze Notizen aus dem Unterinn- und Zillertale. O. J. 1900, str. 62.

¹³⁾ V. R. v. Tschusi zu Schmidhoffen: I. Nachtrag zu meiner Schrift: „Die Vögel Salzburgs“. Z. f. O. 1886, str. 237—238. — O. J. 1893, str. 127.

¹⁴⁾ Rob. Eder, l. c. str. 15—16.

¹⁵⁾ Madarász, l. c. str. 258 in J. v. Csató: Über den Zug, das Wandern und die Lebensweise der Vögel in den Komitaten Alsó-Fehér und Hunyad. Z. f. O. 1885, str. 422.

¹⁶⁾ Aquila 1908, str. 138; 1909, str. 125, in 1914, str. 186.

kakor v nižjih, gorkih južnih krajih ¹⁷⁾. Vendar gnezdi v Gradcu prime-roma pogosto ¹⁸⁾. Koprivnik imenuje med pticami Pohorja tudi velikega skovika ¹⁹⁾. Okoli Celja je po Seidensacherju navaden, splošno znan gnez-dilec, ki pride sredi aprila iz južnejših krajev ter ga lahko spoznamo po njegovem „kiu“, s katerim se oglašča včasih tudi podnevi. Gnezdo si naredi v žlamborjih, redkokdaj zasede stara gnezda na smrekah in bo-rovcih, je zelo zaupljiv in se ne skuja rad ²⁰⁾. — Okoli Maribora gnezdi precej številno v starih kostanjih; šoje in roparice ga močno preganjajo ²¹⁾. — Še številnejši je pa okoli Radgone, kjer gnezdi v žlamborjih in luk-njah, ki jih izdolbejo žolne ²²⁾.

Na Kranjskem je ta mična sovica izredno pogosta gnezdilka ter imamo o njej obile, prav zanesljive podatke. Scopoli pripoveduje, da živi v gozdih mrzlejšje Kranjske „in sylvis Carnioliae frigidioris“. V letnem poročilu deželnega muzeja iz l. 1838 je omenjeno, da živi veliki skovik menda po Dolenjskem, posebno okoli Ribnice in Idrije, in sploh v gozdnatih krajih. Freyer pravi, da gnezdi skovik po skalovju in žlamborjih. E. Seidensacher pripoveduje, da je našel pri Novem mestu 31. maja 1859 gnezdo 4 malo zaleženih jajc, 1. junija pa drugo s 3 neskaljenimi jajci, ter pristavi, da je opazil pri samici le eno samo toda zelo veliko gnezdilno znamenje ²³⁾. Po Erjavcu prebiva ta sovica rada blizu človeka po goratih in skalnatih krajih ter gnezdi po duplih in skalnatih luknjah. Teodor Wokřal na Snežniku pravi, da je veliki skovik na Kranjskem domačin ²⁴⁾, Deschmann pa, da je 18. aprila 1884 dobil enega z Gorenjskega. ²⁵⁾ Po Schulzu gnezdi precej pogosto pri Medvodah; 10. julija 1890 je dobil živo ♀ z 2 jajcema, ki še nisti bili skaljeni; 15. julija ustreljeno ♀ s 3 živimi, popolnoma doraslimi mla-diči; 20. julija ♀ in 2. avgusta ♂. Iz njegovih zapiskov izvemo, da je bila mrtva samica s 3 živimi mladiči iz Medvod, zadnji par pa z Bleda. Iz zapiskov posnamem dalje, da je dobil Schulz 15. julija 1891 samico z Bleda, 26. aprila 1892 pa neznano odkod ♂ te vrste. V deželnem mu-zeju sta ♂ in ♀, ustreljena leta 1870 v javorniški okolici; potem ♂ z dne

¹⁷⁾ P. Bl. Hanf: Verzeichnis der in der Umgebung des Furteiches bei Mariahof in Obersteiermark vorkommenden Vögel (mit Bemerkungen über die Lebensweise, Fortpflanzung und Jagd einiger derselben.), Verh. d. zool.-bot. Ges. VI. 1856, V. 673, in l. c., Mittlg. d. naturw. Ver. f. Steiermark. Jahrg. 1882, str. 13.

¹⁸⁾ K. Graf Attems: Zur Ornithologie von Graz. O. J. 1891, str. 152—153.

¹⁹⁾ Planinski vestnik, 1914, str. 20.

²⁰⁾ E. Seidensacher, Mitteil. d. naturw. Ver. f. Steiermark. 1864, II. Heft, str. 67.

²¹⁾ Oth. Reiser, I. Jahresbericht (1882) des Comités für ornithologische Beobachtungs-Stationen in Österreich und Ungarn. Wien 1883, str. 43.

²²⁾ Jos. Graf Plaz: Über einige um Freudenau bei Radkersburg in Steiermark vorkommende Vögel. O. J. 1892, str. 69.

²³⁾ Seidensacher, J. f. O. 1860, str. 317.

²⁴⁾ I. Jahresbericht (1882) itd., str. 42.

²⁵⁾ Ornith. 1887, str. 59.

7. maja 1911 od Most in ♀ z dne 2. julija 1911 z gnezdom 4 zaleženih jajc, ki je bilo v kostanjevem duplu za vasjo Podgorico. Tudi naslednje leto je gnezdil skovikov par pri Mostah v ljubljanski okolici²⁶⁾. Iz prejšnjih let so v muzeju 4 nezaležena jajca brez vsakršne navedbe. V okolici mesta Kranja navaja Čof velikega skovika kot redkega gnezdilca na Šmarjetni gori in na pobočju Sv. Jošta, odkoder ima velikega skovika prirodopisni kabinet kranjske gimnazije. Pogostejši pa je med Lescami²⁷⁾ in Bledom, v okolici Radovljice, Jesenic in Javornika, v Bohinjski dolini in dr. Razni opazovalci so mi pripovedovali, da gnezdi veliki skovik posebno rad na Posavju pri Ljubljani; proti koncu aprila se vrne z juga, prebiva pri vaseh po sadovnjakih in parkih ter gnezdi po duplih raznovrstnih dreves.

Na Primorskem gnezdi veliki skovik posebno okoli Opatije²⁸⁾, kjer prebiva po starih kostanjih; pri Piranu je dobil dr. B. Schiavuzzi 11. julija 1882 dva godna mladiča in dr. E. Schreiber ga je opazoval v Gorici in okolici povsod pogosto po stolpih in po hišah²⁹⁾. V Dalmaciji gnezdi veliki skovik po prof. J. Kolombatoviću in prof. B. Kosiću le redko, pač je pa pogosten ob selitvi³⁰⁾. Stotnik Grossmann ga je opazoval v Boki Kotorski; po njegovem mnenju pride tja šele pozno spomladi z juga ter se naseli navadno raje po gozdih kakor po vaseh. Na malem trgu v Novem gradu je slišal s strehe ali z drevesa velikega skovika vsak večer, pa tudi zjutraj, ko je bilo solnce že visoko, se je še oglašal³¹⁾. Dr. G. Schiebel ga je slišal 4. aprila 1912 na otoku Rabu³²⁾; O. pl. Wettstein je opazoval 2 velika skovika na Braču³³⁾; ker sta se pa ta dva ornitologa ondi le mimogrede mudila, nista mogla dognati, če ta vrsta tam tudi gnezdi.

Na Hrvaškem in v Slavoniji je veliki skovik po Gjurašinu selilec ter živi po gozdih. V Narodnem muzeju v Zagrebu imajo 4 velike skovike brez navedbe spola, ki so bili vjeti aprila, maja, julija, avgusta in oktobra³⁴⁾. V Bosni in Hercegovini gnezdi, kakor pravi dr. K. Parrot³⁵⁾; v sarajevskem muzeju jih je 7, in sicer 4 samci, 3 samice iz maja, julija in avgusta³⁶⁾. Jeseni se seli na jug. V Srbiji ga je Reiser semtertje slišal največkrat po brdih okoli Kremne v užiškem okraju³⁷⁾. V

²⁶⁾ Sajovic, Carniola 1912, str. 127—128, in 1914, str. 167.

²⁷⁾ A. K. iz Kamne gorice poroča, da je bilo še pred nekaj leti pod vasjo Lesce veliko starih in visokih lip, v katerih je gnezdilo več skovikovih parov. Njegov znanec M. Šuštaršič je v svrhu prepariranja v enem samem večeru ustrelil v kratkem času 4 velike skovike.

²⁸⁾ Z. f. O. 1885, str. 347.

²⁹⁾ I. Jahresbericht (1882) itd., str. 42.

³⁰⁾ I. Jahresbericht (1882) itd. str. 42; Ornis 1885, str. 281, 1888, str. 62, in 1889, str. 449.

³¹⁾ J. f. O., 1904, str. 88—89 in 1916, str. 245 do 247.

³²⁾ O. J. 1912, str. 145.

³³⁾ O. J. 1914, str. 161.

³⁴⁾ Glasnik Hrv. naravoslov. društva. 1902, str. 55.

³⁵⁾ O. M. Sch. 1898, str. 322.

³⁶⁾ Die Vogelsammlung itd., str. 20.

³⁷⁾ Otm. Reiser v Glasniku zem. muzeja u Bosni i Hercegovini. 1904, str. 124 (sep. otisak, str. 18).

Črnigori je veliki skovik ob morju zelo pogost. V notranji deželi živi posebno rad v milejših pokrajinah, kjer so drevesa; veliko redkejši je v gozdnatem ozemlju. Zelo številen je v koprivovini Beri, 3 ure hoda zapadno od Podgorice pod Busovnikom.

Glede Grške se sploh lahko reče o tej sovi, da gnezdi pogosto v ravnini in v gorovju. Ptice, ki so gnezdile bolj proti severu, n. pr. na Štajerskem in Kranjskem, prezimujejo na Grškem in Egejskih otokih. — Gnezdi tudi na Bolgarskem in okoli Carigrada³⁸⁾. — V Rumuniji je selilka, ki pride z juga proti koncu marca ali v začetku aprila in se vrne septembra zopet na jug. Svoje bivališče si poišče na vseh prikladnih krajih v ravnini in gričevju; celo v mestnem parku Bukarešta gnezdiča navadno 1 ali 2 para. V vzhodni Evropi živi veliki skovik še veliko bolj proti severu, toda le poredkoma. L. Taczanowski pripoveduje o dveh pticah, ustreljenih v varšavski guberniji in 20 km južnozahodno od Lublina³⁹⁾.

V Mali Aziji je posamič stalna ptica, večinoma pa selilka, ki jo najdemo v ravnini in v gorovju⁴⁰⁾. Enako se lahko trdi sploh glede drugih dežel ob Sredozemskem morju; le radi Italije naj pripomnim, da velikega skovika dozdej še niso našli pozimi ob Padu⁴¹⁾. — V Švici je pogostejša kakor med Nemci ob Renu in Donavi.

Živi po vrtilih, gozdih in drevesnih nasadih v ravninah in v gorovju; ugajajo mu tudi gole, skalnate kotline z mnogimi globeli brez lesovja. Dan prespi v vejah košatih dreves ali po žlamborjih, kjer ostane do mraka, če ga kaj ne prepodi. Na jugu in jugovzhodu Evrope najdemo velikega skovika v gnezdilnih dupljih in med tramovjem hiš sredi mest.

Veliki skovik je zelilec, ki zapusti oktobra svoje poletno bivališče ter se vrne proti koncu aprila. Za trditev, da je stalna ptica, nimamo po mojem mnenju dovolj dokazov, ker so vse pri nas pozimi na raznih krajih ustreljene sove te vrste gnezdilke iz severnejših krajev. Prezimuje v Egiptu, Nubiji, Alžiru, Tuneziji in severovzhodni Afriki⁴²⁾.

Da se natančno dožene smer selitve in druge okolnosti v življenju velikega skovika, je Kralj. ogrska ornit. centrala v Budimpešti l. 1912 poskušila z obročenjem⁴³⁾.

* * *

Ta ljubka sovica se da med vsemi sovami razen čuka najlažje udomaćiti in dela s prikupljivim in smešnim vedenjem svojemu gospodarju obilo veselja. Da bi pri mrtvih pticah pernatih čopki ne bili vidni, kakor se splošno trdi in kar sem sam opazil pri močvirni uharici, tega nisem

³⁸⁾ O. J. 1904, str. 155.

³⁹⁾ Ornis 1888, str. 451.

⁴⁰⁾ Fritz Braun, J. f. O. 1908, str. 564.

⁴¹⁾ C. dott. E. Arrigoni Degli Oddi, l. c. str. 85—86 (posebnega dela).

⁴²⁾ J. f. O. 1863, str. 14; 1867, str. 293; 1888, str. 162; 1904, str. 234—237, in 1909, str. 109.

⁴³⁾ Aquila 1912, str. 345.

videl pri nagačenih velikih skovikih, nasprotno so bili njihovi pernati čopki prav očitni. Tudi zelo srčen je, posebno če ga spravimo v zadrego; z obstreljenimi pticami moramo biti posebno oprezni. Ponekod ga imajo radi v kletkah, kjer se udomači popolnoma. Po poročilu g. A. Kappusa iz Kamne gorice je imel g. K. Pibrouc v Kropi velikega skovika devet let udomačenega v gajbici. Letal je tudi prosto na okoli in se je na svojega gospodarja tako privadil, da mu je sedel na roko. Ko je prišla popoldne južina na mizo, je vedno frfotal po gajbici tako dolgo semintja, da mu niso odprli vratac. Potem je zletel najprvo na rob divana in odtod k gospodarju na mizo, kjer je dobil smetano iz kave, ki jo je slastno povžil. Sicer ga je krmil gospodar pozimi z drobno razrezanimi govejimi pljuči, poleti pa predvsem s kobilicami in poljskimi murni. Omenjeni skovik je bil samica iz ondotne okolice. Zanimivo je, da je znesla v jetništvu enkrat 1 jajce. V svoji gajbici brska rad po pesku⁴⁴⁾ in se v njem koplje. Njegovo živahno in prikupljivo življenje v jetništvu opisujeta zanimivo in obširno J. Moesmang⁴⁵⁾ in O. pl. Riesenthal (po Koberju)⁴⁶⁾.

Veliki skovik je v marsičem podoben mali uharici, zlasti njegovo obnašanje in njegove šege nas nehote spominjajo na njo. Splošno je bolj ponočna ptica kakor katerakoli sovja vrsta in začne šele v mraku loviti; če se prikaže semtertje že popoldne ali proti večeru, je to izjema. Tudi glasiti se začne šele v mraku. Kdor je enkrat slišal njegov nepretrgan, dvozložni napol otožni, napol zvižgajoč glas, ga nikoli ne pozabi. Ob lepih pomladanskih večerih slišimo še neke posebne, prijetno otožne glasove, ki med nje vpleta ponovno žvižganje. Njegov navadni glas v večernih in mesečnih ponočnih urah je melodični „klii“, „giu“ ali „čuk“, potem pa še razločni „tot tot tot“; zlasti spomladi ima skovikov glas nekaj posebnega; iz daljave je podoben glasu pubčev. Mladiči sikajo. Podnevi presedi na kaki veji ali se pa stisne k deblu in je podoben štrelju, tako sedečega le slučajno zapazimo. Če ga pa izsledimo in potrkamo na deblo, se kar naenkrat vzdrami, vzravna in privzdigne pernate čopke. Tako n. pr. poroča Kollibay, da je videl v Boki kotorski sedeti na vodoravni veji samca in samico prav skupaj k deblu stisnjena⁴⁷⁾, in jih je komaj zapazil.

Leti spretno, bolj po sokolovo kakor po sovje, tiho in gugavo, pa vendar hitro; če lovi, leta nizko nad zemljo.

Veliki skoviki žive med seboj v prijateljstvu in so miroljubni; kanibalizma pri tej ptici še niso opazovali.

Veliki skovik se hrani in lovi v prvi vrsti hrošče, kobilice in druge velike ponočne žuželke, o priložnosti tudi netopirje, miši, male žabe,

⁴⁴⁾ Dr. Th. Liebe: Sand- und Staubbäder der Raubvögel und Eulen. O. M. Sch. 1893, str. 6—9.

⁴⁵⁾ Die Zwergohreule (*Ephialtes scops.*, K. u. Bl., *Scops aldrovandi*, Flem., *Scops carniolica*, Bp.) in Gefangenschaft. O. M. Sch. 1891, str. 352—356.

⁴⁶⁾ Ein Raubvogel-Idyll. O. M. Sch. 1896, str. 116—119.

⁴⁷⁾ J. f. O. 1916, str. 246.

martinčke, male ptice in ponočne metulje (veščke). V jetništvu se ne dotakne mrtvih ptičev in so mu nad vse močni črvi. Loviti začne v mraku ter lovi v svetlih nočeh do zore; če so noči temne, pa le zjutraj in zvečer. Ob meglenem vremenu lovi baje tudi podnevi in rad zalezuje manjše ptice. Miši mora razdrobiti na kose, enako male ptiče, ki jih še prej popolnoma oskube.

* * *

Gnezdi navadno v duplih, redkokdaj v skalnih luknjah ali v zidovju. Da bi porabil stara gnezda srak, krokarjev in roparic, kakor nekateri trdijo, mi ni znano. Meseca maja ali v prvi polovici junija znese samica na podlagi črvojedine ali mahu 4—6 okroglastih jaje s topima poloma. Izrečno moramo poudariti, da so gnezda 3 jaje nepopolna, dasiravno najdemo v najboljših ornitoloških delih nasprotno navedbo. Gnezdi samo enkrat v letu. Samica vali sama, samec ji prinaša hrane ponoči in podnevi, ter izvali v 21 dneh svoj zarod, ki ga pita z žuželkami, dvoživkami in zdrobljenimi mišmi.

Lupina jaje je 0.19—0.20 mm debela, finega enakomernega zrna, gladka, z nekaterimi malimi vozlički, redkokdaj s podolžnimi brazdami. Jajca so medlega bleska in med vsemi sovjimi jajci najbolj okrogla, izpihana pa proti luči blede rumenkasto prozorna. Merijo povprečno največja 34.3×28.3 mm, najmanjša 28.8×26.7 mm, tehtajo povprek največja 1.10 g, najlažja 0.72 g. Rey je izmeril 20 jaje svoje zbirke, ki so merila povprečno 31×27.1 mm, največja 32.5×28.2 mm, najmanjša pa 29×27.5 mm in 30.5×25.5 mm; povprečna teža je bila 0.916 g. 44 jaje, ki jih je izmeril Jourdain, je imelo povprečno 31.32×27.62 , največje 34.5×27.4 in 31.5×28.7 mm, najmanjše 29.3×27 in 31.4×26 mm. 44 jaje, ki jih je izmeril P. Wendlandt je merilo povprečno 30.7×26.8 mm ter tehtalo povprečno 0.89 g. Bau je izmeril 16 jaje, ki so imela povprečno 30.8×27.2 mm ter tehtala povprek 0.909 g. Dve, dne 10. junija iz gnezda 4 jaje vzeti jajci merita 29×25 in 30×25.5 mm⁴⁸⁾.

Omeniti moram, da gnezdi veliki skovik tudi v unetnih gnezdih, razobešenih na prikladnih mestih; posebno lepe uspehe s takimi poskusi je dosegla Kralj. ogrska ornit. centrala v Budimpešti⁴⁹⁾.

* * *

Male ptice sovražijo to sovico kakor vse sovje vrste, posebno če se prikaže podnevi. V njenem perju žive tudi zajedalci; znani sta nam dozdej 2 vrsti. Njen najresnejši sovražnik je pa človek, ki jo iz svojih sebičnih namenov zalezuje in lovi. Veliki skovik ni plašen, zato ga je lahko ujeti.

⁴⁸⁾ Aquila 1909, str. 285.

⁴⁹⁾ Aquila 1911, str. 218, 225 in 234; 1912, str. 375, 383 in 390; 1913, str. 487, in 1914, str. 243.

V zadnjem desetletju preteklega stoletja pa so začeli iz južnih delov Evrope izvažati velikega skovika v mesta z modno industrijo, kjer prikuje njegovo lepo pisano perje za lišp⁵⁰⁾. Ptičarji jemlje velikega skovika za vabo na lov malih ptic ter se tako dvakrat pregreše proti zakonu v varstvo ptic: prvič, ker se skovik sploh ne sme loviti, in drugič je prepovedano loviti koristne ptice.

Velikega skovika prištevamo našim najkoristnejšim pticam, ker pončča neizmerno število miši in mnogo drugih škodljivcev, kar vse je v prid posebno gozdarju, sadjereju in poljedelcu. Nesmiselno je torej zatirati to ptico, ker že njena pritlikava postava kaže, da ne more narediti znatne škode.

Laponska sova, *syrnium lapponicum* (Sparrm., Retz.).

Navadna imena. Slovensko: laponska sova; češko: sova laponská; nemško: Lapplandseule, lappländischer Kauz, lapplandische Eule, grosse schwarzbärtige Eule, graue schwarzbärtige Eule, Barteule, Bartkauz, lappländischer Kleinaugkauz; italijansko: gufo della Lapponia; francosko: chouette laponne; angleško: great cinereous Owl, lapp Owl.

Znanstvene soznačnice: *Strix lapponica*, Sparrmann. *Strix lapponica*, Retzius. *Strix lapponica*, Temminck. *Strix lapponica*, Naumann. *Strix fuliginosa*, Shaw. *Strix barbata*, Pallas. *Syrnium cinereum*, Bonaparte. *Syrnium cinereum*, Riesenthal. *Ulala barbata*, Keyserling in Blasius. *Syrnium lapponicum*, Strickland. *Syrnium lapponicum*, Sharpe. *Syrnium lapponicum*, Reichenow.

Keyserling-Blasius, Die Wirbeltiere Europa's, str. XXXII, šte. 42, in str. 142, šte. 42. — *Fritsch*, str. 61—62. — *Naumann*, V. zv., str. 46—49. — *Brehm*, V. zv., str. 162—164. — *Hartert*, str. 1014—1016. — *Reichenow*, str. 79. — *Hennicke*, Die Raubvögel Mitteleuropas, str. 39—40. — *Hennicke*, str. 15. — *C. G. Friderich-Bau*, Naturgeschichte der deutschen Vögel, 5. Aufl., 1905, str. 361—362. — *Schäff*, str. 387. — *Jul. Michel*, l. c. XXVIII. Der Lapplandskauz (*Syrnium lapponicum*, Sparrmann). Waidmannsheil 1913, str. 570 in 572. — *F. Tischler*, Die Vögel der Provinz Ostpreussen, str. 184—185. — *Reichenow*, Die Vögel, I. zv., str. 432.

H. Hocke: Die Kennzeichen der Euleneier. Z. f. O. u. O., 3. letn., str. 41 do 42. — *Rey*, str. 65—66. — *R. Nilsson*: Über skandinavische Euleneier. Z. f. O. u. O., XX. letn., str. 6 in 20. — *A. Szielasko*, Die Bedeutung der Eischalenstruktur itd., J. f. O. 1913, str. 278. — *P. Wendlandt*, Brutverhältnisse und Eiermaße itd., J. f. O. 1913, str. 431—433. — *Boxberger*: Über die Kennzeichen der Eier der europäischen Eulenarten. Z. f. O. u. O., XXIII. Jahrg., str. 60—63.

Brez pernatih čopkov. Na belosivih očesnih krogih več koncentričnih črnih kolobarjev: iris živo rumena. Pod grlom črna lisa. Perje na trebušni strani in na nogah ima poleg glavne podolžne lise ob rebercu še široke prečne pege; vnanji rob 1. in 2. letalnega peresa nazobčan, 5. letalno pero najdaljše.

Laponska sova je za veliko uharico največja sova, vendar je vitkejša in manjšega života. Po postavi je podobna lesni sovi, samo da ima

⁵⁰⁾ O. M. Sch. 1898, str. 281.

daljši rep; s kako drugo sovjo vrsto jo je težko zamenjati. Cel život je pokrit s prav gostim perjem. Vošččenica je tenka in umazano rumena, žrelo globoko in široko preklano; nosnice so na koncu vošččenice. Očesni krogi imajo na belosivi podlagi več (navadno 9) koncentričnih črnkastih valovitih pasov. Razmeroma majhno oko je živo žareče rumeno. Uho obdaja oko v polkrogu. Podbradek je črn ¹⁾. Belkasto perje spodnje strani in nog je široko rjavo pasasto; perje spodnje strani ima vrhtega še velike dolge maroge ob rebercih.

Perutnice merijo čez 330 mm. Rep jih presega za 85 mm ter ima poleg 7—8 ozkih belih pasov še goste in fine valovite risbe. Celotna dolžina laponske sove je 620—700 mm; perutnice merijo 430—460 mm, rep 240—280 mm, kljun 39 mm. Samice so vedno večje kakor samci. Perje mladičev je zamazano sivkasto in gosto temnorjavo pasasto.

Mere posameznih delov noge so te-le: krak meri 66—77 mm;

	brez kremplja	krepelj v loku	krepelj v tetivi
zunani prst	24—25 mm	26—27 mm	19·5—20 mm
srednji prst	35—36 mm	32—33 mm	24 mm
znotranji prst	27—28 mm	31—33 mm	22 mm
zadnji prst	20 mm	25—27 mm	21 mm

Noge so razmeroma slabe. Krak pokriva perje z dolgimi, gostimi, temnosivimi pasovi in marogami. Prsti so kratki, njih perje ima enako barvo kakor na kraku. Pred kremplji sta dve goli sivorumeni deščici; iste barve so bradavičasti podplati. Dolgi, zelo ostri, toda tenki kremplji so od začetka belosivi ter prehajajo polagoma v roženosivo in proti koncu v sivo barvo. Krepelj notranjega prsta je najmočnejši.

Naslikana noga (tab. 3, sl. 1) je nekega, pozimi 1903 na Švedskem ustreljenega samca.

Ta sova živi visoko na severu Evrope in Azije, posebno na Laponskem, Finskem, po severni Rusiji in severni Sibiriji; v Evropi je severna Livonija južna meja njenega bivališča. Na zimo gre nekoliko bolj proti jugu. Tako so n. pr. jeseni 1832 ustrelili v Vzhodni Prusiji (okraj Niederung) laponsko sovo ²⁾, ki je zdaj v berlinskem muzeju; na Ruskem pa gre izjemoma še bolj južno do 50° sev. šir. Živi v gozdih, redkokdaj jo najdejo v pokrajinah brez drevja ali v skalovju in se v tem razločuje od bele sove, ki živi tudi v skoraj istem podnebju. Kadar je veliko lemingov, je pogostejša kakor druga leta.

Dasiravno je ponočna sova, vendar lovi dolge poletne severne dni tudi podnevi. Leti tiho, počasi, mahaje s perutmi, malokdaj plavaje. Glasi se podobno kakor lesna sova „hu-hu-hu-hu-u“. Gotovo pa je laponska sova najbolj čudna ptica vsega sovjega rodu; na sebi ima nekaj skriv-

¹⁾ Odtod tudi latinski naziv: *strix barbata* (Barteule, sova s podbradkom, bradata sova.)

²⁾ F. Tischler: Ist *Syrnium lapponicum* schon in Westpreussen erlegt worden? O. M. B. 1916, str. 70—71.

nostnega, nekaj pošastnega in vražjega. Mlada iz gnezda vzeta postane baje zelo krotka.

Gnezdi v Laponiji, v severni Rusiji do 52° sev. šir., namreč še v gozdih Litve, v gubernijah Minsk, Vilna, Grodno, Smolensk in Jaroslav, kakor tudi v zapadni Sibiriji, in sicer v gnezdih, ki jih sama naredi, ali pa v zapuščenih gnezdih roparic na drevju, v duplih ali na tleh od začetka aprila do konca maja. Njeno gnezdo postane sčasom zelo obsežno, ker ga rabi navadno po več let zapored in ga vsako leto nekoliko popravi in s tem poveča. Število jajc je prav različno in odvisno od obilice ali pomanjkanja hrane. Navadno jih je le 3—5, včasih 6—7, enkrat so našli tudi že 9 mladičev. Večkrat se zgodi, da znese drugo gnezdo potem, ko so se izvalili mladiči prvega gnezda; če se ji pa jajca vzamejo, znese nanovo enkrat ali pa tudi dvakrat. Jajca so primeroma majhna; 97 (38 Rey in Sundman, 29 Nilsson, 30 Jourdain) jih meri povprečno 54·05 × 42·54, največje 58·1 × 43 in 51 × 44·7, najmanjše 49 × 42 in 50 × 39 mm; tehtajo povprečno 4·144 g, najtežje 4·46 g, najlažje pa 4·07 g. Lupina je 0·42—0·43 mm debela, slabšega bleska in zrna kakor jajca velike uharice.

Njena hrana so lemingi, druge mišje vrste ter vsi glodavci do velikosti zajca; pa tudi perutnina (snežne jerebice) in slednjič ribe. Iz hrane se da sklepati na precejšnjo škodo, ki jo napravi ta sova med divjačino in ribištvom, posebno ker se zna včasih prav skrbno ogibati lovca.

Kozača, *syrnium uralense* (Pall.).

Navadna imena. Slovensko: uralska sova, veliki skovik (Freyer); hrvaško: sova jastrebača, sovina jastrebača (Brusina), sovuljaga jastrebača; češko: sova bělava; poljsko: sowa długooonowa; rusko: nejasyt sārāja, bolšaja sārāja sova; nemško: Habichtseule, Habichtskauz, Uraleule, Uralkauz, Habergais, Teufelskrah; italijansko: gufo degli Urali; francosko: chouette de l'oural; angleško: Hawk Owl, Ural Owl.

Znanstvene soznačnice: *Strix sylvestris*, Scopoli. *Strix nigra*, Haequet. *Strix uralensis*, Pallas. *Strix macroura*, Natterer. *Surnia uralense*, Stephens. *Ulula liturata*, Retzius. *Syrnium uralense*, Boie. *Noctua uralensis*, Cuvier. *Scotiaptex uralensis*, Swainson. *Ulula uralensis*, Keyserling in Blasius. *Ptynx uralensis*, Gray. *Strix šumavensis*, Heyrovsky. *Ptynx liturata*, Brehm. *Syrnium uralensis*, Fritsch.

Scopoli, str. 21, štev. 13. — Keyserling-Blasius, Die Wirbeltiere Europas, XXXII, štev. 43, in str. 142, štev. 43. — Freyer, str. 10, štev. 30. — J. Hinterberger, Die Vögel von Oesterreich ob der Enns, 1854, str. 16—17. — C. Deschmann: Haequet's Strix nigra und dessen ornith. Studien in Krain. Drittes Jahreshft des Vereines des krainischen Landes-Museums. 1862, str. 216—218. — Erjavec, IV. del, str. 230—231. — Fritsch, str. 62—63, tab. 12, sl. 1 in 2. — V. R. v. Tschusi zu Schmidhoffen, Die Vögel Salzburg's, 1877, str. 14, štev. 28. — Madarász, Die Raubvögel Ungarns. Z. f. O. 1884, str. 259. — Ornith. Carinthiae, str. 43—44. — Schulz, str. 3—4, štev. 28. — A. J. Jäckel, Systematische Übersicht der Vögel Bayerns, str. 62—64. — Ferd. Schulz, l. c., M. O. V. W. 1895, str. 83. — Naumann, V. zv., str. 41—45. — Brehm,

5. zv., str. 160—162. — *Hartert*, str. 1017—1019. — *Reichenow*, str. 79. — *W. Linck*: Die Ural- oder Habichtseule (*Syrnium uralense*) in Ostpreußen. D. J.-Z., 40 zv., str. 487 do 488, 503—505 in 520—521. — *Hennicke*, Die Raubvögel Mitteleuropas, str. 37 do 39. — *Hennicke*, str. 14. — *C. G. Friderich-Bau*, Naturgeschichte der deutschen Vögel itd., 1905, str. 359—361. — *Schäff*, str. 386—387. — *Dr. E. Klein*, Naši ptici, str. 90. — *Ornis Romaniae*, str. 411—413. — *Jul. Michel*, l. c., XXI. Der Uralkauz (*Syrnium uralense*, Pallas). Waidmannsheil, 1913, str. 327—328. — *Reichenow*, Die Vögel, I. zv., str. 432. — *F. Tischler*, Die Vögel der Provinz Ostpreußen, str. 184 do 187.

H. Hocke: Die Kennzeichen der Euleneier. Z. f. O. u. O., III. letn., st. 40—41. — *Szielasko*: Am Horste der Uraleule (*Syrnium uralense*, Pall.). Z. f. O. u. O., XIV. letn., str. 17—20. — *Rey*, str. 63—64. — *R. Nilsson*: Über die Habichtseule. *Syrnium uralense* (Pall.). Z. f. O. u. O., XX. letn., str. 81—82. — *H. Wels*: Die Uraleule. (*Syrnium uralense*, Pall.), Z. f. O. u. O., XXII. letn., str. 77—84. — *Szielasko*: Die Bedeutung der Eischalenstruktur etc., J. f. O. 1913, str. 278. — *P. Wendlandt*: Über die Brutverhältnisse und Eiermaße etc. J. f. O. 1913, 428—431. — *Boxberger*: l. c., Z. f. O. u. O., XXIII. let., str. 60—63.

* * *

Očesni krogi enakobarvno sivi ali rjavkasti ali črtasti, pa brez valovitih pasov. Uho obdaja oko skoraj v polukrogu. Kljun svetlorumenkast. Punčice temnorjave do črnorjave. Spodnja stran motno bela z dimastorjavkastimi podolgastimi lisami. Rep posebno dolg, pri mirujoči ptici klinaste oblike, s 6—8bledorjavimi in 7—9rjastobelimi, skoraj enako širokimi pasovi, presega perutnice za 70 mm. Letalna peresa do petega, ki je najdaljše, zobčasta. Peruti čez 330 mm dolge. Perje na nogah sivobelo.

Kozača je razen velike uharice naša največja sova. Po zunanji postavi je zelo podobna lesni sovi, vendar ima daljši, bolj iztegnjen život tako, da je videti veliko vitkejša kakor ta njena sorodnica. Perje je veliko, debelo in mehko, toda trše kakor perje nočnih sov. Dolga je 600 mm, široka včasih še čez 1060 mm, peruti merijo 353—395 mm, rep 250—320 mm, ki je razvit tako, da so srednja peresa za 46 mm daljša kakor zunanja. Po barvi je kozača podobna močvirni uharici, sicer se pa od nje močno razlikuje. Obraz je velik in ploščnat; venec je večji in razločnejši kakor pri drugih dnevnih sovah. Glava sicer ni posebno velika, vendar je pa perje na čelu in na temenu zelo dolgo in tako našopirjeno, da je glava podobna šopasti vlasulji.

Glavna barva zgornje strani se izpreminja od smetanaste do svetlorjavkaste, od umazanobebe do bele. Perje na glavi in zadaj za vratom ima široke črnorjave do rjavkastočrne podolgaste lise. Hrbet je zamazano rjavkast z umazanobelimi, malo razločnimi risbami, na zgornjih repnih krovnih peresih je navadno zopet več bele barve, perje na lopaticah in krovno perje zgornjih perutnic je bolj bledorjavo, rjavkasto ali sivkasto zamazano. Temnejše podolžne risbe niso tako razločne in so semtertje malo bledeje. Letalna peresa so dimastorjavkasta, pri temnejših pticah

temnejša, pri svetlih bledejša. Zunanja banderca zunanjih peres na podlahtnicah so večinoma nekoliko bolj belkasta, vsako ima 4—5 širokih temnorjavih pasov, ne popolnoma vzporedno enakobarvnim pasom notranjih banderc. Krmilna peresa so svetlo medla dimastorjava z belkastim koncem in s 5—7, semtertje nerednimi temno dimastorjavimi pasovi. Krovna peresa spodnjih perutnic imajo barvo spodnje strani života, samo ožje lise.

Barva perja v vencu se izpreminja od svetlosive do temnorjave ali od medlo rjastobebe do skoraj čisto bele, vsako peresce ima črnkasto liso ob rebrcu. Perje na čelju med obema vencema je skoraj popolnoma črnorjavo z belkastim perjem ob straneh. Kratki peresni obrobek okoli venca in dolgo ozko perje sredi grla je skoraj ali popolnoma čisto belo ali z razločno orisanimi črnimi podolgastimi in povprečnimi risbami. Prsi in spodnji del života je večinoma nekako smetanast, ki se izpreminja od rjavkaste do bele bele barve, vsako pero ima široko črnorjavo podolgasto liso; semtertje imajo tudi rjavkaste ptice na bandercih okrogle belkaste priže. Temne proge postajajo proti trebuhu nekoliko ožje.

Podrepna krovna peresa, perje na kraku in prstih je enake barve kakor druga spodnja stran; podrepna krovna peresa imajo temne podolgaste risbe, semtertje tudi še širše klinu podobne lise blizu konca. Perje na kraku in na prstih pa ima bledorjave, malo razločne risbe; včasih tudi nima čisto nobenih lis.

Mlade ptice so do prve golitve temnejše kakor odrasle, kakor trdijo nekateri ornitologi, in šele potem postanejo bolj svetle; temu naziranju pa odločno ugovarjajo drugi pličeslovci. Prvo puhasto perje je čisto belo, drugo smetanasto (menda tudi svetlejše in temnejše) z rjavimi pasovi; razločujejo se pa ti mladiči od mladičev lesne sove vedno le po rumenem kljunu.

Veliki, voščenorumeni kljun meri v loku 42 mm in je lepo okroglo zakrivljen, pri mladičih rumenkasto poltne barve, na koncu bel. Goli robovi vek so poltne barve, punčica pa močno temnorjava.

Noge in kremplji so veliki. Krak je pokrit z gostimi, volnatimi, sivo-belimi peresci. Prsti so samo na zgornji strani pokriti s perjem, stranski in spodnji goli deli so bradavičasto mrežasti in rumenkaste barve. Pred vsakim krempljem je nekaj golih deščic rumenkastorožene barve. Kremplji so lepo okroglo zakrivljeni, zelo ostri in rumenkastopoltne do rumenorjave barve. Mere so nastopne: krak 52—55 mm;

	brez kremplja	krempelj v loku	krempelj v tetivi
zunanji prst	27—28 mm	20—25 mm	15—16 mm
srednji prst	32—36 mm	23—30 mm	19—21 mm
notranji prst	29—30 mm	27—32 mm	19—22 mm
zadnji prst	20 mm	21—27 mm	18—22 mm

Naslikana noga (tab. 4) je nekega samca, ustreljenega 8. novembra 1898 pri Rakovi nogi v Bosni.

Omeniti moram neko temnorjavkasto premeno, ki so jo dognali v Šumavi ¹⁾, na Koroškem, po drugih alpskih deželah in po Bosni. Reiser

Jul. Michel pinx. — Waidmannshell 1913.

Kozača, *synnium uralense* (Pall.)

trdi, da je v avstrijskih alpskih deželah ta temna premena veliko pogostejša kakor navadna svetlosiva ptica.

¹⁾ Češki les v širjem pomenu (Böhmerwald) se deli v dva skoraj enaka dela: Šumavo in Češki les v ožjem pomenu.

Ker je kozača zelo podobna lesni sovi, so jo pogosto prezrli, ali bolje rečeno, obe vrsti večkrat zamenjali. S tega stališča naj se presojajo deloma vse navedbe celega nastopnega odstavka, in ta pridržek naj velja posebno za navedbe, ki se nanašajo na Kranjsko.

* * *

Kozača živi v severni in vzhodni Evropi ter v enakih geografskih širinah v srednji Aziji od Urala do daljnega vzhoda ob Ohotskem morju. V Evropi jo najdemo v gozdih na Švedskem do 65° sev. šir., na Ruskem v pokrajinah ob Vzhodnem morju, na Vzhodnem Pruskem po gozdih severovzhodnega dela. V zapadnem delu Nemčije, v zapadnih in srednjih Alpah bi jo pa zastonj iskali.

Na Češkem je stalna ptica ²⁾, posebno v Češkem lesu ³⁾. V Šleziji ⁴⁾ in na Moravskem ⁵⁾ je redka selilka. Na Gorenje-Avstrijskem ni posebno redka gnezdilka v gorovju; pa tudi v ravnini so jo že posamič ustrelili. Zdi se, da bi utegnilo njeno število v tej kronovini zadnji čas pojemati ⁶⁾. Na Solnograškem gnezdi. Na Nižje-Avstrijskem je, kakor je dozdej dognano, zelo redka ⁷⁾. Na Štajerskem je gnezdilka ⁸⁾, in sicer le v južnem delu te kronovine ⁹⁾; na severnem Štajerskem je najbrže le ob selitvi in pozimi bolj ali manj pogosta ¹⁰⁾. Tudi na Koroškem baje gnezdi semtertje, ne da bi se mogla ta trditev podpreti z zanesljivimi in natančnejšimi dokazi.

Na Kranjskem kozača gnezdi; pogosta je ob selitvi spomladi in jeseni ter tudi pozimi ni redka. Erjavec trdi, da so posamezne pri nas tudi stalne. — O malokateri ptici imamo toliko dokazilnega gradiva kakor o kozači, in menda ne bo odveč, če razvrstimo to obsežno snov radi boljšega pregleda v tri oddelke.

A. Književne navedbe iz ornitološkega slovstva. — Poročilo kranjskega deželnega muzeja za l. 1836—1837 (str. 11) omenja zelo lepo kozačo, ki jo je podaril muzeju okrajni komisar Murgel na Turjaku; drugo, v zameno namenjeno kozačo je poslal neki neznanec. V poročilu za l. 1838 je navedena na 11. strani kozača iz kolovških gozdov od oskrbnika Adamitscha. Po Freyerju živi v goratih gozdih pri Ribnici, na Snežniku ter je gnezdila pri Koloveu. V poročilu o mesečnem

²⁾ A. Fritsch: Die Vögel Böhmens. J. f. O. 1872, str. 379.

³⁾ J. f. O. 1871, str. 84, in O. J. 1890, str. 153—154.

⁴⁾ E. C. F. Rzehak: Einige lokale Seltenheiten etc. O. J. 1894, str. 22.

⁵⁾ F. Schade: Ornith. Notizen aus Mähren etc., O. J. 1901, str. 192.

⁶⁾ V. R. v. Tschusi zu Schmidhoffen, 74.-Jahresber. des Museum Franc.-Carolinum. Linz 1916, str. 13.

⁷⁾ R. Eder, Die Vögel Nieder-Oesterreichs, str. 13.

⁸⁾ J. Graf Plaz. O. J. 1892, str. 69.

⁹⁾ E. Seidensacher, Die Vögel von Cilli. Mitteil. d. naturw. Ver. f. Steierm., 1864., II. Heft, str. 65—66.

¹⁰⁾ P. Bl. Hanf, Mitteil. d. naturw. Ver. f. Steierm., 1883, str. 18.

sestanku članov muzejskega društva dne 23. aprila 1857 omenja kustos Deschmann lepo samico kozače, ustreljeno meseca marca pri Otočcu pod Novim mestom, ki jo je muzeju poslal Albin grof Margheri (muz. ptičja zbirka inv. št. 87) ¹¹⁾. Koncem oktobra 1858 je podaril N. Hoffmann muzeju pri Brežicah na Štajerskem ustreljenega sameca (muz. ptičja zbirka inv. št. 89) ¹²⁾ Albin grof Margheri pa samico z Dolenjskega. ¹³⁾ Na sestanku članov muzejskega društva dne 16. febr. 1859 je pokazal kustos Deschmann popolnoma odraslo, temnorjavo kozačo, ki jo je ustrelil pri Trebnjem in muzeju podaril ondotni graščak K. Greßl (muz. ptičja zbirka inv. št. 81) ¹⁴⁾. E. Seidensacher je dobil dne 7. III. 1860 pri Novem mestu smrtno obstreljeno samico, dne 28. IV. 1860 je pa opazoval to sovo dalje časa in od blizu ¹⁵⁾. Leta 1861 je podaril ljubljanski kipar Götzl muzeju v Mestnem logu ustreljenega temnorjavega sameca (muz. ptičja zbirka inv. št. 83) ¹⁶⁾. Med darili, ki jih je dobil muzej od 1. maja 1862 do konca aprila 1866, je naveden samec, ki ga je muzeju podaril e. kr. okrajni predstojnik Roth na Brdu (muz. ptičja zbirka inv. št. 88) ¹⁷⁾. Kakor je razvidno iz muzejskega inventarja, je bila ustreljena ta kozača pri Podpeči l. 1864. Po Erjavcu gnezdi ta vrsta blizu grada Kolovca na Gorenjskem; na Dolenjskem in Notranjskem jih je pa bilo že več ubitih. V. R. v. Tschusi zu Schmiddhoffen pravi med drugim, da je kozača po Deschmannovem zatrdilu povsod znana podnevna sova, ki so jo tudi v ljubljanski okolici že ustrelili. Nadalje omeni, da gnezdi v ribniških in kočevskih gozdih pogosto, kakor tudi ob Savi na Dolenjskem; popiše po Deschmannovem poročilu njeno gnezdišče nasproti postaji Zagorje in pristavi, da je dobil Hodek na Dunaju samico, ustreljeno meseca nov. 1864 pri Krupi v Beli krajini ¹⁸⁾. Dne 23. XII. 1883 je bila pri Domžalah ustreljena črnorjava mladica ¹⁹⁾. Dne 8. I. 1884 je dobil muzej iz Krškega kozačo brez kake druge navedbe ²⁰⁾. Kustos Deschmann poroča obširno o kozači na Kranjskem v zadnjih desetletjih in pravi, da je deželni muzej s to ptico v raznih barvnih premenah izredno dobro založen. Dne 23. X. 1887 so ustrelili pri Domžalah temnejšo kozačo, nadaljnjo pa 6. XI. 1887 ²¹⁾. Schulz trdi, da je kozača zelo pogosta, da gnezdi v Tivolskem gozdu po votlinah, da je stalna ptica ter da jih ima muzej 12 nagačenih v raznih barvnih premenah, med njimi tudi nekaj mladičev, ki niso temne barve. V svojem poznejšem spisu ²²⁾ omeni Schulz, da je dobil 23. II. 1890 ♂ (po njegovih zapiskih iz ljub-

¹¹⁾ II. Jahresheft des Ver. d. krain. Landes-Museums, 1858, str. 111—112.

¹²⁾ Ravnotam, str. 146.

¹³⁾ Ravnotam, str. 147.

¹⁴⁾ III. Jahresheft etc., 1862, str. 234.

¹⁵⁾ Mitteil. d. naturw. Vereines f. Steierm., II. Heft, 1864, str. 66.

¹⁶⁾ III. Jahresheft etc., 1862, str. 237.

¹⁷⁾ Mitteil. d. Musealver. f. Krain, 1866, str. 269—270.

¹⁸⁾ J. f. O. 1870, str. 260.

¹⁹⁾ Orn. 1885, str. 275.

²⁰⁾ Orn. 1887, str. 54.

²¹⁾ Orn. 1889, str. 444—445.

²²⁾ M. O. V. W. 1895, str. 83.

ljanske okolice), 24. IV., 28. X. in 14. XI. po eno ♀; 1. VII. (po Schulzovih zapiskih v resnici 1. VI.) 1891 je dobil ♀ iz Travnika pri Rakeku, 18. XII. pa tudi ♀ iz Krškega.

Proti koncu preteklega stoletja se je pokazala kozača vedno pogosteje v loviščih Nik. barona Gagerna v Mokricah, kjer je bila preje zelo redka. Skoraj na vsakem lovu in vsakem pohodu po gozdu so katero ustrelili. Graščak sam jih je veliko ustrelil s svojega okna. V izbljuvkih so našli večinoma zajčjo dlako in fino perje. Potem, ko se je pokazala kozača v večjem številu, so izginile pegasta in vse druge sovje vrste razen močvirne uharice²³⁾. Dr. V. Jeločnik²⁴⁾ poroča, da gnezdi kozača po bukovih in gabrovih gozdovih na Dolenjskem. Dr. Gv. Sajovic omenja v svojih ornitoloških zapiskih v Carnioli 1911 do 1914, da se je pokazala l. 1910 kozača v večjem številu in našteje naslednje eksemplare: 10. IX. pri Borovnici, 22. X. ♀ pri Krški vasi, 26. X. ♂ pri Metliki in 13. XI. ♀ v Udnem borštu pod Karavankami. Po njegovem izvajanju je kozača na Gorenjskem bolj redka, pogostejša je baje na Dolenjskem in Notranjskem. Nadalje navede še naslednje kozače: za l. 1911: 20. II. pri Krški vasi; za l. 1912: 1. IX. pri Mirni na Dolenjskem popolnoma melanističen eksemplar, 15. XI. pri Kostanjevici ♂, 13. XII. pri Domžalah ♀; za l. 1913: pri Višnji gori 5. I. (pop. melanističen eksemplar), 9. I. v Pudolu pri Rakeku, 30. I. v Soteski pri sv. Jakobu ♀ izredno svetlega perja (muzej. ptičja zbirka inv. št. ad 81), 18. X. pri Kostanjevici, 15. XI. pri Kočevju in 13. XI. v Št. Janžu na Dolenjskem.

B. Nagačene ptice v zbirkah. — V Ljubljanskem deželnem muzeju so poleg že v odstavku A. omenjenih šestih kozač še naslednje: dve kozači (muz. inv. št. 84 in 85) iz Mokric na Dolenjskem, izmed teh je eno (inv. št. 85) ustrelil l. 1875 grof Turjaški; l. 1882 pri Hrastniku, ustreljena G. Gossleth (inv. št. 86), l. 1886 v Tivolskem gozdu ustrelil Galle (inv. št. 82) in iz Predjame daroval Fr. Mayer (inv. št. 721). Pri dveh (inv. št. 90 in 91) niso navedeni nikakršni podatki, kozača št. 90 je popolnoma melanistična. Skupno ima toraj ptičja zbirka deželnega muzeja v Ljubljani 13 kozač.

Tudi prirodopisni kabineti nekaterih srednjih šol hranijo posamezne kozače, tako: na II. c. kr. gimnaziji v Ljubljani ♀, ustreljeno 16. II. 1915 v okolici Dobrove pri Ljubljani in dve še iz kabineta stare kranjske gimnazije prevzete brez vsakršnih navedb, ki pa so bile brezdvomno ustreljene v loviščih kranjskega okraja. Mestni dekliški licej v Ljubljani ima samico iz Udnega boršta pod Karavankami (ustreljena maja 1899), c. kr. učiteljsišče v Ljubljani pa eno kozačo brez posebnih podatkov, toda nedvomno iz Kranjske. Na c. kr.

²³⁾ A. Hugo's Jagdzeitung 1901, str. 536—537.

²⁴⁾ Zakon v varstvo ptičev. Lovca 1910, str. 227. — Krains jagdbare Federwildarten. A. Hugo's Jagd-Zeitung 1912, str. 50. — Ural- oder Habichtseule (Syrnium uralense). Waidmannsheil 1913, str. 384.

gimnaziji v Kranju je 1 kozača iz Udnega boršta, ustreljena med leti 1890—1897; na c. kr. gimnaziji v Novem mestu sta tudi 2 kozači starejšega časa, ena svetla in druga skoraj popolnoma črna. Obe sta nedvomno iz okolice Novega mesta, kjer je kozača po sporočilu poročevalca posebno na Gorjancih pogosta ptica.

V svoji zbirki imam te-le kozače: ♀ 14. X. 1904, Rosulje pri Črnomlju; ♂ 8. XI. 1904, Rosulje pri Črnomlju; ♀ 15. XII. 1904, Vinica v Beli krajini; ♂ 27. I. 1906, Črnomelj; ♂ 26. X. 1910, Metlika (Jutraš); ♀ 20. (?) X. 1911, Stahovica nad Kamnikom (Prelesnik); ♀ 18. XII. 1912, Krakovo pri Kostanjevici (Dralka).

C. Razne pripombe, večinoma ustna poročila nekaterih opazovalcev. — Graščak g. Fel. Stare na Kolovcu mi je omenil dne 14. sept. 1913, ko sem bil pri njem v gradu, glede Erjavčeve navedbe o gnezditvi kozače ondod, da to že nekaj let sem ni več res, ker so tam okoli zgolj mladi gozdovi. — G. Schollmayer v svojih ornitologičnih spisih (Beiträge zur Ornithologie in Krains, O. J. 1891, str. 81—91, in O. J. 1894, str. 133—139) nikjer ne omeni kozače, iz česar lahko sklepamo, da je na notranjskem Krasu sploh ni, ali pa da je zelo redka. Schulz je dobil glasom svojih zapiskov razen že v odstavku A. navedenih še te-le kozače: l. 1897 (?) 2 samici in sicer 1. XI. in 4. XI., obe iz Domžal; l. 1899 skupaj 13 kozač, med temi 9 samic (8. VIII. iz okolice Doba, potem 10., 14., 23., 25., 28. oktobra, 4. XI. in 2. XII.) ter 4 samce (17., 23., 28. oktobra in 7. XI.); od meseca decembra 1904 do sredi januarja 1905 32 kozač; 20. II. 1905 popolnoma temno ♀ iz Kostanjevice. Dr. Gv. Schiebel, c. kr. profesor v Freistadt, meni, da gnezdi kozača gotovo na Kranjskem, ker je dobil v valilni dobi l. 1904 1 mladiča z Ruperčvrha. Po podatkih dr. Gv. Sajovica je prinesel lovski paznik kozačo (?), meseca maja l. 1899 v Udnem borštu ustreljeno, ki se sedaj nahaja v prirodopisnem kabinetu mestnega dekluškega liceja v Ljubljani, in dva živa, z zamazano rjavkastim puhom pokrita mladiča. Izmed njiju je eden poginil že naslednjega dne, drugega je pa vzgojil s sesekljanimi govejimi pljuči. Pozneje ga je krmil tudi z mišmi in ustreljenimi vrabci. Bil je plah in je rad kluval. V neki noči meseca septembra je ušel iz kletke. Ponoči 24. februarja 1915 so vjeli v skopec živo kozačo na kolodvoru v Kranju in koncem januarja 1916 so ustrelili kozačo (♂) v Udnem borštu. Iz že pod odstavkom A. in na tem mestu navedenih slučajev je razvidno, da se nahaja kozača tudi v kranjski okolici in nedvomno gnezdi v prostranem Udnem borštu pod Karavankami. O bivališčih in gnezditvi kozače na Kranjskem mi je pisal dr. V. Jelöčnik, dober poznavalec naših sov, 2. marca 1914 zanimivo pismo, kjer pravi, da je ustrelil na svojih izletih in lovih 12—15 kozač in našel pet gnezd. Na posamezne, po največ stare kozače je naletel 20—25 krat in je opazoval to še premalo znano sovo v najrazličnejših okoliščinah. Nabral je tudi tekom večletnih opazovanj obilo zanimivega, posebno biologičnega, doslej še večjidel neznanega gradiva, ki bi priobčeno razrešilo marsikatero še ne razvozlano vprašanje o življenju kozače.

Na Hrvaškem in v Slavoniji je kozača ob preletu spomladi in jeseni navadna ter tudi pozimi ne ravno redka ptica. Erjavec pripoveduje, da jih je dobil v zimi l. 1863 v kratkem času iz zagrebške okolice 6, med njimi eno skoro docela črno. V novejšem času jo je opazoval dr. E. Rössler 20. oktobra 1907 tudi v zagrebški okolici²⁵⁾. Glede gnezditve v Sirmiji so si vsi ornitologi, v prvi vrsti rajni cesarjevič Rudolf, edini v tem, da je gnezdila prejšnje čase v Fruški gori²⁶⁾ in sploh v Sirmiji, posebno okoli Vukovara²⁷⁾. V zagrebškem Narodnem muzeju je 33 nagačenih kozač in sicer razen februarja, aprila, junija in julija iz vseh ostalih mesecev, kar je zopet precej jasen dokaz, da je kozača na Hrvaškem gnezdilka. — Na Ogrskem kozača gnezdi in je sploh ob vseh letnih časih navadna prikazen. Da bi dognali smer njenih potovanj in pohodov, so poskusili v Kralj. ogr. ornit. centrali v Budimpešti z obročenjem²⁸⁾. — Na Sedmograškem je sicer redka, vendar pa menda v deželi gnezdi²⁹⁾.

Tudi v Galiciji gnezdi³⁰⁾, v Bukovini³¹⁾ je stalna, pa redka ptica. Na jugovzhodu je prišla že do Adrije³²⁾ in jo dobe semtertje v Dalmaciji³³⁾. V Bosni in Hercegovini je gnezdila prej v okolici Sarajeva pogosteje in še maja 1886 so ustrelili tam neko zelo staro samico, okoli Mostara je pa veliko redkejša³⁴⁾. V sarajevskem muzeju je 6 kozač iz januarja, aprila, maja, junija, novembra in iz jeseni 1889³⁵⁾. V Srbiji je menda še redkejša, ker so dozdej znane le tri kozače, in sicer 13. nov. 1888 v gozdu pri vasi Štubik, druga obenem pri Zajčaru in slednjič septembra 1889 pri Velikem izvoru ustreljena³⁶⁾.

V Rumuniji je stalna ptica; oktobra pridejo še severne gnezdilke v deželo. V Italiji je zelo redka³⁷⁾.

Kozači ugajajo bolje gorati gozdovi kakor pa ravnine. V Rusiji, kjer je zelo pogosta, pride včasih tudi k človeškim bivališčem. Dalje ji ugaja bolje mešani kakor pa jelovi gozd, ker ljubi ob gnezditvi prost razgled.

* * *

Kozača je drzna roparica in ne plašna in bojazljiva, kakor so večinoma vse ponočne sove; v obnašanju je podobna mišarju. Človeka se nič ne boji. Napada razen zajcev, kuncev, divjih petelinov in ruševcev tudi

²⁵⁾ O. M. Sch. 1909, str. 162.

²⁶⁾ J. f. O. 1879, str. 49.

²⁷⁾ J. f. O. 1915, str. 94.

²⁸⁾ Aquila, 1910, str. 225.

²⁹⁾ O. J. 1895, str. 272.

³⁰⁾ J. f. O. 1879, str. 262, in 1897, str. 439—440.

³¹⁾ Ornis 1885, str. 275, 1889, str. 444, in O. J. 1894, str. 207.

³²⁾ M. Marek, Einfluß von Wind und Wetter auf den Vogelzug. O. J. 1906, str. 179—180.

³³⁾ O. J. 1907, str. 108.

³⁴⁾ O. M. Sch. 1890, str. 19, in 1906, str. 395.

³⁵⁾ Die Vogelsammlung itd., str. 17—18.

³⁶⁾ Mitteil. üb. d. Vogelwelt, VI. Jahrg. 1906, str. 122.

³⁷⁾ C. d. E. Arrigoni Degli Oddi, v navedeni razpravi str. 100—101 (posebne dela).

mišarje in čaplje ob belem dnevu. Leta rahlo in tiho, ne da bi zamahnila s perutmi; včasih tudi mirno plava kakor mišar. Po precejšnji velikosti, debeloglavi sovji postavi z dolgim repom jo v zraku lahko že od daleč spoznamo. Podnevi menda prav dobro vidi, ker leta v gozdu ves dan semtertje; ob valitvi gozda sploh ne zapusti, sicer le v mraku. Dr. Jeločnik trdi, da se vztrajno drži kraja, ki ji ugaja in kjer se je enkrat naselila; le kaj izrednega jo more za vedno pregnati.

Glasi se samo ponoči, pozno zvečer in zgodaj zjutraj, nikdar ob belem dnevu, navadno proti koncu zime, spomladi do konca aprila in blizu gnezdišča. Erjavec in njegovi vrstniki trdijo, da uralska sova mekeče kakor koza, zato ji je tudi dal ime kozača. Vendar je to velika zmeta, kakor so dokazali novejši ornitologi, ki pravijo, da je njen glas mešanica glasu velike uharice in lesne sove, zamolkli „vhumb, vhumb, vhumb“, ki ga slišimo od samca navadno 3—5 krat zaporedoma. Ob paritvi pa baje samec in samica vrhutega tudi strašno vpijeta. Mladiči sičejo in puhajo kakor mlade velike uharice, samo nekoliko bolj hripavo.

Kakor je njeno življenje v prostosti še vse premalo znano, tako si tudi mnenja o njenem vedenju v vjetništvu močno nasprotujejo. Nekateri pravijo, da njene kretnje opazovalca enako razveseljujejo, kakor vedenje velikega skovika. Ponujeno hrano zagradi vedno v skoku.

Slednjič moram omeniti še neke posebnosti, ki smo jo opazovali tudi pri drugih sovjih vrstah, da se namreč včasih in ponekod prikaže jeseni in pozimi v večjih jatah. Tako invazijo smo imeli na Kranjskem v zimi 1904/5, ko je dobil gatilec Schulz 32 kozač; tudi v svoji zbirki imam iz tega leta 4 kozače iz Bele krajine. V Rumuniji je isto zimo dobil pl. Dombrowski še čez 50 kozač; prihodnjo zimo so opazovali posebno veliko kozač v Vzhodni Prusiji³⁸⁾. Največja invazija je bila v zimi 1906/7 na Ogrskem³⁹⁾; l. 1911 so se prikazale kozače na Sedmograškem v izredno velikem številu⁴⁰⁾.

* * *

Kozača gnezdi najraje v prostornih duplih in po skalnih razpokah, pa tudi prosto na smrekah in borovcih; včasih zasede stara gnezda roparic in črnih štorcelj. Našli so semtertje tudi že v grmovju iz dračja narejeno ter z mahom in lišaji podloženo gnezdo. Samica znese v času od srede marca do začetka maja navadno 2—4, zelo redko 5 ali 6 jajc, ki so bela in motnega bleska; izpihana proti luči so rumenkasto prozorna, okroglasta in temnejša kakor jajca lesne sove. Znojnice na lupini so globoke, podolžne brazde in vozlečki pogosti. Če opazujemo lupino z drobnogledom, vidimo veliko več grbovin, kakor pri jajcih lesne sove. Lupina je 0,27 mm debela.

Pri navedbah mer in tež kozačinih jajc moramo zelo previdno postopati, da jih ne zamenjamo z zelo podobnimi jajci bele sove, laponske in lesne sove. Zato bom naštel v nastopnem le nekaj dimenzij takih

³⁸⁾ Boxberger. O. M. Sch. 1906, str. 130.

³⁹⁾ J. Schenk: Das massenhafte Erscheinen der Uraleule in Ungarn 1906/07. Aquila 1907, str. 276—290, in 1908, str. 323—325.

⁴⁰⁾ Aquila 1911, str. 394.

kozačinih jaje, ki so zanesljivo pristna, bodisi da so jih dotičniki sami vzeli iz gnezda, bodisi da so jih dobili iz povsem zanesljivih rok. A. Grunack je izmeril 5 jaje iz Vzhodne Prusije, ki imajo te-le mere: $49 \times 42 \text{ mm}$, $48 \times 43 \text{ mm}$, $50 \times 42 \text{ mm}$, $48 \times 42 \text{ mm}$ in $48 \times 42 \text{ mm}$ ⁴¹⁾. Devet jaje, ki jih je dobil stotnik Krüger-Velthusen od zanesljive osebe, je tehtalo: 3.56 g , 3.57 g , 3.7 g , 3.42 g , 3.35 g , 3.5 g , 3.52 g , 3.525 g in 3.6 g ⁴²⁾. P. Wendlandt je izmeril in iztehtal 75 jaje iz Vzhodne Prusije, ki so bila vpricho njega vzeta iz gnezd, ter dognal poprečno dolgost 49.9 mm , širokost 41.8 mm in težo izpihianih jaje 3.71 g . Po sporočilu Jourdaina meri 33 jaje povprečno $49.41 \times 41.87 \text{ mm}$, največji $52.1 \times 42.6 \text{ mm}$ in 50.3×44 ; najmanjši $47.3 \times 40 \text{ mm}$ in $52 \times 39 \text{ mm}$.

Mlada samica znese prva leta menda samo po dve jajci in potem šele, kakor opazujemo to pri veliki uharici, lesni sovi in drugih velikih pticah, po več jaje. Posamezna jajca znese v večdnevnik presledkih in obsedi že precej na prvem jajcu. Samica vali sama in izvali v 27 dneh. Pri valitvi je zelo vztrajna in zleti z gnezda šele, ko je plezalec prav blizu votline; pogosto ga napade tako, da mora imeti vedno pripravljeno puško in starko s strelji preplašiti. Mladiči so, ko se izvale, slepi in komaj toliko kakor vrabci, 4 tedne stari so že kakor samec lesne sove; kljun in goli deli prstov postanejo rumeni. Starši branijo zelo hlabro svoj zarod. Večja in močnejša samica straži gnezdo in pita mladiče, samec pa prinaša hrano za njo in za mladiče. (J. f. O. 1885, str. 82—89).

* * *

Kozača lovi rada vsakovrstne miši, zajce, kunce, gozdne kure, snežne jerebice, veverice, posebno mladiče teh živali, razne male ptice, ki jih zgrabi sedeče, in hrošče; pri nas pa polhe; v gnezdu so našli tudi že šojo, kukavico in golobe. Lovi podnevi in v mraku.

Vsled svoje velikosti in srčnosti nima razen človeka nobenega resnega sovražnika, ki bi jo ogrožal v njenem obstanku. V njenem perju in koži živi nekaj zajedalcev; o kakih glistah v drobovju ni nič znanega.

Kot oprezno ptico moramo kozačo zalesti s puško, drugače je ni mogoče dobiti v roke. Največ jih postrelijo mimogrede na brakadah. Nekateri trdijo, da bi na lovu v kolibi lahko prav izdatno nadomestovala veliko uharico⁴³⁾.

Ker pokonča kozača veliko miši, koristi s tem poljedelcu; s pokončavanjem škodljivih šoj pa obvaruje mnogo gnezd malih pevk. Toda na svojih lovih uniči tudi dosti divjačine in bi jo vsled tega morali prištevati škodljivim pticam ter jo zatirati. Ker je pri nas redka gnezdilka, je ne bo noben razumen lovec preganjal, temveč jo bo še štivil kot naravni spomenik. Sicer se pa tudi po zakonu v varstvo ptic kozača ne sme streljati in ne preganjati⁴⁴⁾. (Dalje prih.)

⁴¹⁾ Z. f. Ool., 1. letn., str. 40.

⁴²⁾ Z. f. Ool., 4 letn., str. 3.

⁴³⁾ Hüttenvogel (Fritz von Pfannenber), Die Hüttenjagd mit dem Uhu. 3. Aufl. 1910, str. 43.

⁴⁴⁾ Nasprotno predlaga dr. Jelocnik v Lovcu 1910, str. 227.

Über einige für Krain neue oder seltene Pflanzen und die Formationen ihrer Standorte.

Von Alphons PAULIN.

II.

Schluß.

22. *Orchis purpurea* Huds.

(Syn. *Orchis fusca* Jacq.; *O. brachiata* Gilib.; *O. fuscescens* Steph.; *O. maxima* K. Koch.)

Orchis purpurea (Braunrotes Knabenkraut, rjavordeča kukavica), diese stattlichste unserer Orchisarten, scheint nur im südlichen Unterkrain und in Innerkrain verbreitet zu sein. Nach eingesehenen Belegexemplaren (!) und eigenen Beobachtungen (!!) kann ich folgende Standorte verzeichnen.

Unterkrain. Im Gottscheer Bezirke sehr häufig bei Nessetal³⁷⁾ gegen das Schafflaschloch und gegen Taubenbrunn ca. 900 m sowie bei der Bergschloßruine Friedrichstein³⁸⁾ ca. 980 m, leg. Plemel (Herb. Carn. d. Land.-Mus.). Ferner unter Gebüsch an der Straße nächst Otočci (Wördl) bei Rudolfswert, leg. Prof. Zupančič.

Innerkrain. In der Umgebung des Ostri Vrh (!) und Debeli Vrh (!) bei Adelsberg ca. 650 m. Ferner ober dem Wippach Tal an buschigen Lehnen unter den mit *Juniperus sabina* L. besetzten Westabstürzen des Nanos zwischen der Ortschaft Gradišče und der St. Nikolaus Kapelle bei 250—400 m (!), hier in beiden Varietäten, var. *obcordata* Ph. Wirtgen und var. *moravica* Rehb., z. T. gemeinsam mit *Paeonia officinalis* L. zwischen Gebüsch von *Colutea aborescens* L. und strauchartigem *Acer obtusatum* Kit. — Wird in Innerkrain wohl noch mehrfach zu finden sein.

Nebenbei sei hier bemerkt, daß die Angaben Reichenbachs³⁹⁾, resp. M. Schulzes⁴⁰⁾ über das Vorkommen von *Orchis rubra* Jacq. in Südkrain, die von Fleischmann⁴¹⁾ speziell von Wippach notiert wird, bisher keine Bestätigung fanden. Reichenbach, der *Orchis rubra*

³⁷⁾ Wurde aus dieser Gegend von Plemel in „Beitr. zur Flora Krains“ (3. Jahresh. d. Ver. d. krain. Land.-Mus. p. 147) auch publiziert.

³⁸⁾ Wird von dieser Lokalität und vom Mokrecberg (Mokriz) südlich von Brunndorf bei Laibach auch von Fleischmann (Übers. d. Flora Krains, p. 27) verzeichnet. — Am Mokrec habe ich bisher *O. purpurea* vergeblich gesucht.

³⁹⁾ Flora Germ. excurs. p. 123.

⁴⁰⁾ Die Orchidaceen Deutschlands, Deutsch-Österreichs u. der Schweiz.

⁴¹⁾ Übers. d. Flora Krains, p. 27.

Jacq. mit Scopolis *Orchis papilionacea* identifiziert, hat die Verbreitungsangabe „Südkrain“ aus Scopoli übernommen, der *Orchis papilionacea* in „Carniolia calidiori“ anführt⁴²⁾. Unter „Carniolia calidior“ meinte aber Scopoli zweifellos das gegenwärtige an Krain grenzende und zu Scopolis Zeiten in nicht unbedeutender Ausdehnung tatsächlich zu Krain gehörig gewesene Istrien, woselbst nach v. Marchesetti⁴³⁾ *Orchis papilionacea* schon von Salvoe südwärts verbreitet ist.

Sei es nun, daß *Orchis rubra* Jacq. identisch mit *Orchis papilionacea* L. oder nur eine Form der letzteren sei, wie dies z. B. Koch⁴⁴⁾ und v. Marchesetti⁴⁵⁾, beziehungsweise Freyn⁴⁶⁾ und Ascherson⁴⁷⁾ verneinen, oder aber daß selbe eine Hybride der Kombination *Orchis papilionacea* L. $\times$ *Serapias lingua* L. repräsentiere, wie dies v. Wettstein⁴⁸⁾ anzunehmen geneigt wäre, in dem einen wie in dem anderen Falle ist die Richtigkeit der Angaben über das Vorkommen von *Orchis rubra* Jacq. innerhalb der gegenwärtigen Grenzen Krains nicht erwiesen, da bisher weder *Orchis papilionacea* L. oder eine dieser verwandte Form noch *Serapias lingua* L. in Krain aufgefunden wurden.

Das Genus *Serapias* ist in Krain nur durch *Serapias longipetala* (Ten.) Pollini (= *Orchis Lingua* Scopoli Fl. Carn. ed. 2. II, p. 187 = *Serapias hirsuta* Lap. Hist. abr. Pyren. 551 = *Serapias lingua* Wulf. Pl. rar. p. 108 et Fl. Nor. p. 724, Fleischm. Übers. Fl. Krains p. 28, non Linné Spec. pl. p. 950, ed. 2. p. 1344) vertreten, die im Wippach Tale von Sturija (bei Heidenschaft) bis St. Veit verbreitet ist⁴⁹⁾.

23. *Orchis laxiflora* Lam.

(Syn. *Orchis ensifolia* Vill.).

Den von mir⁵⁰⁾ bereits publizierten Standorten der *Orchis laxiflora* Lam. (Lockerblütiges Knabenkraut, rahlocvetna kukavica), nämlich „sumpfige Wiesen am Laibacher Morast (300 m), bei Utik

⁴²⁾ Flora Carniolica ed. 2. II, p. 187.

⁴³⁾ Flora di Trieste, p. 522. — v. Marchesetti verzeichnet als Standort von *Orchis papilionacea* auch Görz, woselbst diese mediterrane Art auch von v. Beck (Vegetationsstud. i. d. Ostalpen I, in Sitzber. d. k. Akad. d. Wissensch. Wien, math.-naturw. Kl., Bd. CXVI. Abt. 1, p. 8) angegeben wird, während sie Pospichal in seiner Flora des österr. Küstenlandes von Görz nicht anführt.

⁴⁴⁾ Koch, Syn. Fl. Germ. et Helv. ed. 2. II, p. 792.

⁴⁵⁾ l. c. p. 522.

⁴⁶⁾ Ö. B. Z. XXVII (1877) p. 53.

⁴⁷⁾ Syn. d. mitteleur. Flora, III, p. 664.

⁴⁸⁾ Verh. Z. B. G. XLII (1892), Sitzb. p. 53 u. 54; Ö. B. Z. 1894, p. 152.

⁴⁹⁾ Vgl. Paulin, Sched. ad Fl. exsicc. Carn. V, p. 348, Nr. 846.

⁵⁰⁾ Paulin, Beitr. z. Kenntn. d. Vegetationsverh. Krains, III, p. 230.

(300 m) nächst St. Veit ob Laibach und bei Rakitna (800 m), nächst Franzdorf⁵¹⁾ sind folgende neu nachgewiesene Fundstellen hinzuzufügen.

Oberkrain: Hochmoor bei Mrzli Studenee (1200 m) auf dem Gebirgsrücken Ribšica⁵¹⁾ im Gebiete der Raibler Alpen (!).

Unterkrain: Sumpfige Wiesen unweit der Eisenbahnstation der Unterkrainer Bahn Grosuplje (Großlup) ca. 340 m, leg. R. v. Gspan und im Walde Krakovo bei Landstraß ca. 150 m, leg. R. v. Gspan.

Innerkrain: Feuchte Wiesen bei Wippach ca. 100 m (!).

Die verwandte *Orchis palustris* Jacq., die sich von *O. laxiflora* Lam. durch die deutlich 3lappige Honiglippe — der mittlere Zipfel derselben ist nämlich so lang oder etwas länger als die beiden seitlichen — und den geraden, an der Spitze verschmälerten, mit dem Fruchtknoten fast gleichlangen Sporn unterscheidet, wurde meines Wissens in unserer Flora bisher nicht beobachtet⁵²⁾.

24. *Orchis tridentata* Scop. × *Orchis ustulata* L.

(Syn. × *Orchis Dietrichiana* Bogenh.; × *Orchis austriaca* Kern.).

Diese häufigste unserer Orchishybriden findet sich nicht selten in den Talwiesen am rechten Saveufer unter Savlje nächst Ježica und bei Sneberje ca. 300 m (!) sowie in Bergwiesen am St. Katharinenberg nächst Topol bei St. Veit ob Laibach ca. 750 m (!). Auch aus der Umgebung von Weixelburg in Unterkrain wurde mir dieser leicht zu erkennende Bastard überbracht, der an beiden Stammeltern gemeinsamen Standorten kaum vergeblich gesucht wird.

25. *Coeloglossum viride* (L.) Hartm. × *Orchis sambucina* L. f. *purpurea* Koch.

(Syn. × *Coeloglossum Erdingeri* Kern. — × *Platanthera Erdingeri* Kern. — *Orchicoeloglossum Erdingeri* Aschers. u. Graebn.).

Auch diese bisher nur aus Niederösterreich bekannte hybride Verbindung konnte ich in einem Exemplare unter einer größeren Anzahl von *Coeloglossum viride* feststellen, das ich vor Jahren in Unterkrain auf der Kuppe des Kumberg (bei Steinbrück) gesammelt habe.

Das betreffende Individuum stimmt in allen wesentlichen Punkten mit der seinerzeit vom Dompropst Erdinger auf dem Plateau des Klauswaldes, eines bei St. Anton im niederösterreichischen Erlauftale gelegenen Berges, in zwei Exemplaren aufgefundenen und von Kerner zuerst unter dem Namen *Coeloglossum Erdingeri*⁵³⁾ und später als *Platanthera*

⁵¹⁾ Vgl. „Nr. 14. *Carex pauciflora* Lightf.“ im I. Teile dieser Abhandlung [„Carniola“, VI (1915) p. 208, Sep. Abdr. p. 32].

⁵²⁾ Vgl. Fritsch, Exkursionsfl. 2. Aufl. p. 143.

⁵³⁾ Ö. B. Z. 1864, p. 140.

*lanthera Erdingeri*⁵⁴⁾ beschriebenen, der Kombination des *Coeloglossum viride* und der rotblühenden Form der *Orchis sambucina* entsprechenden Pflanze überein.

Die beiden Stammeltern finden sich am Kumberg (1220 m) in einer Bergwiese, die unter anderen folgende Arten aufweist: *Festuca sulcata* var. *genuina* f. *brevifolia*, *Bromus erectus*; *Carex caryophyllea*, *C. montana*; *Lilium martagon*, *L. carniolicum*, *L. bulbiferum*; *Orchis globosa*, *O. tridentata*, *O. mascula*, *O. sambucina* f. *typica* et f. *purpurea*, *Coeloglossum viride*, *Gymnadenia conopea*, *G. odoratissima*, *Spiranthes spiralis*; *Cerastium semidecandrum*, *Tunica saxifraga*, *Dianthus Carthusianorum* L. var. *latifolius* Griseb. u. Schenk, *Dianthus silvestris*; *Ranunculus bulbosus*, *Thalictrum minus*; *Thlaspi praecox*, *Draba verna*, *Alyssum alyssoides*; *Sedum acre*; *Saxifraga tridactylites*; *Potentilla Gaudini*, *Geum rivale*, *Alchemilla hybrida*, *A. micans*, *Sanguisorba minor*; *Cytisus supinus*, *Dorycnium herbaceum*, *Coronilla coronata*, *Hippocrepis comosa*; *Linum tenuifolium*; *Polygala vulgaris*, *P. comosa*; *Mercurialis ovata*, *Euphorbia verrucosa*; *Helianthemum obscurum*; *Viola alpestris* (DC.) Jord. subspec. *Paulini* Hay.⁵⁵⁾, *V. collina*; *Myrrhis odorata*, *Peucedanum cervaria*, *P. oreoselinum*, *Laserpitium asperum*, *L. siler*; *Erica carnea*; *Gentiana cruciata*, *G. verna*, *G. utriculosa*, *G. anisodonta*; *Ajuga genevensis*, *Teucrium chamaedrys*, *T. montanum*, *Brunella grandiflora*; *Scrophularia vernalis*, *Veronica pseudochamaedrys*, *Euphrasia Rostkoviana*, *E. stricta*; *Asperula cynanchica*, *Galium vernum*; *Knautia drymeia* Heuff. var. *carniolica* (Beck) Szb.,

⁵⁴⁾ Verh. Z. B. G. XV (1865) p. 229—231, Tab. IV, fig. IV—VIII.

⁵⁵⁾ Diese *Viola* habe ich in meiner „Flora exsicc. Carniolica“ sub Nr. 331 (Beitr. zur Kenntn. d. Vegetationsverh. Krains II, p. 173 [1902]) als „*Viola saxatilis*“ Schmidt Fl. böhm. p. 257 ausgegeben. Nach v. Hayek (Flora von Steierm. I, p. 596 [1909]) ist jedoch *Viola saxatilis* Schmidt nach Exemplaren vom Originalstandorte eine monokarpische (haplobiotische) Pflanze, während die *Viola* vom Kumberg ein polykarpischer (anabiotischer), mehrmals blühender und fruchtender Typus ist, wie ich dies auch an den am Kumberg gesammelten und im botanischen Garten zu Laibach in Kultur genommenen Stöcken beobachten konnte. Die Pflanzen dauern jahrelang aus und die aus Samen kultivierter Stöcke gezogenen Pflanzen zeigen völlig unverändert den Charakter der wilden Pflanze. v. Hayek hat i. e. das in Rede stehende auch in Steiermark in den Karawanken am Abhänge des Pastirk Sattels gegen Sulzbach vorkommende Stiefmütterchen als „*Viola alpestris* (DC.) Jord. Subsp. *Paulini* Hay.“, wie folgt, beschrieben: „Caules pauci vel unus. Flores diam. longitudinali 16—22 mm longi, concolores dilute flavi petalo calcarato basi nigro striato, rarissime petala superiora apice violacea. Calcar rectum vel parum curvatum, appendicibus calycis duplo longius, appendices calycis aequilongi ac lati, apice truncati denticulative“.

Als Synonima gehören hierher: *Viola tricolor* d) *Viola alpestris* (DC.) W. Bokr. sbsp. *typica* W. Becker, *Violen der Schweiz*, p. 73 (1910) in Neue Denkschr. d. Schweizer. Naturforsch. Gesell. Bd. XLV, Abh. 1 (1910); *Viola tricolor* s. *Viola alpestris* (DC.) W. Becker. sbsp. *typica* W. Becker, *Violae Europaeae*, p. 100 (1910).

Scabiosa Hladnikiana; *Inula ensifolia*, *I. hirta*, *Bupthalmum salicifolium*, *Centaurea Triumfetti* f. *adscendens*, *C. Fritschii*, *C. pannonica*, *Hieracium Bauhini* Schult. subsp. *cymanthum* N. P., *H. illyricum* Fries subsp. *Holleri* N. P.

Da am Kumberg nebst *Orchis sambucina* f. *typica* und f. *purpurea* auch *Coeloglossum viride* in sehr reichlicher Menge vorkommt, dürfte bei genauer Durchforschung des Terrains der Bastard zwischen diesen beiden Orchideen mehrfach anzutreffen und vielleicht auch die seinerzeit von Sennholz auf dem Semmering⁵⁶⁾ entdeckte Kombination mit der typischen gelbblühenden Form der *O. sambucina* zu finden sein.

26. *Gymnadenia conopea* (L.) R. Br. × *Nigritella nigra* (L.) Rehb

(Syn. × *Orchis suaveolens* Vill. Hist. de plantes de Dauph. II. p. 38. — *Nigritella fragrans* Sauter in Rehb. Fl. Germ. excurs. p. 121, non Fleischmann. — *Nigritella suaveolens* Koch Syn. ed. 2. p. 796, non Tommasini nec Biasoletto. — × *Nigritella suaveolens* (*Nigritella angustifolia* × *Gymnadenia conopsea*) Kerner in Verh. Z. B. G. XV (1865) p. 216. — *Gymnadenia conopea* × *nigra* f. *G. suaveolens* Wettst. Berl. D. B. G. VII, p. 317. — *Gymnigritella suaveolens* G. Camus in Morot Journ. de bot. VI (1892) p. 484. — *Nigritella nigra* × *Gymnadenia conopea* B. eu-suaveolens A. und G. Syn. III, p. 839).

Von dem in drei verschiedenen Formen bekannten Bastarde zwischen *Gymnadenia conopea* (L.) R. Br. und *Nigritella nigra* (L.) Rehb. (= *N. angustifolia* Rich.) habe ich auf der Karawankenalpe Begunjsčica mehrere Exemplare aufgefunden, die in ihrer Ausbildung so ziemlich die Mitte zwischen den beiden Stammarten halten und der in Tirol häufigen, seinerzeit von Koch als eigene Art gedeuteten *Nigritella suaveolens*⁵⁷⁾ entsprechen.

⁵⁶⁾ Vgl. Verh. Z. B. G. XLI (1891), Sitzber. p. 41.

⁵⁷⁾ Über die Wechselfälle dieser Pflanze berichtet Kerner in seiner Abhandlung „Die hybriden Orchideen der österreichischen Flora“ (Ver. Z. B. G. Bd. XV (1865) p. 217 u. 218): „Villars war der erste, welcher diese Pflanze entdeckte, bekannt machte und die Mutmaßung aussprach, daß sie als ein Bastard aus *Nigritella angustifolia* und *Gymnadenia odoratissima* anzusehen sei. Wahrscheinlich durch ein Versehen ward aber die in Vill. Hist. pl. Dauph. T. II. abgebildete Pflanze mit gedrehtem Fruchtknoten gezeichnet. Nach Villars wurde die Pflanze zuerst wieder von Sauter auf dem Solstein bei Zirl nächst Innsbruck entdeckt, als *Nigritella (Orchis) suaveolens* Vill. bestimmt und an Reichenbach pat. gesendet. Letzterer glaubte aber, irregeleitet durch die fehlerhafte Villars'sche Abbildung, in der von Sauter aufgefundenen Pflanze nicht die *Nigritella (Orchis) suaveolens* zu erkennen, sondern führt sie in der Fl. g. exc. p. 121 unter dem Namen *Nig. fragrans* Sauter auf. Koch erkannte aber in ihr die Villars'sche Pflanze wieder und beschreibt sie in der Syn. S. 960. unter dem Namen *Nigritella suaveolens* Koch. — Weder Reichenbach pat. noch Koch gehen auf die von Villars ausgesprochene Idee, daß

Ich sammelte die in Rede stehenden Pflanzen in den höher gelegenen Partien (ca. 1700 m) der die steilen Südhänge der Begunjščica bekleidenden Wiesen, die zwischen der oberen Grenze des Waldgürtels und den Legföhren- und Alpenrosenbeständen in einer Breite von 300 bis 400 m eingeschaltet sind, stellenweise aber auch unmittelbar in die von Gesteinsfluren überhöhten Alpenmatten übergehen.

Diese prächtigen, namentlich in ihrem östlichen Abschnitte da und dort von steil abfallenden Felspartien und von humusreichen Mulden unterbrochenen sowie an mehreren Stellen von tiefen, trümmerbesäten Wasserrissen durchschnittenen Wiesen weisen in ihren oberen Abschnitten, die über dem dieselben durchquerenden Stege gelegen sind, unter anderen folgende Bestandteile auf.

Botrychium lunaria, *Selaginella selaginoides*; *Anthoxanthum odoratum*, *Phleum Michellii*, *Agrostis alpina*, *Avenastrum Parlatorii*, *Sesleria varia*, *Koeleria eriostachya*, *Briza media*, *Poa alpina*, *Festuca calva*, *F. fallax*, *F. rubra*, *Bromus transsilvanicus*; *Carex atrata*, *C. pallidissima*, *C. sempervirens*; *Luzula nemorosa* var. *cuprina*, *L. sudetica*; *Lilium carniolicum*, *Polygonatum officinale*; *Crocus albiflorus*; *Orchis globosa*, *Coeloglossum viride*, *Nigritella nigra*, *Gymnadenia conopsea*, *G. odoratissima*.

Salix serpyllifolia; *Thesium alpinum*; *Polygonum viviparum*; *Silene acaulis* var. *longiscapa*, *S. vulgaris*, *S. livida*, *Heliosperma alpestre*, *Dianthus Carthusianorum*; *Aconitum strictum*, *Ranunculus montanus*; *Biscutella laevigata*, *Thlaspi praecox*⁵⁸⁾, *Arabis vohinensis*; *Sedum atratum*, *Sempervi-*

N. suaveolens ein Bastard sein könnte, ein. Erst Moritzi wagte es wieder in seiner Flora der Schweiz mit Entschiedenheit auszusprechen, daß sie ohne Zweifel ein Bastard sei. Doch wich er darin von Villars ab, daß er als Stammeltern *Nigritella angustifolia* und *Gymnadenia conopsea* erklärte, welche Ansicht auch von Facchini (Flora Tir. cisalpinae, p. 114) und Grenier et Godron (Flore de France III, p. 301) vertreten wurde. Auch ich schließe mich der Moritzischen Ansicht auf das entschiedenste an und glaube mich hiezu um so mehr berechtigt, als ich so glücklich war, auch eine *Nigritella* aufzufinden, welche ich für den Blendling aus *Nigritella angustifolia* und *Gymnadenia odoratissima* halte und auf den ich später (vergl. Nr. 12 [*Nigritella Heufleri*]) nochmals zurückkommen werde“.

Von Tommasini (Oesterr. bot. W. Bl. 1851, p. 43) und von Biasoletto (Escursioni bot. sullo Schneeberg nella Carniola, p. 81) wurde *Nigritella suaveolens* Koch auch auf dem Krainer Schneeberg angegeben, was offenbar auf einer Konfundierung mit der am Schneeberg verbreiteten *Nigritella rubra* (Wettst.) Richt. nicht aber auf Verwechslung mit der rosa blühenden Form „var. *rosea* Wettst.“ der *Nigritella nigra* (L.) Rotzb. beruht, wie es Kerner seinerzeit (l. c. p. 219) meinte, als *Nigritella rubra* (Wettst.) Richt. allgemein mit der heller blühenden Spielart der *Nigritella nigra* (L.) Rchb. verwechselt wurde, welche letztere aber am Schneeberg überhaupt nicht vorkommt.“ Desgleichen ist auch Fleischmanns *Nigritella fragrans* (Übers. d. Flora Krains, p. 27) mit *Nigritella rubra* (Wettst.) Richt. identisch.

⁵⁸⁾ v. Benz gibt (Ö. B. Z. 1913, p. 53) auf der Begunjščica auch *Thlaspi alpinum* an, welche Art ich in den Alpen Krains bisher nirgends beobachtet habe.

vum ? montanum; *Saxifraga aizoides*; *Potentilla erecta*, *P. aurea*, *P. Crantzii*, *Dryas octopetala*, *Alchemilla hybrida*, *A. flabellata*, *Sanguisorba minor*; *Trifolium noricum*, *Tr. pratense*, *Tr. montanum*, *Anthyllis alpestris*, *Lotus corniculatus*, *Oxytropis montana*, *Coronilla vaginalis*, *Hippocrepis comosa*, *Hedysarum obscurum*, *Vicia silvatica*, *V. cracca*, *Lathyrus pratensis*, *L. ochraceus*; *Linum catharticum*, *L. viscosum*, *L. julicum*; *Polygala subamara*, *P. alpestris*; *Euphorbia verrucosa*, *Mercurialis ovata*; *Helianthemum alpestre*, *H. grandiflorum*; *Daphne striata*; *Astrantia bavarica*, *Pimpinella rubra*, *Libanotis montana* f. *minor*, *Heracleum sitifolium*, *Laserpitium siler*, *L. peucedanoides*; *Erica carnea*, *Vaccinium vitis idaea*, *V. myrtillus*, *Calluna vulgaris*; *Primula longiflora*, *P. elatior*, *Soldanella minima*, *S. alpina*; *Gentiana lutea*, *G. pannonica*, *G. Clusii*, *G. verna*, *G. utriculosa*, *G. calycina*; *Ajuga pyramidalis*, *Brunella grandiflora*, *Stachys recta*, *St. Jacquini*, *Thymus chamaedrys*; *Euphrasia picta*, *E. salisburgensis*, *Bartschia alpina*, *Alectorolophus lanceolatus*, *Pedicularis elongata*, *P. rostrato-capitata*, *P. verticillata*; *Orobanche gracilis*; *Globularia nudicaulis*; *Plantago montana*⁵⁹⁾; *Asperula aristata*; *Galium boreale*, *G. asperum*, *G. austriacum*; *Knautia dipsacifolia*, *Scabiosa lucida*; *Campanula cochlearifolia*, *C. Scheuchzeri*, *C. thyrsoides*, *C. glomerata* f. *elliptica*, *C. barbata*, *Phyteuma orbiculare* ssp. *delphinense*, *Ph. Zahlbruckneri*; *Solidago alpestris*; *Aster alpinus*, *Erigeron polymorphus*, *Bupthalmum salicifolium*, *Chrysanthemum montanum*, *Homogyne alpina*, *H. discolor*, *Senecio doricum*, *Arnica montana*, *Carlina alpina*, *Serratula Vulpii*, *Centaurea pseudophrygia*, *C. Triumfetti* f. *axillaris*, *Hypochoeris maculata*, *H. uniflora*, *Leontodon hispidus*, *Scorzonera rosea*, *Crepis aurea*, *Hieracium pilosella* L. ssp. *subcaulescens* N. P., ***H. furcatum*** Hoppe ssp. ***malacodes*** N. P., *H. auricula* Lam. et D. C. ssp. *melaneilema* N. P., *H. aurantiacum* L. ssp. *aurantiacum* typ., *H. Bauhini* Schult. ssp. *effusum* N. P., *H. brachiatum* Bertol. ssp. *radians* N. P., *H. incisum* Hoppe ssp. *pseudotrachselianum* Zahn, *H. prenanthoides* Vill. ssp. *bupleurifolium* Tausch.

In den Ritzen und Spalten der oberwähnten Felsen sowie auf steinigem Boden ihrer nächsten Umgebung finden wir dagegen folgende Arten: *Cystopteris alpina*, *Asplenium viride*; *Avenastrum Parlatorii*, *Festuca alpina*, ***Festuca cyllenica*** Boiss. et Heldr. **nov. var. *Pauliniana* Belli**⁶⁰⁾, *Festuca laxa*, *Carex mucronata*, *C. firma*, *Juncus monanthos*, *Allium ochro-*

⁵⁹⁾ *Plantago montana* wird von Scharfetter (Ö. B. Z. 1908, p. 277) unter jenen Typen genannt, die sich wohl in der Karnischen Hauptkette finden, jedoch nicht auf die Karawanken übergehen; diese Spezies kommt indes in den Karawanken nicht nur auf der Begunjščica, sondern auch auf der Golica vor.

⁶⁰⁾ „Ovarium in apice glaberrimum, quod in stirpe *F. variae* numquam observatum. Rachilla hirta, panicula pauperrima“, Belli in lit. 17. III. 1913. — *Festuca cyllenica* wurde nach Hackel (Monogr. Festuc. europ., p. 175) bisher nur in der alpinen Region des Peloponnes (Kyllene u. Taygetos) und auf der Insel Euboea gefunden.

leucum, *Gypsophila repens*, *Dianthus silvestris* f. *uniflorus*, *Ranunculus hybridus*, *Kerneria saxatilis*, *Draba affinis*, *Saxifraga incrustata*, *S. aizoon*, *S. squarrosa*, *Potentilla Clusiana*, *Bupleurum petraeum*, *Athamanta cretensis*, *Rhodothamnus chamaecistus*, *Primula auricula*, *P. Wulfeniana*, *Teucrium montanum*, *Satureia alpina*, *Scrophularia Hoppii*, *Veronica fruticans*, *V. lutea*, *Globularia cordifolia*, *Valeriana elongata*, *V. saxatilis*, *Campanula Zoisii*, *C. cochlearifolia*, *Aster bellidiastrum*, *Leontopodium alpinum*, *Achillea Clavennae*, *A. atrata*, *Hieracium villosum* L. ssp. *villosum* N. P. a) *genuinum* et b) *steneilema*, *H. villosiceps* N. P. ssp. *villosiceps* N. P., *H. valdepilosum* Vill.

Sehr üppig ist auch die Vegetation einzelner der obbezogenen Mulden und Wasserrisse, die als interessanteste Pflanze die von mir 1901 hier konstatierte, sonst nur aus den Pyrenäen (Hautes-Pyrénées: Campan, Saugée) und aus Spanien (Gebiet von Salent, Romiga; Asturien und Aragonien) bekannte *Viola cornuta* L.⁶¹⁾ aufweisen und sonst folgende zu Karfluren vereinigte Elemente beherbergen: *Festuca elatior*, *Veratrum album*, *Lilium martagon*, *Polygonatum verticillatum*, *Iris graminea*, *Urtica dioica*, *Rumex arifolius*, *Melandryum silvestre*, *Moehringia muscosa*, *Trollius europaeus*, *Aconitum vulparia*, *Anemone alpina*, *Ranunculus lanuginosus*, *Thalictrum aquilegifolium*, *Cardamine impatiens*, *Arabis alpina*, *Saxifraga rotundifolia*, *Geum rivale*, *Vicia sepium*, *Geranium silvaticum*, *Hypericum maculatum*, *Viola biflora*, *Astrantia carinthiaca*, *Chaerophyllum cicutaria*, *Myrrhis odorata*, *Heracleum montanum*, *Laserpitium latifolium*, *Symphytum tuberosum*, *Myosotis silvatica*, *Galeopsis speciosa*, *Scrophularia Scopolii*, *Veronica urticifolia*, *Digitalis ambigua*, ***Pedicularis Hoermanniana*** Maly⁶²⁾, *Galium mollugo*, *Valeriana montana*, *Phy-*

⁶¹⁾ Vgl. Paulin, Über das Vorkommen von *Viola cornuta* L. in Krain (Ö. B. Z. 1902, p. 25/26 und Paulin, Über das Vorkommen einiger selteneren Pflanzenarten, namentlich der bisher nur aus den Pyrenäen bekannten *Viola cornuta* L. in den Karawanken (Mitt. d. Musealver. f. Krain, 1902, p. 75—80).

Vgl. ferner v. Benz, *Viola cornuta* auf der Begunjsčica in Krain (Ö. B. Z. 1913, p. 52—54). — v. Benz, der *V. cornuta* 1912 an dem von mir 1902 publizierten Fundorte sammelte und in mehreren Exemplaren dem bekannten Veilchenforscher W. Becker übersendete, erwähnt l. c. p. 53, daß Becker der Meinung sei, daß es sich beim Standorte auf der Begunjsčica vielleicht doch nur um eine Verschleppung aus einem Garten des Tales handle. Nun wer den Standort der *V. cornuta* auf der Begunjsčica aus eigener Anschauung kennen gelernt hat, wird bezüglich der Ursprünglichkeit dieses Vorkommens wohl keinerlei Zweifel hegen.

⁶²⁾ In meinen in der Note 61 angeführten Abhandlungen sowie auch in meinen Beiträgen zur Flora Krains II, p. 199, Nr. 380, habe ich die auf der Begunjsčica vorkommende *Pedicularis* als „*P. Hacquetii* Graf“, resp. als „*P. summana* Spr.“ bezeichnet und auch v. Benz hat sie l. c. p. 53 als „*P. Hacquetii*“ notiert. Ein eingehenderes Studium der krainischen *Pedicularis*arten aus der Gruppe *Foliosae* Maxim. belehrte mich jedoch zu meiner Überraschung, daß selbe nicht mit *Pedicularis Hacquetii* Graf (? = *Pedicularis summana* Spr.; cf. Steiniger, Die europ.

teuma Halleri, *Adenostyles alliariae*, *Petasites niveus*, *Carduus carduelis*, *Cirsium erisithales*, *C. carniolicum*, *Aposeris foetida*, *Crepis blattarioides*.

27. *Centrosis abortiva* (L.) Swartz.

(Syn. *Orchis abortiva* Linné. — *Serapias abortiva* Scopoli. — *Limodorum abortivum* Swartz. — *Epipactis abortiva* All. — *Jonorchis abortiva* G. Beck).

Centrosis abortiva (Violetter Dingel, višnjevi ceptec, šilorep) kommt in unserer Flora nur sehr zerstreut vor. Mir sind bisher folgende Standorte bekannt geworden.

Oberkrain. Auf steilen, sonnigen Wiesen bei Jauerburg⁶³⁾ hinter dem Schlosse ober der Schießstätte, leg. Plemel (Herb. Carn. d. Land.-Mus.!).

Unterkrain. Steile Bergwiesen am Grodecberg⁶³⁾ ober Tschernembl unter der Kirche S. Crucis gegen Warmberg, leg. Plemel (Herb. Carn.!).; bei Vukovec a. d. Kulpa am Stege in der Richtung gegen Vrh (Schweinberg), leg. R. v. Gspan; auf der Göttenitzer Alpe ober Göttenitz im Gottscheer Bezirke, nach Fleischmann⁶⁴⁾; an grasigen Stellen am Waldrande unter dem Dorfe Dobovec im Gebiete des Kumberg (bei Steinbrück) ca. 650 m (!).

Innerkrain. Auf Wiesen in der Umgebung Wippachs bei Semone (!) und ober Slap (!); zwischen Fužine und Sturija (bei Heidschaft) im Wippach Tal, leg. Prof. Zupančič (!); unter Erzelj ober dem Branica Tal, nach Pospichal⁶⁵⁾.

Arten des Genus *Pedicularis*, p. 57 und v. Marchesetti, Flora di Trieste, p. 417) identisch sei, sondern in den Formenkreis der in Küstenland, Bosnien, Serbien und Albanien verbreiteten *Pedicularis Hoermanniana* Maly (in „Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini“ XI [1899] p. 145 und in „Wissenschaftl. Mitteil. aus Bosn. u. der Hercegovina“ VII, p. 544) gehöre. Vgl. auch Maly, Beitr. zur Kenntnis d. Flora Bosn. u. der Hercegovina in Verh. Z. B. G. LIV, [1904] p. 258/259 u. Maly, Über *Pedicularis Hoermanniana* und verwandte Arten in „Magyar botanikai Lapok“ 1907, p. 143–149).

Ich werde auf *P. Hoermanniana*, die ich in Krain auch außerhalb des eigentlichen Alpengebietes, u. zw. in Innerkrain auf der Slivnica bei Zirknitz und in Unterkrain im krainisch-kroatischen „Gorjanci“ (= Žumberak = Uskokengebirge) genannten Grenzgebirge konstatieren konnte, später nochmals zurückkommen.

⁶³⁾ Von diesen Standorten bereits von Plemel („Beitr. z. Flora Krains“ in 3. Jahresh. d. Ver. d. krain. Land.-Mus. p. 143) publiziert.

⁶⁴⁾ Übers. d. Flora Krains, p. 28.

⁶⁵⁾ Flora d. oesterr. Küstenlandes, I, p. 302.

28. *Epipogium aphyllum* (Schm.) Swartz.

(Syn. *Orchis aphylla* Schmidt. — *Satyrion Epipogium* Linné; Wulfen. — *Epipactis Epipogium* Crantz. — *Limodorum Epipogium* Swartz. — *Epipogium Epipogium* Karsten. — *Epipogon Epipogon* Aschers. u. Graebn.).

Epipogium aphyllum (Blattloser Widerbart oder Oberkinn, obratoustni ceptec), schon von Wulfen⁶⁶⁾ aus den Wocheiner Alpen angegeben, aber weder von Fleischmann noch von neueren Autoren⁶⁷⁾ für Krain verzeichnet, wurde in unserer Flora bisher an folgenden Stellen nachgewiesen.

Oberkrain. Am Aufstieg zu den Steiner Alpen⁶⁸⁾, leg. Graf (Herb. Carn. d. Land.-Mus. !); in dem vorwiegend aus Fichten und Buchen bestehenden Mischwalde zwischen der Ortschaft Weißenfels und den Weißenfelser Seen (Raibler Alpen), leg. Hofrat R. v. Kaltenegger (!); über Buchenwurzeln und auf faulendem Buchenholz im Vrata Tal beim Steige, der auf den Steiner führt (Raibler Alpen), leg. Janša (Herb. Carn. !); im modernden Buchenlaube im Kot Tal ca. 950 m (Raibler Alpen) (!); im tiefschattigen Fichtenwalde zwischen den Alpen „Pri Jezeru“ und „Blato“ (ober dem Wocheiner See) ca. 1300 m (!).

Unterkrain. In Buchenwäldern bei Veliki Trn (Großdorn) und Nemška Vas (Deutschdorf) im Gurkfelder Bezirke ca. 400 m, leg. Janša (Herb. Carn. !); in der Friedrichsteiner Waldung bei Gottschee, nach Mitteilung des H. R. v. Gspan.

29. *Pseudorchis Loeselii* (L.) Gray.

(Syn. *Ophrys Loeselii* Linné. — *Malaxis Loeselii* Swartz. — *Serapias Loeselii* Hoffm. — *Liparis Loeselii* Rich. — *Sturmia Loeselii* Rehb.).

Diese interessante, namentlich in Torfsümpfen der norddeutschen Tiefebene verbreitete Orchidee wird von Fleischmann⁶⁹⁾ in unserer Flora von den Alpen Rožica und Begunjščica in den Karawanken angeführt, woselbst sie aber, soviel mir bekannt, sonst niemand beobachtet hat.

Abgesehen davon, daß *Pseudorchis Loeselii* (Sumpf-Zwiebelstendel oder Sumpf-Glanzkraut, močvirna cepetlika) doch

⁶⁶⁾ Flora Norica, p. 721 „in sylvis subalpinis umbrosis sterilibus Vochinensibus“.

⁶⁷⁾ Wird in Hallier-Brand, Koch Syn. 3. Aufl. III, p. 2442, — in Aschers. u. Graebn. Syn. III, p. 882, — in Fritsch, Exkursionsfl. 2. Aufl. p. 148 und in Hegi, Illustr. Flora v. Mitteleur. II., p. 384 als in Krain „fehlend“ bezeichnet.

⁶⁸⁾ Aus diesem Gebiete von mir bereits in v. Hayek u. Paulin, Flora der Saantaler (Steiner) Alpen (Abhandl. Z. B. G. Wien, IV, 2. p. 89 (1907) publiziert.

⁶⁹⁾ Übers. d. Flora Krains, p. 28.

nur in tieferen Lagen bis etwa 700 m vorkommt, mangelt es nach meinen Erfahrungen auf den genannten von ca. 1000 bis zu 1800, resp. 2050 m sich erhebenden Alpen an Lokalitäten, die den Lebensbedingungen dieser Orchidee entsprechen würden. Fleischmanns diesbezügliche Angabe dürfte demnach, wie so manche andere dieses Autors, einer realen Basis entraten.

Da die in neueren Florenwerken verzeichneten, allgemein gehaltenen Verbreitungsangaben von *Pseudorchis Loeselii* in Krain nur auf Fleischmanns sicher als irrig zu bezeichnender Notiz zu beruhen scheinen, erweist sich demnach diese Pflanzenart, die im Vorjahre in einem kleinen Waldsumpfe am Nordwestfuße des Šiškaberges, beziehungsweise des sogenannten Debeli Hrib nächst Laibach festgestellt werden konnte, als ein neuer Bürger unserer Flora.

Der erwähnte Sumpf liegt ca. 320 m mitten in dem hier hauptsächlich aus der Rotföhre (*Pinus silvestris*) und einzelnen eingestreuten Fichten, Tannen, Zitterpappeln, Birken, Eichen, Edelkastanien und Ebereschen (*Picea excelsa*, *Abies alba*, *Populus tremula*, *Betula pendula*, *Quercus robur*, *Castanea sativa*, *Sorbus aucuparia*) bestehenden Walde, der im Unterholz *Corylus avellana*, *Crataegus monogyna*, *Lonicera xylosteum*, *Viburnum lantana* und an Zwergsträuchern *Genista germanica*, *G. pilosa*, *Cytisus hirsutus*, *C. nigricans*, *Calluna vulgaris*, *Vaccinium myrtillus* und vereinzelt auch *Vaccinium vitis idaea* beherbergt, in seinem Niederwuchs aber außer zahlreichem Adlerfarn (*Pteridium aquilinum*) unter anderen *Lycopodium clavatum*, *L. chamaecyparissus*, *Dryopteris oreopteris*, *D. filix mas*, *Blechnum spicant*, *Calamagrostis silvatica*, *Deschampsia caespitosa*, *D. flexuosa*, *Molinia arundinacea*, *Sieglingia decumbens*, *Melica nutans*, *Poa nemoralis*, *Festuca gigantea*, *Brachypodium silvaticum*, *Carex brizoides*, *C. silvatica*, *Luzula pilosa*, *L. nemorosa*, *Erythronium dens canis*, *Majanthemum bifolium*, *Polygonatum multiflorum*, *Crocus neapolitanus*, *Platanthera bifolia*, *P. chlorantha*, *Epipactis latifolia*, *Listera ovata*, *Anemone nemorosa*, *Fragaria vesca*, *F. moschata*, *Potentilla erecta*, *Lathyrus montanus*, *Oxalis acetosella*, *Euphorbia carniolica*, *Viola silvestris*, *Gentiana asclepiadea*, *Teucrium scorodonia*, *Melampyrum vulgatum*, *Veronica officinalis*, *Phyteuma Zahlbruckneri*, *Solidago virga aurea*, *Antennaria dioica*, *Gnaphalium silvaticum*, *Arnica montana*, *Serratula tinctoria*, *Aposeris foetida*, *Prenanthes purpurea*, *Hieracium murorum*, *H. silvestre* und an Wegrändern und Gräben *Holcus mollis*, *Festuca gigantea*, *Carex distans*, *C. tomentosa*, *Rumex obtusifolius*, *Stellaria holostea*, *Geum urbanum*, *Agrimonia eupatoria*, *Circaea lutetiana*, *Anthriscus silvester*, *Torilis anthriscus*, *Pimpinella major*, *P. saxifraga*, *Aegopodium podagraria*, *Selinum carvifolia*, *Angelica silvestris*, *Pastinaca sativa*, *Heracleum sphondylium*, *Verbena officinalis*, *Glechoma hederacea*, *Galeopsis speciosa*, *G. pubescens*, *Stachys silvatica*, *Mentha longifolia*, *Scrophularia nodosa*, *Melampyrum nemorosum*, *Euphrasia Kernerii*, *Vale-*

riana exaltata, *Eupatorium cannabinum*, *Cirsium oleraceum*, *Centaurea carniolica*, *Lapsana communis* aufweist.

An den von *Salix aurita*, *Alnus glutinosa* und *Rhamnus frangula* umsäumten Rändern des Sumpfes finden sich *Dryopteris oreopteris*, *Athyrium filix femina*, *Carex hirta*, *C. pallescens*, *Filipendula ulmaria*, *Hypericum perforatum*, *Lysimachia vulgaris*, *Lycopus europaeus*, *Galium mollugo*, *Erigeron bellidifolius*, *Eupatorium cannabinum* und in der angrenzenden feuchten Waldwiese *Anthoxanthum odoratum*, *Alopecurus pratensis*, *Agrostis alba*, *Holcus lanatus*, *Trisetum flavescens*, *Avenastrum pubescens*, *Arrhenatherum elatius*, *Molinia coerulea*, *Briza media*, *Dactylis glomerata*, *Cynosurus cristatus*, *Poa pratensis*, *Festuca capillata*, *F. rubra*, *F. elatior*, *Bromus erectus* Huds. var. *longiflorus* Horn. *B. racemosus*, *Brachypodium pinnatum*, *Lolium multiflorum*, *Carex leporina*, *Colchicum autumnale*, *Listera ovata*, *Rumex acetosa*, *Lychnis flos cuculi*, *Cerastium caespitosum*, *Ranunculus acer*, *Cardamine pratensis*, *Potentilla erecta*, *Genista tinctoria*, *Medicago sativa*, *M. lupulina*, *Trifolium pratense*, *Tr. repens*, *Tr. patens*, *Lotus corniculatus*, *Hippocrepis comosa*, *Vicia hirsuta*, *Lathyrus pratensis*, *Linum catharticum*, *Polygala vulgaris*, *Pastinaca sativa*, *Laserpitium prutenicum*, *Daucus carota*, *Ajuga reptans*, *Brunella vulgaris*, *Stachys officinalis*, *Salvia pratensis*, *Thymus ovatus*, *Veronica chamaedrys*, *Euphrasia Rostkoviana*, *Alectorolophus crista galli*, *Plantago media*, *P. lanceolata*, *Galium verum*, *G. verum*, *Succisa pratensis*, *Knautia arvensis*, *Campanula patula*, *C. glomerata*, *Achillea millefolium*, *Chrysanthemum leucanthemum*, *Cirsium oleraceum*, *Centaurea jacea*, *Hypochoeris radicata*, *Leontodon autumnalis*, *L. danubialis*, *Tragopogon orientalis*, *Crepis biennis*.

Im Sumpfe selbst, wo *Pseudorchis Loeselii* in Torfmoospolstern (*Sphagnum cymbifolium*, *Sph. acutifolium*, *Sph. recurvum*, *Sph. subsecundum*) vorkommt, gedeihen üppig *Scheuchzeria palustris*, *Leersia oryzoides*, *Agrostis alba*, *Molinia coerulea*, *Carex stellulata*, *C. pillosa*, *C. vesicaria*, *Rhynchospora alba*, *Scirpus silvaticus*, *Heleocharis palustris*, *Eriophorum gracile*, *E. latifolium*, *Juncus effusus*, *J. acutiflorus*, *Potentilla erecta*, *Drosera rotundifolia*, *D. intermedia*, *Viola uliginosa*, *Lythrum salicaria*, *Peucedanum palustre*, *Menyanthes trifoliata*, *Myosotis scorpioides*, *Cirsium palustre*, während sich auf schlammigem Boden einer dem Sumpfe unmittelbar benachbarten, vor nicht langer Zeit ausgehobenen Grube *Equisetum palustre*, *Alisma plantago*, *Carex flava*, *Heleocharis ovata*, *H. carniolica*, *Pycneus flavescens*, *Cyperus fuscus*, *Juncus bulbosus*, *J. alpinus* var. *fusci-ater*, *J. articulatus*, *J. bufonius*, *Polygonum mite*, *Ranunculus flammula*, *Scutellaria galericulata*, *Mentha austriaca*, *Bidens tripartitus* angesiedelt haben ⁷⁰⁾.

⁷⁰⁾ Von anderen Arten, die in näherer Umgebung hier an ihnen zusagenden Standorten vorkommen, seien genannt: *Ophioglossum vulgatum*, *Equisetum limosum*, *Lycopodium inundatum*, *Nardus stricta*, *Sparganium erectum*, *Eriophorum angustifolium*, *Schoenoplectus mucronatus*, *Heleocharis pauciflora*,

Über ein ehemaliges Vorkommen von *Pseudorchis Loeselii* auf dem eigentlichen Laibacher Moor ist nichts bekannt. Vor nun schon mehr als dreißig Jahren, da bei Bévke nächst Oberlaibach einzelne Abschnitte des Morastes noch eine üppige Sphagnumvegetation aufwiesen, habe ich dort an Stellen, wo sich die mit *Pseudorchis Loeselii* oft gemeinsam vorkommende, gleichfalls Moospolster bewohnende Orchidee *Malaxis paludosa*⁷¹⁾ in Menge fand, vergeblich nach ersterer gesucht.

Mag denn auch unsere Pflanze seinerzeit auf dem Laibacher Moor anderwärts vorgekommen, aber wegen ihrer Kleinheit und ihrer unscheinbaren grünen Blüten halber übersehen worden sein, so ist sie im Laufe der letzten Dezennien zufolge successiver Entwässerung und dadurch veranlaßter Verheidung des Moores größtenteils wohl eingegangen⁷²⁾.

Auch in dem obgeschilderten Sumpfe scheint *Pseudorchis Loeselii* schon im Niedergang begriffen; denn sie kommt hier nur an einer enbegrenzten Stelle und auch da nur sehr spärlich vor, versteckt im Geblätt des Fieberklees und gewissermaßen geschützt durch zahlreiche Stengel der sternfrüchtigen Segge, die fruchtend blühende Stengel unserer Pflanze dermaßen vortäuschen, daß man bei Durchforschung des Terrains immer wieder nach ihnen als scheinbar im Blütenstadium befindlichen Zwiebelstendeln langt.

Da in letzterer Zeit die am Fuße des Debeli Hrib gelegenen Sümpfe nach und nach entwässert werden, dürfte übrigens *Pseudorchis Loeselii* an dem besprochenen Standorte in nicht allzuferner Zeit auch gänzlich verschwinden.

Carex muricata, *C. remota*, *C. canescens*, *C. punctata*, *C. rostrata*, *C. Oederi*, *Calla palustris*, *Juncus glaucus*, *J. conglomeratus*, *Hemerocallis flava*, *Convallaria majalis*, *Leucoium aestivum*, *Iris graminea*, *I. sibirica*, *Gladiolus illyricus*, *Orchis laxiflora*, *O. latifolia*, *O. incarnata*, *Spiranthes aestivalis*, *Dianthus barbatus*, *Stellaria bulbosa*, *St. neglecta*, *St. uliginosa*, *Cerastium silvaticum*, *Spergularia rubra*, *Caltha palustris*, *Sisymbrium sinapistrum*, *Chrysosplenium alternifolium*, *Aruncus silvester*, *Sanguisorba officinalis*, *Euphorbia verrucosa*, *Chamaebuxus alpestris*, *Callitriche stagnalis*, *Impatiens noli tangere*, *Hypericum humifusum*, *Peucedanum oreoselinum*, *Pirola minor*, *Monotropa multiflora*, *Gentiana pneumonanthe*, *Pulmonaria stiriaca*, *Melittis melissophyllum*, *Gratiola officinalis*, *Orobanche gracilis*, *Succisa inflexa*, *Campanula cervicaria*, *Inula conyza*, *Petasites albus*, *Senecio aquaticus*, *S. paludosus*, *Cirsium rivulare* sowie die aus Amerika stammenden Ansiedler *Solidago serotina* und *Rudbeckia laciniata*.

⁷¹⁾ Vgl. v. Wettstein, Sched. ad Fl. exsicc. Austro-Hungar. X, p. 99, Nr. 3896.

⁷²⁾ Infolge Austrocknens der Sümpfe schwindet *Pseudorchis Loeselii* schon seit Jahren auch in ganz Norddeutschland (cf. Ascherson u. Graebner, Flora des norddeutschen Flachlandes [1899], p. 221). Anderwärts wurde selbe durch Urbarmachung des Geländes völlig ausgerottet, wie z. B. in der Rheinprovinz im Bezirke Trier (Conwentz, die Gefährdung der Naturdenkmäler u. Vorschläge zu ihrer Erhaltung [1904] pag. 37), ferner bei Czeitsch in Mähren, im Binninger Ried und bei Bohlingen in Baden sowie bei Trelex am Fuße des Waadtländer Jura (Hegi, Illustr. Flora v. Mitteleuropa, II, p. 393).

Slovstvo. Referati.

Walter Schmid, Emona. Erster Teil. Mit 18 Tafeln und 93 Abbildungen.

Mit einem Beitrag von Otto Cuntz: Römische Inschriften aus Emona mit 26 Abbildungen. Sonderabdruck aus dem Jahrbuch für Altertumskunde VII. 1913 pag. 61—217. Wien 1914.

Vrsta raziskovalcev Emona je precejšnja. Naj omenjam le Schönlebn, Dolničarja, Valvazorja, Vodnika, Hitzingerja in Müllnerja. Zaključil jo je sedaj Schmid, ki je začel jeseni l. 1909 Emona sistematično in strokovnjaško preiskovati ter letošnjo pomlad to delo zaključil. O uspehih preiskovanja do leta 1912 nam poroča sedaj v zgoraj omenjenem skrbno sestavljenem in z načrti in slikami bogato opremljenem spisu.

Ime Emona je po novejših domnevah ilirskega izvora. Pozneje je postala kot Nauportus tavrščanska naselbina, v kateri so si ustanovili Rimljani po l. 181. trgovsko postojanko. Oktavijan Avgustus jo je povzdignil l. 34. pr. Kr. v rimsko mesto. S tem je Emona prekosila Nauportus. — V zadnjih mesecih vladanja cesarja Oktavijana so začeli staviti mestno obzidje in je dovršili pod Tiberijem, v aprilu ali maju l. 15. po Kr. Med ustanovami Avgusta je po sedanjih podatkih Emona najmanjše mesto. Severna in južna stran sta dolgi po 435 50 m, vzhodna in zahodna pa po 523 60 m. Prekašajo jo Turin (720 × 669), Aosta (724 × 572), Trier (700 × 660), in Aquileja (559 × 555 m). Med mesti je manjše Tingad v Sev. Afriki (357 × 328 m), ki pa je ustanovljeno 100 let pozneje. Zidana je v pravokotniku, v katerem se križajo ceste pravokotno. Mestni načrt odgovarja načrtom rimskih vojaških taborov in je vseskozi pravilno izveden. V zidanju razločujemo dve dobi, ker je bilo mesto l. 238 pr. Kr. zažgano. Med cestami stojijo posamezne hiše, ali pa „insulae“ — hišni sklopi. Zadnji, ki tvorijo celo skupino hiš, oziroma velike najemniške hiše z več gospodarstvi, prevladujejo, a niso vsi enako veliki. Ostro podnebje ni dovoljevalo, da bi si bili zgradili Emonci svoje hiše po pompejskem načinu: z odprtimi prostori proti dvoru. V insulah so posamezni deli, posemerna stanovanja, popolnoma ločena drug od drugega in imajo svoje posebne vhode z različnih cest. O notranji razdelitvi posameznih hiš ne najdemo nobenih pravil, nobenih mestnih predpisov. Sicer se pa dajo tudi zelo težko določiti, ker so se poslopja večkrat prezidavala. V posameznih hišah nahajamo poleg stanovanjskih prostorov in gospodarskih shramb prodajalne in delavnice najrazličnejših obrtnikov (zlatarja, kotlarja, steklarja, suknarja, kovača, barvarja, peka, slaščičarja, lončarja). Tla imenitnejših prostorov so bila okrašena z mozaiki (Schmid jih je odkril 13), stene z dekoracijami. Sicer so bila tla posameznih prostorov napravljena iz rimskega betona. Le tu in tam so bile položene v stlačeno ilovico deske. V 3. in 4. stoletju so si postavili Emonci tudi kurilne naprave (hipokavste), pa le v nekaterih hišnih prostorih. V zdravstvenem oziru je bila Emona izvrstno preskrbljena. Vso nesnago in umazano vodo so odvajali potom mnogoštevilnih hišnih kanalov v 7 velikih kloak, ki so bile speljane pod vzhodno-zahodno ležečimi cestami v Ljublanico. Pitno vodo so jim preskrbovali v prvi dobi številni hišni vodnjaki, v 3. in 4. stoletju pa dva vodovoda, ki sta dovajala po glinastih in svinčenih ceveh dobro pitno vodo izpod Rožnika, oziroma iz studenca Slatek pri Dravljah. Predmestje na desnem bregu Ljublanice (okoli sv. Jakoba) je imelo poleg tega še svoj vodovod, napeljan iz Golovca. Posamezne hiše so imele lastne kopalnice.

Cest je imela Emona 12. Glavni sta bili decumanus maximus in cardo maximus; prva od zahoda proti vzhodu je mesto razpolovila, druga, od severa proti jugu v vzhodnjem delu tretjinila. Ob križišču obeh se je nahajal forum. Ceste so bile različno široke, najširša okoli 14 m, najožja 6 m. Ob hišah so bile tlakovane in imele istotako tlakovane prehode na križiščih.

Notranja razdelitev rimskih provincijalnih civilnih mest in posameznih hiš je do sedaj še jako malo znana, ker so se vsa ta mesta do današnjega dne opetovano prezidavala in zazidavala. Zato so Schmidova raziskavanja o Emoni ne samo krajevnega, marveč tudi splošnega pomena za poznanje rimske provincijalne kulture.

V „Dodatku“ poroča Schmid o najdbi zlatih novcev, srebrnih palic in ploščic, ter oblikah lončenih kuhinjskih posod, ki so se rabile pri izdelovanju finega peciva in so okrašene z raznimi mitološkimi in drugimi podobami. Važni sta dve srebrni ploščici, ki sta uradno potrjeni in predstavljati denar za silo (v vojni!). Takih srebrnih ploščic se je našlo dosedaj še jako malo. Tem poročilom sledi razmotrivanje o teritorialnem razmerju Emone do Italije, katero vprašanje pa še ni vsestransko rešeno, in poročilo o rimskem mostu čez Savo pri Črnučah, ki je stal na istem mestu, kot prejšnji leseni most, ki so ga l. 1906 podrli.

V onem delu Emone, ki ga je Schmid sam preiskal, je našel tudi 19 predmetov z napisi: Te napise in še dva druga tolmači koncem Schmidove knjige Oton Cuntz z njemu lasno vestnostjo in znanostjo. Med temi se nahaja fragment napisa iz mestnega obzidja, iz katerega se da dognati, kdaj je bilo mestno obzidje dovršeno, dalje svinčena tablica z zaklinjanjem in popis bliskovega groba.

S Schmidovo razpravo je Müllnerjevo delo Emona (1879) v marsičem popravljenost in temeljito izpopolnjeno. Kljub temu ga je treba še vedno upoštevati. Ko izide še drugi del odlične Schmidove razprave, nam bo slika Emone in njenega blagostanja precej jasna, zlasti še, če izpopolnimo vrzeli s primerjanjem s Flavio Solvo, ki se za vstajenje tudi zahvaljuje Schmidu. Jos. Breznik.

Dr. Fr. Kidrič: „*Framasonske lože hrvaških zemelj Napoleonove Ilirije*“. Ponatis iz 206 knjige „Rada“ Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti. Zagreb 1915.

Na podlagi tajnih policijskih in drugih zaupnih poročil iz leta 1813. do 1833. nam podaja Kidrič sliko organiziranega framasonstva na hrvaških tleh. Bistveno dožene sledeče:

1.) Že v dobi cesarja Jožefa II. so nastale tudi pri Jugoslovanih kakor pri drugih avstrijskih narodih tajne framasonske organizacije. Posebej imenuje one v Ljubljani, Gorici, Trstu, Karlovcu, Otočacu, Zadru in Dubrovniku ter Glini.

2.) Ko so vladali Jugoslovanom Francozi, so se organizacije pomnožile absolutno in tudi po številu svojih članov. V imenikih nahajamo imena vseh stanov in poklicov. Glavna opora organizacijam so bili francoski uradniki in častniki.

3.) Pod Francom I. je Metternichova vlada, stoječa na principu historične legitimnosti in izvršujoč cilje svete alijance ter osebno voljo cesarjevo, popolnoma zatrla framasonske organizacije (lože). Metternichova vlada je zaukazala državnim uslužbencem celó prisego, da niso bili nikdar člani lož.

4.) Framasonske organizacije so sicer trdile, da je vera in politika v njih izključena, dejansko pa so bila shajališča in zatočišča ljudij z zapadnimi, angleško-francoskimi demokratičnimi idejami. Pod Napoleonom, ki je bil ložam zeló naklonjen, so lože gojile tudi napoleonsko-francoski patriotizem.

Kidrič je poglobil razumevanje raznih domačih literarnih in historičnih vprašanj, kar mu je tem lažje, ker ima poleg zmožnosti tudi priložnost. Tudi framaonsko gibanje med Hrvati in Slovenci poznamo sedaj po njegovih študijah v „Radu“ in „Slovanu“ dokaj dobro, toda njegove razprave tega vprašanja še izčrpljivo ne pojasnjujejo, temveč k izpopolnjevanju naravnost pozivljajo. Enostranost in nedostatnost svojih virov povdarja jasno in odločno Kidrič sam, skuša pa dognati kritično njih objektivno vrednost. Ko se uresniči Kidričeva želja, da pride na svetlo, kar krijejo arhivi „Grand-Orienta de France“ bo to vprašanje definitivno zaključeno.

V splošnem pa je psihološko zanimivo, kako framaonstvo nasprotuje cerkvi in njeni liturgiji, samo pa goji najboljšežnejši ceremonijel in simboliko.

J. Vesenjāk.

Viktor Bežek. *Občno vzgojeslovje z dušeslovnim uvodom.* Založba „Slovenske Šolske Matice“. V Ljubljani 1913, 1914 in 1916.

Po zaslugi „Slov. Šolske Matice“, ki je kljub neugodnim sedajnim razmeram ohranila kontinuiteto svojega delovanja ter dokazala s tem ne le veliko vnemo svojega odbora do dela, ampak še bolj potrebo po svojih strokovnih publikacijah, smo dobili ravnokar tretji zvezek Bežkovega dela. Tako imamo pred seboj celoto. Ni namen in naloga „Carniole“ podrobno ocenjevati knjige, bilježimo le kot kronisti lep napredek slovenske pedagoške véde. Pisatelj hodi v svoji knjigi trdno, jasno, že uglajeno pot praktičnega pedagoga. V prvem, dušeslovnem delu se naslanja na izvajanja psihologa Jerusalema, znanega profesorja psihologije na dunajskem vseučilišču, v drugem delu — dva zvezka — pa obravnava občno vzgojeslovje. Tu — v drugem delu — uvaja tudi dva posebno važna kulturna činitelja: državljansko zavednost in domoljubje na eni, umetniško vzgojo na drugi strani. Obe panogi pedagoškega dela učite spoznavati domačo grudo v prirodopisnem, zgodovinskem in estetskem pogledu; obe učite spoštovati ljudstvo na podstavu njegovega gospodarskega in kulturnega dela, obe podajate podbude za varstvo vsega, kar tvori našo ožjo in širšo domovino. — Kratko in precizno pojasnjuje vzgojeslovne pojme, domačo vzgojo ter njena nadomestila, šolsko vzgojo in končno varstveno in skrbstveno vzgojo. Našim učiteljem in tudi roditeljem, ki hočejo svoji mladini dobro, bodi ta knjiga „Vademecum“ — stalna spremljevalka. *J. Vesenjāk.*

Dr. Anton Lesowsky, *Die Steiner Alpen.* Landeskundliche Skizze. 50. Jahresbericht des n. ö. Landes-Realgymnasiums in Stockerau. 1914/15. Stockerau 1915. p. 3—17.

Na podlagi literature in lastnega opazovanja podaja pisatelj kratko, toda lepo zaokroženo vse strani zemljepisja obsegajočo pokrajinsko sliko Kamniških Alp. Pri popisu zgradbe, snovi in oblikovanja gorovja v ledeni dobi in po kraških pojavih čitamo to, kar nam tako krasno podaja Ferd. Seidel v svojih Kamniških Alpah. Odstavki o rastlinstvu, razdelitvi in uporabi rodovitnega sveta ter naseljenosti gorovja so spisani na podlagi lastnih opazovanj in novejših Krebsovih razprav (glej Carniola 1913, str. 161.) Naselitev posameznih dolin spada v 13 stoletje. V novejšem času število prebivalstva pada in se je zmanjšalo v desetletju 1900—1910 skoro za 2·6%. Za popis narodnostnih razmer vporablja pisatelj zelo enostranske razprave Wutte-jeve v Deutsche Erde, kar pri popisu narodnostnih razmer v Kamniških Alpah seveda ne pride tako do veljave.

Lesowskega razprava naj nam služi za vzgled, kako bi lahko v Izvestjih naših srednješolskih zavodov popisali vse zemljepisne pokrajine naše zemlje. Ti popisi z navedbo literature bi dobro služili dijakom in učiteljem. *Jos. Breznik.*

Dr. Jos. Müller, Zur Kenntnis der Höhlen- und Subterranfauna von Albanien, Serbien, Montenegro, Italien und des österreichischen Karstgebietes. Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wiss. in Wien, math.-naturw. Klasse, Bd. CXXIII, 1914, S. 1001—1031.

V prvih treh poglavjih karakterizira pisatelj sedem novih vrst in podvrst jamskih in podzemskih hroščev iz Skaderske okolice, Južne Srbije, Črne Gore in Italije. Zanimivo prilagoditev na izredne vnanje razmere poroča o novi podvrsti trechus (anophthalmus) Schmidti trebicianus n. subsp. iz 321 m globoke Lindnerjeve jame pri Trebiču na Tržaškem Krasu. Dočim živi tipična forma Schmidti (Predjama pri Postojni) in podvrsti Schmidti istriensis (severnoistrske jame) ter Schmidti insignis (Trnovski les) pod kamni oziroma pod listjem, hodi vrsta v Trebiču prosto po jamskih tleh in pleza celo po stenah. Ob povodnjih napolni namreč voda, ki teče v tej jami (po novejših raziskavanjih je to čisto gotovo Reka), velikansko jamo do precejšnje višine, tako da je hrošč prisiljen, rešiti se z plezanjem po stenah pred poginom.

O fauni kranjskih jam nam poročajo poglavja 5—7. Deloma dodatno k svoji prejšnji razpravi (Beiträge zur Kenntnis der Höhlenfauna der Ostalpen und der Balkanhalbinsel. I. Die Gattung Aphaobius. II. Revision der blinden Trechusarten. Denkschr. der Kais. Akad. der Wiss. in Wien, XC. Bd., 1913) opisuje J. Müller dvoje že prej znanih tipičnih vrst in šest novih podvrst.

5. Über einige Formen des Trechus (Anophthalmus) hirtus Sturm. Opis tipične forme trechus hirtus hirtus Sturm temelji na preiskavi eksemplarov, ki jih je nabral poznani kranjski koleopterolog, g. nadgeometer Alf. vitez pl. Gspan na prvotnem najdišču v jami Pasica pri Gornjem Igu. Oblika iz jame pri Škofljanu v okolici Vira na Gorenjskem, ki jo je opisal Müller prej (l. c.) kot tipično, je nova podvrsta trechus hirtus fallaciosus subsp. n. Najbrže pripadajo tej pasmi tudi ostali eksemplari vrste hirtus iz domžalskih in dobskih jam. (Glede oznake te in naslednjih podvrst opozarjam na razpravo samo). — Trechus hirtus Alphonsi subsp. n. je imenovan po najditelju Alfonzu pl. Gspanu. Originalno najdišče je jama Brezno pri Škofji Loki. Živi tudi v bližnji Gipsovi jami (leg. E. Pretner). — Trechus hirtus ljubnicensis subsp. n. Našel ga je pl. Gspan v jami Kevderca na Ljubniku pri Škofji Loki.

6. Zur Kenntnis der Krainer Aphaobien. — Aphaobius Milleri Milleri F. Schmidt. Prvotno najdišče tipične oblike je jama Pasica na Krimu. Eksemplari iz jam okoli Postojne (Črna-, Magdalenska-, Pivka jama in Žegnana jama pri Orehku) se sicer nekoliko razlikujejo od tipične vrste Milleri, vendar jih ni možno odločiti kot posebno podvrsto, ker so ločilni znaki malenkostni in tudi niso na vseh poedincih stalni. — Aphaobius Milleri Alphonsi subsp. n. Prve eksemplare te podvrste je nabral Alf. pl. Gspan v Goričanah. Sem spada tudi samica iz Babje luknje (Goričane, coll. J. Stussiner), ki jo je Müller omenil v zgoraj imenovani razpravi kot dvomljivo Milleri Knirschi — Aphaobius Milleri ljubnicensis subsp. n. Znana je doslej samo samica. Tri eksemplare je nabral pl. Gspan na Ljubniku (jama Kevderca) pri Škofji Loki. — Aphaobius Heydeni robustus subsp. n. Dva samca je vjel Egon Pretner v jami pri lipniški skali blizu Kamne gorice. — Tipični Aphaobius Heydeni živi v jamah na Ljubniku. Doslej je veljal kot posebna vrsta predvsem le raditega, ker živi bajé skupno z vrsto Milleri v istih jamah. Novejša preiskavanja (A. pl. Gspan, E. Pretner) so pokazala, da so nahajališča obeh vrst ločena. Če se potrdi to v polnem obsegu, ni več možna nadaljna specifična ločitev obeh.

7. Über *Bathyscymorphus byssinus* Schioedte. — Na podlagi svojih raziskavanj o tej vrsti se pisatelj sicer pridružuje Jeannel-ovi razlagi (*Revision der Bathysciinae*; *Archiv de zool. exper. et générale*, 5e série, Tome VII, 1911), da je *Bathyscia byssina* Schioedte istovrstna z *Bathyscymorphus acuminatus* L. Mill., vendar zavrača njegovo ločitev v podvrsti: *Bathyscymorphus byssinus* Schioedte forma typica (Postojna, Predjama, Orehek) in *B. byssinus acuminatus* L. Mill. (Novomesto, Lož, Kočevje), ker se ne razlikujejo eksemplari iz omenjenih krajev skoro nič med seboj. Jeannelovi obliki *byssinus* odgovarja domnevno *B. byssinus adriaticus* subsp. n. iz jame Petnjak pri Sežani, ki tvori tudi nekak prehod k vrsti *Bathyscim. ovatus* iz Ledenice (Velike Lipljene na Dolenjskem). Vendar so za potrditev naziranja, da pripada *ovatus* okrožju vrste *B. byssinus*, potrebna še nadaljna preiskavanja.

Albin Seliškar.

Zapiski.

Spomenik iz nunske cerkve v Loki. Bilo je 20. novembra l. 1912, ko sem se mudil v Gorici. Prišel sem slučajno k znancu, ko je obravnaval z nekim interesentom pogoje, pod katerimi bi mu prodal okroglo srebrno in pozlačeno ploščico z daljšim napisom. Ko mi je gospod dovolil prečitati napis, sem videl, da gre za velevažen Kranjski spomenik; postal sem takoj v imenu našega muzeja tudi jaz interesent. A moj tekmeč ni bil voljan popustiti. Lastnik pa je predlagal, naj vsak izmed naju utemelji svoje stališče. Razvila sva torej vsak svoje razloge. Oni je uveljavljal, da je to spomenik rodu grofov Rabatta, jaz, da velja Kranjskemu samostanu, naši škofiji in bivšemu ljubljanskemu škofu. Posestnik je prisodil spomenik našemu muzeju in mu ga prodal. Tako smo dobili mal a zanimiv spomenik v domačo deželo nazaj.

Ploščica je okrogla, ima 80 mm v premeru, je narejena iz srebra slabeje vrste, a pozlačena.

Tehnično nekoliko neokretno urezan napis pripoveduje, da je položil ljubljanski knez in škof Jožef grof Rabatta (1664—1683) dné 17. novembra 1669, t. j. 23. nedeljo po binkoštih, vogelnik po slovesnem škofovskem obredu v novo cerkev in jo posvetil z dovoljenjem papeževa nuncija na cesarskem dvoru. Za katero cerkev gré, ni izrecno povedano. Konec napisa pa pravi, da je bil tedanji deželni glavar, grof Wolfgang Engelbert Auersperg pokrovitelj tega samostana in cerkve, ki je bila postavljena na čast brezmadežnega spočetja.

V ljubljanski škofiji imamo samo dve samostanski cerkvi na čast brezmadežnega spočetja; kapucinsko cerkev v Krškem in nunsko cerkev v Škofji Loki. Na ploščici omenjena moré le druga biti. Kajti kapucinska cerkev v Krškem je bila postavljena l. 1639. (Valvasor, XI, 242) in ni imela do l. 1669. nikakega povoda za novo posvetitev. — Drugače je pa to pri loškem samostanu. Ustanovljen po Kamniškem župniku Otakerju Blagoviškem l. 1351. je bil dozidan l. 1358 in izročen Klarišnjam. Sto let pozneje (1458) je pogorela cerkev. Popravljen je stala

potem 202 leti. Tedaj (1660) je uničil požar velik del mesta in ž njim tudi cerkev in velik del samostana klarisinj. Škodo so takoj spet popravili, a cerkev so zidali novo; najbrže je bila po prvem požaru l. 1458. le bolj za silo pozidana (Mitt. d. hist. Vereins f. Krain, 1860, str. 82). Že l. 1663. je sporočil oglejski patriarh kardinal Janez Delphinus iz Vidma dné 2. junija tedanjemu kamniškemu župniku Juriju Scarlichi-ju, da dovoljuje nunskemu samostanu v Loki, da sme posvetiti novo cerkev vsak katoliški škof, ki je v zvezi z apostolsko stolico. — A še-le 28. marca l. 1669. je dal isti patriarh ljubljanskemu škofu dovoljenje, da sme blagosloviti preosnovan samostan in posvetiti novo cerkev. Zanimiva je opazka na zunanji strani te dovolitvene listine: „Orig. Erlaubniß von Ihro Hochfürstl. Gn. H.H. Patriarchen von Weiden wegen der Kirchweih

Ploščica o posvečenju škofjeloške nunske cerkve l. 1669.

aber wegen Ihro Kay. Maj. außgangen Gebot von Kheinem Bischof angenommen worden ohne mit Erlaubnis von Ihro hochfürst. Gn. H. H. Nuntio Apost. von Wien. (M. d. hist. V. f. K., 1860, str. 83). Ljubljanski škof, grof Jožef Rabatta se je obrnil torej tudi na Dunaj in dobil od tam dné 18. julija 1669 od škofa i. p. Antona Pignatellija, nuncija z oblastjo papeškega legata a latere na cesarskem dvoru dovoljenje, da sme posvetiti novo samostansko cerkev. (Istotam, str. 83).

Cerkev je bila torej posvečena 17. novembra l. 1669. in pri tej priliki je bila vložena v vogelnik tudi srebrna ploščica z napisom, ki nam potrjuje vse posebnosti one dobe *). Konsekracijska listina je bila izvršena še-le 24. marca l. 1671. v Ljubljani. (Istotam, str. 83. Valvasor, XI, 35).

*) Leta 1669. dné 17. novembra, to je 23. nedeljo po binkoštih, za 7. indikcije, ko je bil Klement 9. papež 3. leto in je vladal rimski cesar Leopold I., sem jaz, Jožef, iz rodovine grofov Rabatta, škof ljubljanski in knez, vitez reda sv. Janeza Jeruzalemskega itd. vložil ta vogelnik, ki pomenja samega Gospoda našega Jezusa Krista, po svečanem in škofovskem obredu z dovoljenjem prečastnega apostolskega

A Loki je bilo usojeno le 29 let miru pred večjimi nesrečami. L. 1698. je nastal zopet požar na „Novem trgu“ in vpepelil 50 hiš. Najbrže je tudi gornji del mesta trpel. Gotovo je, da so po tem požaru povečali nunsko cerkev, kakor pripoveduje napis na cinkasti plošči, vloženi v temeljniku: „Anno 1698. die 12. Iunii Pontifice Innocentio XII. Pontificatus sui 7. añ. 40. regnante Imperatore Leopoldo Imperatore etc. añ. autem 7. Rom. Reg. Josepho I., sub Abbatissa Maria Francisca Adelmanin cum 21 Conuent. sororibus, quo tempore chorus huius Ecclesiae ab sui angustia cum sacristia ad 14 pedes extendebatur, lapis hic angularis ex primo fundamento erutus huc translatus et impositus est.“ Ta napis ni povsem točen. Leopold I. je postal nemški cesar 22. julija l. 1658., je torej vladal že 41. leto; Jožef I. je dobil rimsko-nemško kraljevo krono že 26. januarja 1690., torej jo je nosil že 9. leto. — L. 1782. so odpravili ta samostan in ga dali pozneje Uršulinkam.

Ko so l. 1898. nunsko cerkev temeljito prenovili, tedaj so našli tudi vogelnik in cinkasto ploščo v dolbini. Tedajni špiritual, † Feliks Zavodnik, je dal cinkasto ploščo ven vzeti, je prepisal stari napis in dostavil na plošči te-le besede: „Anno 1898. tempore renovationis ecclesiae hic lapis hic translatus est. — O. A. M. G. D. — F. Z.“**)

Iz teh izvajanj sledi, da imamo v muzeju shranjeno pristno ploščico o prvi konsekraciji škofjeloške nunske cerkve. Ob kateri priliki da je bila odstranjena s svojega prvotnega mesta, to se pač ne bo dalo zlahka določiti. Največ verjetnosti bi imela morebiti sama na sebi domneva, da se je zgodilo to l. 1698., ker so takrat vogelnik nedvomno odprli in vložili cinkasto ploščico z novim napisom vanj. A če uvažujemo, da se je zgodilo vse to nedvomno pred več pričami in da je takrat pomnilo več teh svedokov še prvo konsekracijo in ž njo zvezane podrobnosti, postaja ta misel manj verjetna. Težko je tudi misliti na možnost, da bi se bila ohranila srebrna ploščica od l. 1698. sem v svoji prvotni obliki, ko je bila enkrat ločena od vogelnika. Praktična smer in potrebe 18. in 19. veka bi jo bile pač že davno porabile v druge svrhe, tako, da ne bi mogla priti v roke nabiralcev in prekupecev naših dni. Domneva, da so jo vzeli iz kamna l. 1898. bi skoraj imela prednost. Kajti tudi takrat je bil vogelnik odprt, ker so vzeli iz njega cinkasto ploščo in besedilo pomnožili. Špiritual Zavodnik pač ne omenja srebrne ploščice, dokaz, da je ni videl in da ni vedel za-njo. Vendar pa ni izključeno, da je ležala poleg cinkaste v dolbini. O načinu, kako so našli vogelnik l. 1898., kako so ga odprli, kdo ga je preiskal, ali se je to zgodilo pred več pričami

nuncijska in legata pri Nj. Veličanstvu na Dunaju, v čast brezmadežnega spočetja blažene Device Marije in posvetil (cerkev). V tej dobi je vodil kronovino Kranjsko velerodni in preuzvišeni gospod Wolfgang Engelbert svetega rimskega cesarstva grof Turjaški i. t. d., ki je bil zaščitnik tega samostana in te cerkve. >

***) Špiritual Feliks Zavodnik († l. 1902.) je o tem poročal č. g. župniku Fr. Ser. Pokorn-u, kateri mi je dal te beležke drage volje na razpolago; za to uslugo mu izrekam tudi na tem mestu svojo iskreno zahvalo!

ali ne, o vsem tem nimamo poročila. Vendar se mi zdi verjetno, da je bila naša ploščica odstranjena l. 1898., bodisi, da so jo pred odstranili, preden je bil spiritual prisoten, bodisi, da so jo prezrli v dolbini, ko so jemali cinkasto ven. Poudarjam pa, da so vse to same domneve, za katere ne morem zahtevati veljavnosti, ne za eno, ne za drugo, ker ne morem dokazati nobene.

Ne drži pa domneva, češ, da je srebrna ploščica duplikat; eno da bi bili djali v dolbino vogelnika, drugo pa za spomin ohranili. Temu naziranju nasprotuje vnanjost dokumenta. Res je pač, da so izgotavljali spominske kolajne in podobne spomenike tudi v več izvodih; a to je bilo lahko, ker so se dali kovati iz iste babice ali ulivati iz istega kalupa. Plošče z urezanimi napisi v več izvodih so pa skrajno redke in so bile narejene le ob izredno važnih, širšo javnost zanimajočih prilikah. In rečimo, da je bil v našem slučaju izjemno narejen duplikat, kdo drugi bi ga bil dobil, nego samostan, ki bi ga bil nedvomno istotako dobro shranil, kakor je čuval tozadevne listine o posvečenju cerkve. Da bi bila ploščica, ako bi bila v duplikatu, prodana tedaj, ko so odpravili samostan, bi bila gotovo že zdavna izgubljena, pretvorjena v drug predmet. A vprašanje ostane: kam je prišel izvornik, o katerem vemo, da ga je uležel škof Jožef grof Rabatta dne 17. novembra 1669. v vogelnik nove cerkve? Isti vogelnik so vzeli iz zidu in so ga prenesli l. 1698. v razširjen kor, isti vogelnik je bil odkrit na svojem mestu l. 1898. Kam je torej prišla pristna ploščica, ki je ni bilo več v vogelniku, ko so ga zopet uzidali po obnovitvi cerkve l. 1898?

Da so l. 1698. uležili drugo ploščo z novim napisom, ki poroča o razširjati kora, to je povse umevno. Ne vemo pa, je-li bila tedaj srebrna ploščica še v dolbini, ali ne. Napis na cinkasti plošči je ne omenja, kar pa ni sumljivo. Prav zato menim, da so prvotno ploščico pustili na svojem mestu, češ, naj sama poroča o prvi konsekraciji in ji pridejati drugo, da pripoveduje o poznejši razširjati kora. Vsekako ni prezreti, da se opira slog napisu na cinku precej močno na oni, ki nam ga kaže srebrna ploščica. To bi bil nov razlog za domnevo, da so l. 1698. uzidali stari vogelnik z dvema ploščama. Ako je ta domneva prava, tedaj nam pač ne preostaja drugega, nego sklepati, da je bila srebrna ploščica vzeta iz kamna — bodisi po naključju, bodisi namenoma — še-le l. 1898. — Smisel za take starine je bila tedaj že toliko razširjena, osobito v Loki, da bi bilo lahko smatrati, da se je izvršilo odstranjenje smotreno.

Plošča je prišla — toliko je bilo še dognati — pred več leti v Gorico. Šla je ondi iz roke v roko. Zadnji posestnik jo je kupil od nekoga prekupca; imel je pa — kot cerkven dostojanstvenik — smisel za take stvari in uvaževal njen kulturnozgodovinski pomen ter jo prav radi tega namenil kakí javni zbirki. Naš muzej je imel srečo, da jo je dobil v svojo posest; tu bo ostala mirno izvršujoč svojo nalogo, da priča o prošli domači kulturi.

Mantuani.

Popravek. V Šašljevih „Doneskih“ priobčenih v „Carnioli“ 1016, 1. zvezek se je urinil tiskarski pogrešek; napis na velikem zvonu v Ajdovcu naj se glasi pravilno (l. c. str. 82, vrsta 18—19): „... tempore ad̄m̄ r̄di d̄ni parochi“, itd. —

Društveni vestnik.

† Luka Pintar.

Očrtal dr. J. ŠLEBINGER.

„Slovenska filologija je izgubila s Pintarjem vestnega, na znanju bogatega delavca, ki je prožet z najboljšo voljo hotel storiti še mnogo“. S to bolešno zavestjo se je poslovil dvorni svetnik Jagić v zadnjem „Archivu“ (36. Bd., 624) od rajnkega ravnatelja ljubljanske licejske knjižnice, ki je bil njegovemu odličnemu časopisu „zvest pristaš in sotrudnik“, njemu samemu pa „ljubezniv, postrežljiv prijatelj in svetovalec v različnih znanstvenih zadevah“. Še težje občutimo to izgubo mi, ki nam je leta in leta bogatil z dobro premišljenimi članki naše ne prebogato znanstvo, ki smo ga spoštovali kot moža kremenitega in plemenitega značaja.

Luka Pintar je sin naše Gorenjske. Rodil se je v Hotavljah v Poljanski dolini dne 15. oktobra 1857. V jeseni 1869 je prišel na ljubljansko gimnazijo; bil je v nižjih razredih večinoma med odličnjaki. Po maturi se je podal l. 1877 na vseučilišče v Gradec, kjer je poslušal klasično filologijo in Krekova predavanja iz slavistike. Po končanih študijah je napravil 28. oktobra 1883 izpit iz latinščine in grščine kot glavnih predmetov, z nemškim in slovenskim učnim jezikom, ter je nato služboval sedem let kot suplent na ljubljanski gimnaziji. 4. julija 1890 je bil premeščen kot pravi učitelj na novomeško gimnazijo, kjer je služboval do julija 1898 in bil nekaj časa tudi okrajni ljudskošolski nadzornik. Dne 14. aprila 1898 ga je imenovalo naučno ministrstvo za skriptorja na ljubljanski licejski knjižnici, kjer je po smrti kustosa K. Stefana postal 10. avgusta 1909 kustos in pozneje ravnatelj zavoda. V težavnih razmerah je prevzel Pintar odgovorno službo na naši prvi javni knjižnici. Po potresu so našli bogati knjižni zakladi licejke tesno zavetišče deloma v Rudolfinu, deloma v Waldherrjevi hiši skupno z drugo državno gimnazijo. Selitev knjižnice v nove prostore na Poljanski cesti in njena končna ureditev je bilo ogromno delo, ki je slonelo po večini na ramenih skriptorjevih. Toda Pintar je bil kakor rojen za knjižničarja. Ako si stopil v tihi čitalniški prostor ali k njemu v urad, te je pozdravil vzorni red tudi v najmanjših stvareh; njegove postrežljivosti je bil deležen vsak, ki je iskal pri njem nasveta, pomoči. O tem vedo

hvaležno pripovedovati vsi, ki so prišli k bogatemu viru po gradivo za svoje študije. Ako niso zadostovale uradne ure, žrtvoval jim je svoj prosti čas. „Für uns Auswärtige, die nur gelegentlich nach Laibach kamen oder im brieflichen Verkehr mit ihm standen, war seine Gefälligkeit, seine Bereitwilligkeit, allen Nachfragen und Wünschen entgegenzukommen, über alles erhaben,“ pravi Jagić v nekrologu.

Pintar je začel književno delovati že kot dijak. Kakor je bilo v tistih časih običajno, je imel tudi njegov razred, ki se je odlikoval po izredno lepem številu nadarjenih dijakov, svoje „glasilo“, pisan dijaški list, v katerem so priobčevali svoje stilistične vaje. Nekaj teh „pokušinj nezrelega mladeniča“ je poslal sedmošolec Pintar Stritarju, ki je v Zvonovi „listnici“ (1876, 112) objavil „Materino gorje“. Motiv obupane matere z detetom v naročju ob bregu kalne reke je zajet iz življenja nesrečne raje, ki jo je Stritar baš tedaj uvajal v naše pesništvo. Urednik pravi, da pesem „ni sicer brez čuta in gorkote, a premirno ji žila bije.“ V istem Zvonovem letniku je priobčil „S. P. H. (= Svitoslav Pintar Hotaveljski) šestero „Obrazov iz prirode“ (Orel, Smereka, Pri studentu, Beršlin, Mavrica, Morje); l. 1878 jim je sledil obraz „Reka“ in v naslednjem letniku še zadnjih troje: Zvonček, Jutro in škrjanec, Večer in slavec. Te skice preveva mladeniški patos, dikcija jim je skrbno izbrana, vsebina je obložena s pesniškimi citati, često s krepkim rodoljubnim zaključkom. Njegovemu resnemu značaju odgovarjajo „Misli“, zbirka didaktičnih kitic, 78 po številu, v Stritarjevem „Zvonu“ (1880) in v „Ljublj. zvonu“ (1886, 1888). V zapuščini so ostali njegovi „Gnomski šestomeri, zveržil jih Lipe Poslovičar“. Izmed sto šestomerov naj sledi par zgledov:

„Mlačne že vode se straši, kdor se je s kropom oparil,
zvite vrvi ga je strah, če koga je pičila kača,
kdor se pa ognja boji, zavaruje že se pred dimom . . .
Sapa z dvorov je nekterim zefir, a drugim je samum,
tem dobrodejno pihlja, a drugim vse cvetje pricvrkne . . .
Nikdar smrdelo še ni udabu udabovo gnezdo . . .
Ako je mravlji namenjen pogin, zrasto ji peroti . . .
Murvino listje ti čas in potrpež še v svilo prestvari . . .
Čim intenzivnejša luč, tem temnejša senca postane,
vidnejši mož in važnejši čin bolj slóves razširja. —

Za „Slovensko Talijo“ je poslovenil Körnerjevo „Tonico“ (1880), V. Frerkingovo burko „Prijetno iznenadenje“ (1886), Jul. Rosenovo veseloigro „Nič otrok“ (1886), K. Görlitzovo „Popolno ženo“ (1888) ter je popravil in za tisk priredil Jos. Gecljev igrokaz „Prepozno!“ (1886). Seveda je bilo Pintarjevo leposlovno delo preneznatnega obsega, da bi moglo zapustiti vidne sledove. Mnogo večjega pomena in trajne vrednosti ostane njegova izdaja Prešernovih poezij in obsežno gradivo za njih komentar. V temeljiti oceni Tertnikove programske razprave „O jeziku Prešernovem“ je pokazal, kako samolastne poprave in na mnogih mestih ponesrečene premembe Prešernovega teksta pričajo o neumevanju zmisla in kon-

strukcije pesnikovih besed. „Bog nam daj čakati obljubljeni novo izdajo Prešerna, ki nam dostojno raztolmači vse nejasnosti in poda pristni Prešernov tekst!“ Tedaj pač ni mislil, da bo moral to težavno nalogo izvršiti sam. Založnika Bamberg in Kleinmayr sta pripravljala za Prešernovo stoletnico ilustrovano izdajo njegovih poezij, za katere je napravil slikar A. Karpellus ilustracije. Ko je Fr. Levec odložil redakcijo poezij, se je l. 1896 Pintar po daljšem prigovarjanju založnikom in po daljšem pomišljanju in obotavljanju naposled vdal ter prevzel ureditev teksta. O bodoči izdaji poezij so se izrazile razne želje in nasveti. Vlad. Levec je želel (LZ. 1897, 120—123), da bodi prvi del nove izdaje fotografično natančen ponatisk iz l. 1847; popraviti se smejo samo očitni tiskovni pogrški. Drugi del naj obsega pesnitve, ki jih ni v prvi izdaji, tretji del bodi tolmač in četrti pesnikov življenjepis. R. Perušek (str. 316—8) je trdil, da je treba Prešernove poezije podati občinstvu v taki obliki,

Luka Pintar.

da bodo njemu ugajale; čitatelj naj se ne spotika ob zastarele jezikovne oblike in pravopisne spake, ki se naj zamenijo z novimi in pravilnimi. Aškerc je zahteval, da se naj pesnitve „dostavka“ iz Jurčič-Stritarjeve izdaje uvrste po svojem značaju v tiste rubrike, v katere je Prešeren sam razdelil svoje poezije. Njegove nemške pesmi naj bi se natisnile kot dostavek za „Krstom“. Načela, po katerih je Pintar mimo vseh teh nasvetov uredil Prešernove poezije, nam je pojasnil v „Predgovoru“ jubilejne krasotne izdaje. Poleg te je izdalo isto založništvo v Pintarjevi prireditvi še takozvano ljudsko izdajo (1901), katere besedilo kazi v drugem (1908)

in tretjem natisku (1914) brez vednosti in krivde urednikove precej napak. — Ko nam je podal kritičen tekst Prešernovih poezij, se je lotil znova njih komentarja. V Zvonu je začel priobčevati „Sature“ (od l. 1905), katerih namen je bil, brez določenega reda razpravljati o raznih vprašanjih iz Prešerna. V njih je združil raznolični drobiž, nekaj komentarnih opomb, deloma novih razlag, deloma starih, ki jih je bilo treba popraviti. Nekateri prispevki so narasli v zaokrožene daljše študije, n. pr. o Andreju Smoletu, o J. N. Hradeckem ob 25 letnici njegovega županovanja, o legi Metula, o homeopatih izza Prešernovih časih in puščavniku Faustu Gradiškju. S posebno vnemo se je lotil Prešernovih epigramov ter nam pojasnil marsikatero stran pesnikovega življenja in njegovih sodobnikov.

Zgodaj se je Pintar začel zanimati za živo govornico narodovo. Večjo zbirko slovarskega gradiva iz Poljanske doline je izročil Pleteršniku za

slovar; vrh tega je dvakrat nabral našim slovníčarjem in jezikoslovcem v pretres „Slovarske in besedoslovne paberke“. V razlagah teh paberkov je zabeležil več zanimivih narodopisnih drobtin, n. pr. prívne, rok, vahti, brna, fúcati, gostje, križemk, natrsk . . . Parkrat se je lotil rešitve težavnega vprašanja o dovršnih in nedovršnih glagolih v slovenščini. V polemikah z Bežkom, Peruškom in dr. E. Volčičem je odločno zagovarjal svoje stališče ter nastopil proti preganjanju perfektivnikov in negovanju imperfektivnikov za sedanjik. V zadnjih desetih letih so bile njegove jezikoslovne študije posvečene skoro izključno tolmačenju naših krajevnih imen. Za take študije je pred vsem treba sistematično in kritično sestavljenih podatkov iz starih listin, da se iz njih razbere zgodovinski razvoj in postanek vsakega krajevnega imena iz prvotne njegove oblike. Za Štajersko je tako delo sestavil Zahn s svojim „Ortsnamenbuch“, za Kranjsko je le malo gradiva zbranega. Med preiskovalci na drobno moramo v prvi vrsti omeniti Štreklja za Štajersko, Scheinigga za Koroško in Pintarja. Svoja krajnoimenska raziskavanja je priobčeval v Izvestjih Muzejskega društva, v Carnioli, Časopisu za zgodovino in narodopisje, Planinskem vestniku, v Jagičevem Archivu, največ pa v Ljubljanskem zvonu. Zbrana v ponatisu bi bila to dragocena knjiga, ki zasluži pot med narod; saj je Pintarjeva razlaga imen preprosta, pisana v jasnem in jedrnatem slogu. Vrh tega bi vršilo tako delo važno narodno nalogo, „če pomislimo, kako se od vseh strani pojavljajo poskusi, izriniti slovenska krajevna imena iz javnosti, kako se vse prizadeva utajiti jih ali pa spačiti in jim pobrazdati jasnost narodnega značaja slovenskega. Zavednost, oprta na znanstveno razumnost, je najpotrebnejše orožje, če hočemo z uspehom braniti na tem poprišču, kar je naše. Kar pa ni, vsekdar radi priznajmo za tuje, kajti trezna poštenost in resnicoljubnost morata v znanstvu več veljati nego drzni šovinizem“ (LZ. 1906, 629).

— V diskusiji o pisavi sestavljenih krajevnih imen je nastopil proti neopravičeni tendenci, spraviti v pravopis kolikor mogoče velikih začetnic. Razprava je žalibog ostala jalova. (LZ. 1910, 736—741.) O Pintarjevih krajevisnih študijah piše Jagić, torej najbolj kompetenten kritik na tem polju, sledeče: „Die Erklärungsversuche der Ortsnamen Steiermarks, Kärntens, Krains und des Küstenlandes, wo sich drei ethnografisch und sprachlich verschiedene Elemente durchkreuzen und einander beeinflussen, bieten nicht geringe Schwierigkeiten, die Pintar durch Scharfsinn und Anwendung strenger Methode in den meisten Fällen glücklich zu überwinden vermochte und vielfach überraschende Aufklärungen erzielte. Wenn dann und wann seine Kombinationen mehr geistreich als überzeugend lauteten, so kann das bei einem so heiklichen Thema, wie die Ortsnamenforschung, kein Wunder nehmen“. (A. f. sl. Ph. 36 Bd., 623—4.)

S tem očrtom Pintarjevo delovanje seveda še ni zaključeno. Rajnki ni bil prijatelj javnosti, ni iskal hvale in časti, pač pa pravično umevanje. Devet let je vestno opravljal neprijetne posle Zbornikovega urednika, bil je mnogo let odbornik Matice Slovenske (1909—1907) in blagajnik slo-

venskega odseka za nabiranje „Avstrijske narodne pesmi“; od leta 1909 do 1912 je bil odbornik „Muzejskega društva“. Pomagal je rad povsod, kjer je bil prepričan, da služi dobri stvari. In ko je po daljšem bolehanju legel 7. decembra 1915 k večnemu počitku, smo izgubili z njim enega svojih najboljših . . . Časten mu spomin!

Seznam Pintarjevih spisov.

Kratice: A. f. sl. Ph. = Archív für slavische Philologie. — ČZN = Časopis za zgodovino in narodopisje. — IMK = Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko. — LMS (ZMS) = Letopis (Zbornik) Matice Slovenske. — LZ = Ljubljanski zvon.

I. Jezikoslovni članki.

- Tržáčan, tržaški, Tržaščan. LZ. 1893, 172.
 Jezikoslovne črtice. LZ. 1894: I. Očit in očitati. 52—55. — II. Možat ali možki. 370—374.
 Slovarski in besedoslovni paberki. LMS. 1895, 1—52; 1898, 159—183.
 (Štrekljeva ocena v A. f. sl. Ph. XIX, 281—286.)
 Stepan kurica na Kranjskem. Carn. 1910, str. 81. (Nekateri rabijo namesto slov. izraza rusko ime „sadža“, kar bi se moralo v slov. pravilno glasiti „saja“ ali „saža“).
 Ali Meonid ali Meonijan? LZ. 1913, 560.
 Žolna — Durstvogel. LZ. 1913, 616.
 (Članke o tolmačenju krajevnih imen glej v II. oddelku, o Prešernovem jeziku prim. III. oddelek.)

V Archivu für slav. Philologie:

- „Kellneraj“ (v neki popevki Krašovancev. Pintarjeva razlaga iz „Köln am Rhein“ ni verjetna; pač iz nem. „Kellneri“.) XXVI (1904), 318—320.
 Zur Etymologie von „prešustvo“. XXVII (1905), 314—320.
 „Kupotr“ (slov. „boter“ iz „kumpotr“.) XXX (1909), 310—312.
 Was bedeutet „kužan“ als Partizip? XXXI, 315.
 Das Suffix „—išče“ im Neuslovenischen. XXXII (1910), 131—139.
 Einige Bemerkungen und Berichtigungen. (Der Flurname „hrechinjé“ ist abzuleiten von „hrek, hrečina“. Das Suffix—ina). XXXII, 307—9.
 Zur Etymologie von „kračun“. XXXIII (1912), 618—622.
 Šeškatica und die Synonyma. (Etimol. razlaga sinonimnih izrazov za „prežanje“.) XXXIV, 622—623.
 Ersatz des *v* durch *l*. XXXIV, 625—626.
 Zur Reduplizierung der Praeposition *st*. XXXV (1914), 608—610.
 Zur slowenischen Ortsnamenkunde. XXXV, 610—611; XXXVI, 587.
 Želarka (varaždinski izraz za golído, tujka, iz „žehtarka“). XXXVI, 586.

Ocene:

- Bežek V., Jezik v Mat. Ravnikarja „Zgodbah svetiga pisma za mlade ljudi“. (Gimn. izvestje, Novo mesto 1889.) LZ. 1890: 46, 114, 235, 685.
 Breznik Ant. dr., Izreka v poeziji. (Šent Vid nad Lj., 1912.) LZ. 1912, 451—454 in A. f. sl. Ph. XXXIV, 595—8.
 Breznik Ant. dr., Začetna poglavja iz slovenske srednješolske slovnice. (Šent Vid nad Lj., 1914.) LZ. 1914, 385—7.

- Hešič Fran dr., Hrvatski utjecaji u starim istočno-štajerskim tekstovima. (Rad jugoslov. akad., knj. 162.) LZ. 1906, 58.
- Perušek Rajko, O rabi dovršnih in nedovršnih glagolov v novi slovenščini. (Izvestje I. drž. gimn. v Lj. 1910.) LZ. 1910: 499—502, 564—8; 701—4, 764—767.
- Ramovš France, Slovarski doneski iz Trubarjevih del. (ČZN. X, 144—151.) LZ. 1914, 245—7.
- Scheinigg Joh., Die Ortsnamen des Gerichtsbezirkes Ferlach. (Program celov. gimn.) LZ. 1906, 629—633.
- Volčič E. dr., Nekateri slovenski pravniški izrazi. (Lj., 1911.) LZ. 1911, 217—9.
— Še en pot: „Nekateri slovenski pravniški izrazi“. Priobčil Uprava (dr. E. Volčič.) LZ. 1911, 609—611.

II. Krajevna imena.

- Andol. LZ. 1913, 367. — Anovec. LZ. 1915, 30. — Arandjelovac. LZ. 1915, 28. — Avtovac. LZ. 1915, 69.
- Bájtše (Waidisch). LZ. 1906, 631. — Bala, Balščica. LZ. 1913, 253. — Bégune. Carn. 1910, 72—74. — Belščica. LZ. 1910, 411. — Bezeno. LZ. 1915, 324. — Bezovik. LZ. 1914, 461. — Bezovljak IMK. XVIII. 1908, 93—95. — Bilča ves. LZ. 1911, 252; 1913: 312, 316. — Blagšeča sela. LZ. 1912, 554. — Blekovec (pri Leskovcu). LZ. 1915, 320. — Bokalce (Strobelhof). LZ. 1912, 489—492. — Brnca (Fürnitz). LZ. 1913, 152. — Brunik (pri Ratečah). Carn. 1913, 74.
- Celovec. A. f. sl. Ph. 26. Bd. (1904), 635—640; 27. Bd. (1905): 420—434; 31. Bd. (1910), 382—393: „Nochmals Klagenfurt-Celovec“. — LZ. 1914: 374, 459, 498, 571; 1915: 24, 66, 131, 211. — Cerklje. Carn. 1910, 76. — Cirje. IMK. XIX, 185—186.
- Čakovec. LZ. 1915, 28. — Čekovnik. LZ. 1914, 460. — Čemšenik. LZ. 1914, 461. — Četež, Čretež. IMK. XIX (1909), 186. — Čimerno. LZ. 1914, 464. — Črnelo. LZ. 1911, 590.
- Depala vas. Carn. 1910, 77. — Dobni dol. LZ. 1915, 323. — Došniče (Töschling). LZ. 1910, 348. — „Drasing“ (na Koroškem). LZ. 1910, 347. — Drašča vas. Carn. 1912, 143—147. — Duplice. IMK. 1909, 125. — Dvorje. Carn. 1910, 76.
- Gaštaj. IMK. XIII (1903), 102—103. — „Geschieb“ (= Selo, Sela). LZ. 12, 551—554. — Glamoč. A. f. sl. Ph. 35. Bd., 623. — Goče. IMK. 1909, 126—128. — Golica, Golovec, Golnik. LZ. 1912, 51; 1915, 132—135. — Gorica (Büchel). LZ. 1912, 492. — Gradnica (Ebental). LZ. 1915, 321. — Gudličje (Winklern). LZ. 1913, 371. — Gvaliče. LZ. 1915, 217; A. f. sl. Ph. 36. Bd., 588.
- Hine. IMK. 1909, 127. — Hotédrašča. LZ. 1913, 659. — Hotavlje. IMK. 1909, 128. — Huda južina. LZ. 1913, 371. — Gumče, Humličje. LZ. 1908, 313; 1915: 216.
- Idrija. Trubarjev zbornik (1908), 268. — Igljenik. LZ. 1914, 570.
- Jamljane. Carn. 1912, 91. — Jezerce. LZ. 1910, 240. — Jodlgraben. LZ. 1913, 370.
- Katzenstein (Begunjski grad). IMK. 1908, 102. — „Kirschentheur“ (na Koroškem). LZ. 1906, 631. — Klevevž (Klingenfels). IMK. XIII (1903), 103. — Kobarid. LZ. 1915, 321. — Kočna. LZ. 1906, 632; 1913: 202, 251. — Kolóvec. Carn. 1913, 73—74; LZ. 1914: 464, 501, 571. — Kolovrat. IMK. XIX, 44—45. — Koseze. LZ. 1912, 600—605. — Kotmara ves. LZ. 1911, 251. — Kožljek. IMK. XVIII (1909), 94. — Krakovo. LZ. 1914, 464. — Kronovo. LZ. 1914, 570.
- „Lačenberg“. IMK. 1909, 125. — Lanišče (Harland). Carn. 1910, 74—76. — Ljgójna (pri Vrhniki). Carn. 1909, 47. — Limbarska gora. LZ. 1912, 365—369. — Ljubgójna (pri Horjulu). Carn. 1909, 47. — Ljubljana. LZ. 1908: 243—248, 310—313.

— Loče. LZ. 1910, 412. — Lomno (pri Krškem). LZ. 1914, 464. — Lopáre. LZ. 1906, 631. — Lukovec (pri Mirni) LZ. 1914, 565, 569. — Lutik (= Utik). Carn. 1913, 70 do 75.

Mačkovec. LZ. 1914, 569. — Magovnik. LZ. 1914, 569. — Makrónov. LZ. 1914, 570. — Malkovec. LZ. 1914, 569. — Mast (Smat). A. f. sl. Ph. 33. Bd., 608—609; LZ. 1914, 171. — Mavčiče. ČZN. IX, 120—122. — Mavhinje. ČZN. IX, 120. — Meglenik LZ. 1914, 569. — Mehovo. LZ. 1914, 566. — „Metulum“. LZ. 1909, 38—42. — Mígovec. LZ. 1914, 570. — Mitalo (pri Radečah). LZ. 1911, 590. — Mitrovica. LZ. 1914, 170. — Močilo, Močile. LZ. 1911, 590. — Moravče. LZ. 1913: 201, 251.

Nabrežina. LZ. 1914, 168. — Námeršelj (Hammerstill). IMK. XIII (1903), 103. — Nestoplja vas. Carn. 1910, 77.

Olševk. LZ. 1914, 460. — Orehovlje. Carn. 1910, 77. — Orkljevec. LZ. 1914, 565. — Oselica, Osoje, Osojanik. LZ. 1913, 549. — Oslica. LZ. 1906, 632.

Pernách (na Koroškem). LZ. 1910, 343. — Petkóvec. LZ. 1914, 567, 569. — Pirniče. LZ. 1913, 154. — Plešovnik LZ. 1913, 253. — Počivalo. LZ. 1911, 590. — Podgrad. LZ. 1914, 168. — Podónce (v Bohinju). LZ. 1908, 104; 1913, 368. — Pógara. IMK. 1908, 92. — Pogled. Plan. vestnik 1913, 39—41. — Poljane. LZ. 1908: 247, 311. — Poljšica. Plan. vestnik 1913, 38—41. — Polzela. LZ. 1911, 590; Carn. 1912, 91. — „Polžji hribec“ (na Koroškem). LZ. 1906, 632. — Poreče (Pörtschach). LZ. 1910, 237. — Potiskavec (pri Dobrepoljah). LZ. 1914, 565. — Potovec. LZ. 1914, 567. — Povhov gradec. IMK. 1908, 99—103. — Požčnik pri Cerkljah. IMK. 1908, 93. — Praše. ČZN. IX, 126. — Praprotno. LZ. 1914, 503. — Prdlja (na Koroškem). LZ. 1906, 633. — Predlje (Priedl), Predl, Predil. LZ. 1913, 548. — Prelože. ČZN. IX, 126. — Preserje. LZ. 1913, 547. — Prhóvec. LZ. 1914, 566. — Pričica (na Koroškem). LZ. 1910, 347. — Prilesje. LZ. 1913, 548. — „Primet“. ČZN. IX, 123—127.

Račje selo (pri Trebnjem). Trubarjev zbornik (1908), 269. — Radeče (pri Zid. mostu). LZ. 1905, 688. — Radgona-Radkersburg, Radovljica-Radmannsdorf. Carn. II (1909), 45—50; LZ. 1915, 320. — Rantovec (pri Krškem). Carn. 1913, 79. — Raščica. Trubarjev zbornik (1908), 265—270. — Remšenik. LZ. 1915, 324. — Rudolfovo. LZ. 1915, 29. — Ruprč vrh. LZ. 1912, 490.

„Sabosach“ (na Koroškem). LZ. 1910, 410. — Sekira. LZ. 1910, 236. — Selnica. LZ. 1914, 500. — Selo. LZ. 1914, 498—502. — Sidol, Sidraž, Simrt. LZ. 1913, 659—663. — Sigersdorf. Carn. 1909, 46. — Sitovec. LZ. 1915, 312. — Skočič dol. LZ. 1911, 591. — Skovec, LZ. 1900, 591; 1914, 568. — Slabmrt. LZ. 1913, 660. — Smast, gl. Mast. — Sodinci. LZ. 1915, 26. — Solbica (v Reziji). LZ. 1914, 460. — Sopotnica. IMK. 1908, 99. — Sostro-Ostberg. IMK. IX. (1899), 133—136. — Sotéska, Sotensko, Sotonsko. A. f. sl. Ph. 35. Bd., 611. — Sovče. LZ. 1913, 155. — Sreje (Srajach, Srejach). LZ. 1910, 239; 1914, 169. — Srijane. A. f. sl. Ph. 36. Bd., 591. — Stegóvec, LZ. 1914, 565. — Stehanja vas. Carn. 1912, 90—92. — Stičina. Carn. 1910, 303—306. — Stögersdorf. Carn. 1909, 46. — „Strieden“ (na Koroškem). LZ. 1911, 155. — Sušak. LZ. 1912, 317. — Svibno. LZ. 1914, 463.

Šahovec (pri Dobrničah). LZ. 1915, 321. — Šembije. LZ. 1913, 31. — Šumna dolina pri Lomnem. IMK. 1908, 99.

Teholica (Techelsberg). LZ. 1910, 345. — Tehovec (pri Medvodah). LZ. 1915, 322. — Temenica. LZ. 1912, 49. — Tmara ves (Emmersdorf). LZ. 1911, 252. — Toporje (Töpriach). LZ. 1910, 237. — Trebéltnik, Trebelno. LZ. 1914, 463, 464. — Trnovlje. Carn. 1910, 76. — Trojane. LZ. 1909, 40. — Trpčane. LZ. 1913, 31. — Trst, Tržačan. LZ. 1893, 172. — Trstenik LZ. 1914, 461. — Tršlavec (pri Lokah). LZ. 1914, 565.

Udin boršt. LZ. 1915, 31. — Udnje. IMK. 1909, 123—126. — Uha ves. Carn. 1913, 72. — Úkance, Uskóvnic. Plan. vestnik 1912, 157—160. — Ukati (v Bohinju). LZ. 1913, 428.

Valpča vas (Ammannsdorf). Carn. 1910, 78; 1912, 144. — Velikovec, LZ. 1915, 319—321. — Vinkovci. LZ. 1915, 68. — Vipolže. Carn. 1912, 91. — Visoko. LZ. 1913, 545. — Vodole; Vodovnica (Wandelitzen). LZ. 1913: 365—371, 473—477; A. f. sl. Ph. 35. Bd., 610. — Voglje; Vogliče (Winklern). Carn. 1910, 76; LZ. 1913, 371; 1915, 215—217; A. f. sl. Ph. 36. Bd., 587. — Vojnik. LZ. 1914, 462. — Vojsko. LZ. 1913, 545. — Vóklo (Hülben). Plan. vestnik 1912, 159; A. f. sl. Ph. 34. Bd., 625. — Volavje. Carn. 1912, 90. — Volče (na Tolminskem). Carn. 1912, 91. — Volčji mrt. Carn. 1910, 75; 1912, 92. — Vránjica. LZ. 1906, 632. — Vrenati vrh. LZ. 1913, 425—427. — Vrhóvci. LZ. 1915, 322. — Vrtača. LZ. 1913, 546. — Vuzenica. LZ. 1913, 370. — „Vuzilínesteti“ (nam. „Luzilínesteti“ = Mala vas, Mavčice na Sorškem polju). ČZN. IX (1912), 116—122.

Zadraga; Zalog. LZ. 1914, 168. — „Zapovdje“. LZ. 1912, 552. — Zapuže. LZ. 1913, 369. — Zasip. LZ. 1914, 169, 568. — Zavetnik. LZ. 1914, 504. — Zduša. LZ. 1913, 546. — Znojila, Znojem, Znojmo. LZ. 1911: 493—497, 587—591.

Žabje. LZ. 1913, 476. — Ždovlje (Seidolach). LZ. 1910, 349. — Žeje. IMK. 1908, 89—93. — Želimlje. IMK. 1908, 66—71. — Želše (Selsach). IMK. 1908, 95. — Žibnik, Žibovnik. LZ. 1914, 463. — „Žlefe“. LZ. 1906, 633. — Žunovec. LZ. 1915, 321. — Žužemberk. IMK. 1908, 95—99; LZ. 1912, 316—319.

III. Spisi o Prešernu.

Izdaje Prešernovih poezij:

Poezije doktorja Franceta Prešerna. Uredil skript. L. Pintar. (Illustriral Ad. pl. Karpellus.) Ign. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani. 1910. 4°. VIII + 244 str.

Dóktorja Francéta Prešérna poezije . . . Uredil skript. L. Pintar. Natisnila in zalóžila leta 1901 Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani. 8°. IV + 212 str. — II. natisk. 1908. (O napakah ponatiska gl. Pintarjevo Saturo v LZ. 1909, 414—6.) — III. natisk. 1914.

Franz Prešeren, Deutsche Gedichte. „Getico scripsi sermone libellum.“ Ovidius. Laibach 1901. Druck und Verlag von Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg 8°. (VI) + 46 str.

Članki o Prešernu splošne vsebine:

Akrostihon v Prešernovih sonetih. LZ. 1889, 305—7; 1897, 377—380.

Dr. I. Tertnik, O jeziku Prešernovem. (Ocena). LZ. 1893: 244—7, 373—6, 505—7, 634—7, 693—9, 761—5.

„Ki“ v Prešernovih poezijah. LZ. 1895, 635—9.

Prešeren v šolah. LZ. 1896, 648. — 1902, 630—4.

Formularius. (Prešernov priimek Kopitarju.) LZ. 1897, 54—56.

Prešeren v pismih sodobnikov. Prešernov album (LZ. 1900, dec. štev.) 757—768.

Prešernova labodnica. LZ. 1897, 118—9.

O Prešernovi literarni zapuščini. LZ. 1901, 490—494.

Prešeren med Nemci. (O Vinc. Zusnerjevih in Žontovih prevodih iz Prešerna). LZ. 1910, 101—108. — (Prevodi Lujize Pesjakove.) LZ. 1910, 255.

- Prešernova slika. (Umetniško naznanilo o sliki K. pl. Goldsteina v Laib. Zeitung 1850, str. 220.) LZ. 1911, 391.
- Prešernove poezije. Uredil A. Aškerc. (Prvi natis. 1902). Pintarjeva ocena v Saturi: LZ. 1907, 625—630; 683—689. — Drugi natis. 1913. Pintarjevo poročilo v LZ. 1913, 670—1.
- Književne drobtine. (Reminiscence in podobnosti pri Prešernu, posnete iz starih klasikov in raznih romantikov.) ZMS. IV (1902), 147—185.
- Različne korespondence. (Med drugim dopisi Prešerna Čelakovskemu, Čelakovskega Prešernu in Čopovo pismo Prešernu.) ZMS. VI (1904), 169—189.

3. Prešernove nemške pesnitve v Pintarjevih slovenskih prevodih:

- Des Sängers Klage. I—III. Sonett. LZ. 1896, 516—517.
- „Ihr, die entsprossen aus dem Slavenstamme . . .“ LZ. 1896, 193.
- „Warum sie, wert, daß Sänger aller Zungen . . .“ LZ. 1896, 518.
- Liebesgleichnisse. 1—3. LZ. 1896, 120—121.
- „Nichts trägt an ihm des Dichtergeist's Gepräge . . .“ LZ. 1896, 192.
- An eine junge Dichterin. LZ. 1896, 193.
- An den Herrn k. k. Appellationsrat Anton Tschopp. LZ. 1896, 192.
- „An böser Wunde leidend . . .“ (An Pauschek und Stelzich.) LZ. 1897, 123: 377—380; 1898: 188; 255.
- Literarische Scherze. I. Error typi. LZ. 1897, 245—6. — II. Relata refero. LZ. 1898, 185—7. — III. Hoc scio pro certo . . . LZ. 1898, 187—188.
- Toast, ausgebracht dem Herrn Johann Toman . . . LZ. 1896, 584.
- Stambuch-Blätter. I.—V. LZ. 1897, 56—57.
- Aufschrift auf dem Grabsteine des Emil Korytko. LZ. 1897, 447.
- Aufschrift auf der Gruft der Familie Simonetti. LZ. 1897, 447.
- Nemški prevod „Ženske zvestobe“ (Weibertreue) v Vidičevi izdaji „Fr. Prešeren, Poesien“ (Wien 1901), str. 71—78.

4. Gradivo za komentar Prešernovih poezij:

- Sila spomina. LZ. 1910, 104—8.
- Zdravljica. („Prešernova labodnica.“) LZ. 1897, 118—9.
- V spomin Andreja Smoleta. LZ. 1911, 402—9.
- Od železne ceste. („Nadpevanka.“) LZ. 1897, 47—9.
- Nezakonska mati. ZMS. IV, 1902: 157—9.
- Turjaška Rozamunda: „Lepši Lejla mu dopade“. ZMS. IV, 150.
- Judovsko dekle. ZMS. IV, 167—173.
- Lenora. ZMS. IV, 159—167.
- Povodnji mož. LZ. 1897, 170—4. — ZMS. IV, 151.
- V spomin Matija Čopa: „Lelj bil naš je krmár, drugi je bil Palinúr“. LZ. 1896: 581—3, 646, 771—4.
- Nova pisarija: „Na delopust da sodnega jaz dneva slovim . . .“ LZ. 1893, 247.
- Zabavljivi napisi:** Préd pevcu, pötlej homeopatu. LZ. 1909, 556—562; ZMS. IV, 153—4. — Čebelarju. LZ. 1897, 117—8. — Izdajavcu Volkmerovih fabul in pesem. LZ. 1906, 302—6. — Narobe Katón. LZ. 1889: 376—8, 441—2; 1905: 568—572.
- Sonetje.** Očetov naših imenitna dela: „Kakó Metúlum se Augustu brani“. LZ. 1909, 38—42.
- „Vrh solna sije solncev cela čeda“. LZ. 1893, 245.

- „Ni znal molitve žlahtnič trde glave“. LZ. 1889, 305—7; ZMS. IV, 151.
 „Velika, Togenburg, bila je méra . . .“ LZ. 1906, 174—177.
 „Apel podobo na ogléd postavi“. LZ. 1898, 185.
- Krst pri Savici:** „Valjhun, sin Kajtimara“. LZ. 1911, 250—3. — „Ne boš posnel Katóna Utičána!“ LZ. 1905, 569—570. — „Kjer suče mēč . . . Mrtvih al izdih'jočih duše drage“. LZ. 1893, 246. — „Šel *náj'* vsak sam bo skoz življenja zmede“. LZ. 1893, 246. — „Ko šlà domu sem združbo naj'no v glavi . . .“ LZ. 1893, 245; 1907, 625.
- Dostavek:** Sveti Senan. ZMS. IV, 155—156.
- Od zidanja cerkve na Šmarni gori. Puščavnik (Faustus Gradišek). LZ. 1912, 76—82.
- Šmarna gora. LZ. 1908, 375—9.
- Nebeška procesija. „Je Možóvu misel dal“. LZ. 1907, 686—7.
- Janezu N. Hradeckemu ob 25 letnici njegovega mestnega županstva. LZ. 1907: 235—9, 306—9.
- Zopet izdajavcu Volkmerovih fabul in pesem. LZ. 1901, 401; 1906: 302—306.
- Slomšku. LZ. 1906, 623—4. — Čudni dehúr. LZ. 1906, 620—623. — Répiču. LZ. 1906, 618—620. — Bog. LZ. 1907, 687—689. — Božje in hudičeve hiše v Ljubljani. ZMS. IV, 154.
- Parizina: „Zadene dušo gróm enak“. LZ. 1907, 627. — „Trepéčo déne nanj rokó“. LZ. 1907, 628.
- Rotarjovima dekletama. Triolet. LZ. 1909, 416.
- „Pov'dò let starih čudna izročila . . .“ LZ. 1911, 376—9.

IV. Slovstveni spisi. Razno.

- Četverovrstnica in gazela. Zvon 1880, 313; 325—330.
- Nova knjiga Trubarjeva. LZ. 1883, 606. („Catehismus s dveima islagama“.)
- Kdaj je bil Trubar v Loki? LZ. 1905, 203—9, 687—690.
- Trubarjev koledar. (Bibliografska črtica iz l. 1557, 1582.) Trubarjev zbornik (1908), 270—4.
- „Stara hrvačka štampa“. Trub. zbornik, 274.
- Slovenščina v mnogojezični bibliji iz l. 1599. IMK. X. (1900), 25—26.
- Eine typographische Rarität des XVI. Jahrhunderts. („Seisenbergensis tumultus . . . Joanne Faitano Regiensi autore“. Viennae, 1560.) Carn. 1908, 216—8.
- Kazalo za porabo Marnovega Jezičnika. Let. IX—XXX. IMK. XVIII (1908), 103—108.
- Pohlinov molitvenik. („Molituvne bukuvce, 8. izd. iz l. 1783). Čas II. (1908), 290—4.
- Antona Breznika „Večna pratika“. IMK. XVIII (1908), 78.
- Baltazar Hacquet. Plan. vestnik 1912, 193—5.
- Ein Nachtrag zur Krmpotič-Literatur. A. f. sl. Ph. XXVI (1904), 316—8.
- Rojstni dan Kopitarjev. (21. avg. 1780, ne 23. avg.) LZ. 1911, 165.
- Zwei Briefe Dobrowský's an Kopitar. A. f. sl. Ph. XXII (1900), 623—630.
- Ein Brief Kopitars an Metelko. A. f. sl. Ph. XXX, 468—470.
- Iz pozabljenih rokopisov. (Primčevi prevodi Collinovih pesmi za brambovce; prevodi iz Hijade Mesijade; Modrinjakova „Molitva na Božico Slovenko.“) ZMS. IV, (1902), 232—9. — ZMS. VI. (1904), 235—9.

- Drobtinica k životopisu Koseskega. (Priporočilno pismo Leop. Gunza do Lud. Rembolda iz l. 1818.) LZ. 1909, 703.
- Književne drobtine. ZMS. IV (1902), 147—185.
- Različne korespondence. (Pisma iz Čopove reško-lvovske dobe in dopisi Čelakovskega.) ZMS. VI (1904), 169—189.
- Emil Korytko — kdaj je prišel v Ljubljano? LZ. 1899, 648.
- Ivan Vavrù. Življenjepis. ZMS. VIII (1906), 34—45.
- Martin Petelin. Nekrolog. LZ. 1912, 56.
- Berichtigende Bemerkungen. (Opombe k Iv. Frankovemu članku o „Vita S. Methodii.“) A. f. sl. Ph. XXX (1909), 470—2.
- O glagolitih (Posnetek Jagičevega članka v Neue Freie Presse, 12. febr. 1910). LZ. 1910, 191.

- Kobilice podeželna nadloga. IMK. IX (1899), 109.
- Vlaška prisega (iz nekega zbornika ljublj. licejske knjižnice). IMK. IX, 111—112.
- Črtica v naših kaznilnicah. Po Maasburgu. IMK. XVI (1906), 44—48.
- Eine alte „Fede“ aus dem 16. Jahrhundert. (Gesundheitspaß bei Pestepidemien aus d. J. 1555.) Mitteil. des Musealver. f. Krain XIII (1909), 29.
- Ein Winterrückfall (im J. 1578). Carn. I (1908), 216.
- Springer und Geißler. Carn. I. (1908), 215.

Ocene:

- Poljanec J., Črtica o romantični poeziji srbski. Ženitev Maksima Črnojeviča. (Program novomeške gimn., 1893.) LZ. 1893, 574.
- Šmid Walter dr., Der bildliche Schmuck der Krainer Bienenstöcke. LZ. 1906, 59—60.
- Šlebinger J. Dr., Pisanice, prvi slovenski pesniški almanah. LZ. 1906, 567—9.
- Šlebinger J. dr., Slovenska bibliografija za l. 1907—1912. (V Lj., 1913). LZ. 1914, 197—200.
- Zbornik. Na svetlo daje Matica Slovenska. XIV. zvezek. LZ. 1913, 107—9. (Izpolnil podatke o Kuraltu.)

Častno odlikovanje. G. deželni predsednik ekscel. baron Teodor Schwarz p l. Karsten je bil koncem aprila t. l. povodom svojega umirovljenja odlikovan z velikim križem Franc Jožefovega reda. Društvo mu je po predsedniku izrazilo svoje iskrene čestitke.

Novi udje: Franc baron Lazarini, c. kr. okrajni glavar, Kamnik. — Franc Kos, c. kr. učitelj, Trst. — Slovenska dijaška knjižnica II. c. kr. državne gimnazije v Ljubljani. — Knjižnica III. reda v Ljubljani.

Berichtigung. S. 130, Z. 10/11 lies anstatt verneinen — vermeinen.

Noga kozače,
Syrnium uralense (Pall.).

